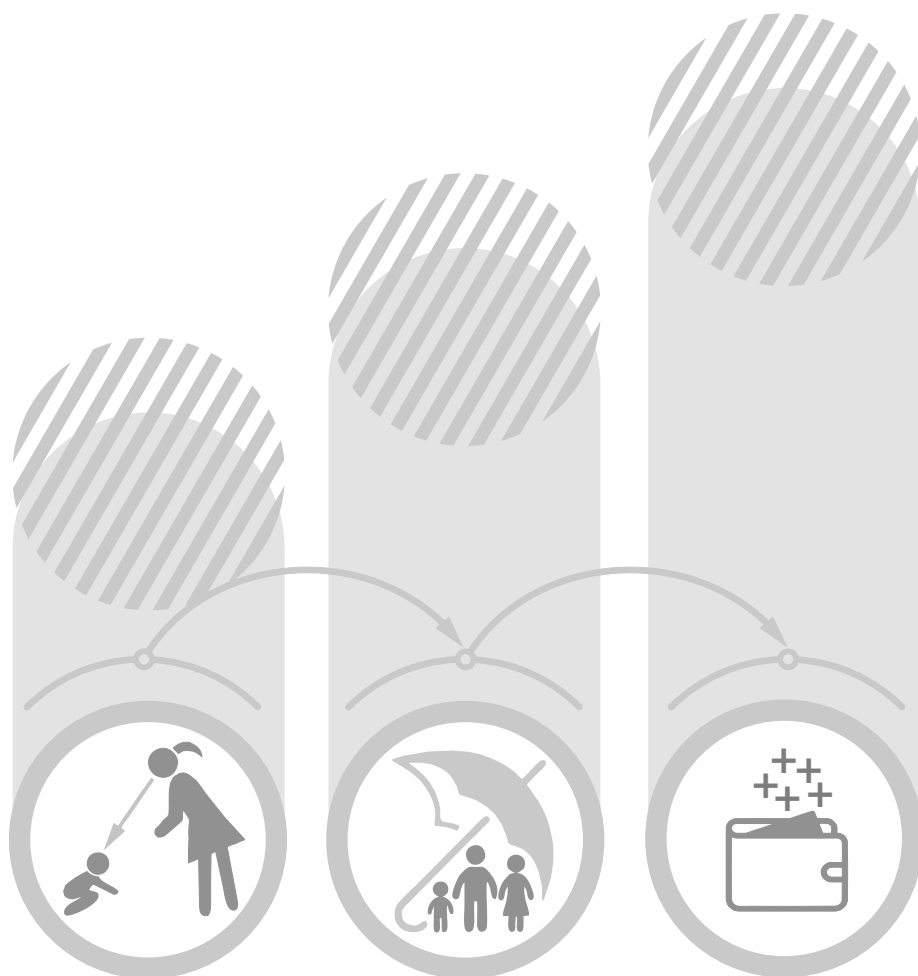

Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2017 r.

Social assistance, child and family services in 2017

Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2017 r.

Social assistance, child and family services in 2017

Opracowanie merytoryczne

Content-related works

Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Społecznych
Statistics Poland, Social Surveys Department

Pod kierunkiem

Supervised by

dr Piotr Łysoń

Dyrektor Departamentu Badań Społecznych
Director of the Social Surveys Department

Zespół autorski

Editorial team

Joanna Marzęcka, Urszula Krauze, Sylwia Puchalska – Departament Badań Społecznych GUS;
Lucyna Cuber, Danuta Kalista, Elżbieta Niemiec, Marta Osuch – Urząd Statystyczny w Krakowie

Koordinacja prac

Coordination of work

Joanna Marzęcka

Opracowanie redakcyjne

Editorial works

Andrzej Paluchowski

Opracowanie graficzne

Graphics

Beata Lipińska, Paweł Luty

ISSN 2300-7974

Publikacja dostępna na stronie

Publication available on website

stat.gov.pl

Przy publikowaniu danych GUS prosimy o podanie źródła

When publishing Statistics Poland data — please indicate the source

Zakład Wydawnictw
Statystycznych

00-925 WARSZAWA, AL. NIEPODLEGŁOŚCI 208.
Informacje w sprawach sprzedaży publikacji — tel. (22) 608 32 10, 608 38 10
Zam. 371/2018/nakł. 190

Przedmowa

Publikacja „Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2017 roku” – po raz pierwszy wydana w serii „Analizy statystyczne”, stanowi kontynuację opracowania „Pomoc społeczna – infrastruktura, beneficjenci, świadczenia”, poświęconego wynikom badań statystycznych z zakresu pomocy społecznej oraz zagadnieniom związanym z polityką wspierania rodzin.

Informacje prezentowane w publikacji pochodzą z badań statystycznych GUS. Wykorzystano w niej także dane Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, dotyczące świadczeń pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych, dane Ministerstwa Sprawiedliwości na temat adopcji oraz dane Ministerstwa Finansów o wydatkach budżetu państwa i jednostek samorządu terytorialnego.

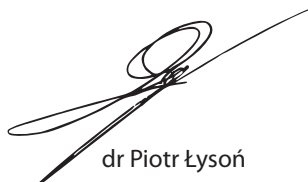
Istotną zmianą w odniesieniu do lat poprzednich jest wyodrębnienie informacji o rozmiarach pomocy kierowanej do rodzin z dziećmi (w tym wydatków na rządowy program „Rodzina 500 plus”, na opiekę nad dziećmi w wieku do lat 3 oraz na opiekę instytucjonalną) w ramach utworzonego w 2017 r. działu budżetowego „Rodzina”.

Mamy nadzieję, że publikacja okaże się cennym źródłem wiedzy na temat różnych form udzielanej pomocy, a także o zbiorowości osób z niej korzystających.

Składamy serdeczne podziękowania wszystkim osobom, które przyczyniły się do przekazania informacji, stanowiących podstawę do opracowania niniejszej publikacji, a szczególnie Sprawozdawcom uczestniczącym w badaniach realizowanych na formularzach PS-01, PS-02, PS-03, OD-1.

Cała publikacja jest dostępna w Internecie pod adresem: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/>.

Dyrektor
Departamentu Badań Społecznych

dr Piotr Łyson

Prezes
Głównego Urzędu Statystycznego

dr Dominik Rozkrut

Warszawa, wrzesień 2018 r.

Preface

The publication „Social Assistance, Child and Family Services in 2017” appears for the first time as “Statistical analyses” and it is a successor of the study “Social Assistance – Infrastructure, Beneficiaries, Benefits”, devoted to the results of statistical researches on social assistance and issues connected with family assistance policy.

The information presented in the publication comes from statistical surveys of the Statistics Poland. There have been also used data of the Ministry of Family, Labour and Social Policy regarding social assistance and family benefits, data of the Ministry of Justice on adoption and data of the Ministry of Finance on the expenditure of the state budget and local government units.

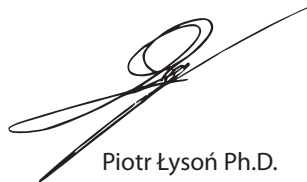
An important change in reference to previous years is the separation of data on the size of financial support for families with children (including expenditures on the government “Family 500+” programme, on care for children under 3 years of age and institutional care) as part of the “Family” division created in the state budget in 2017.

We do hope the publication will prove to be a valuable source of knowledge on the various forms of assistance provided, as well as on the population of people using this assistance.

We do express our thanks to everyone providing information as a basis of this publication, especially Rapporteurs for participating in surveys carried out on the forms PS-01, PS-02, PS-03, OD-1.

The entire publication is available on the website: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoeczna/>.

Director
of the Social Surveys Department

Piotr Łysoń Ph.D.

President
Statistics Poland

Dominik Rozkrut Ph.D.

Warsaw, September 2018

Spis treści

Contents

Przedmowa	3
<i>Preface</i>	<i>4</i>
Spis wykresów	6
<i>List of charts</i>	
Spis map	10
<i>List of map</i>	
Objaśnienia znaków umownych i ważniejsze skróty	11
<i>Symbols and main abbreviations</i>	
Wstęp	13
<i>Introduction</i>	<i>14</i>
Synteza	15
<i>Executive summary</i>	<i>17</i>
Rozdział 1. Opieka zastępcza nad dziećmi i młodzieżą	19
<i>Chapter 1. Foster care provided to children and young people</i>	
1.1. Porównania międzywojewódzkie pieczy zastępczej	28
<i>1.1. Intervoivodship comparison of foster care</i>	
Rozdział 2. Adopcje	37
<i>Chapter 2. Adoptions</i>	
Rozdział 3. Wspieranie rodziny	39
<i>Chapter 3. Family support</i>	
Rozdział 4. Świadczenia z programu „Rodzina 500 plus”	43
<i>Chapter 4. "Family 500 plus" programme</i>	
Rozdział 5. Opieka nad dzieckiem do lat 3	47
<i>Chapter 5. Care for a child up to the age of 3</i>	
Rozdział 6. Świadczenia rodzinne	53
<i>Chapter 6. Family benefits</i>	
Rozdział 7. Pomoc społeczna	57
<i>Chapter 7. Social assistance</i>	
7.1. Stacjonarne zakłady pomocy społecznej	57
<i>7.1. Stationary social welfare facilities</i>	
7.1.1. Porównania międzywojewódzkie stacjonarnych zakładów pomocy społecznej ...	60
<i>7.1.1. Intervoivodship comparison of stationary social welfare facilities</i>	
7.2. Świadczenia pieniężne i niepieniężne w ramach systemu pomocy społecznej	65
<i>7.2. Monetary and non-monetary benefits in social assistance system</i>	
7.2.1. Porównania międzywojewódzkie świadczeń pomocy społecznej	68
<i>7.2.1. Intervoivodship comparison of social assistance benefits</i>	
7.2.2. Wydatki budżetu państwa w działach klasyfikacji budżetowej: „852 Pomoc społeczna” i „853 Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej”	78
<i>7.2.2. Expenditures of local government budget in budget classification: 852 and 853</i>	
Uwagi metodologiczne	89
<i>Methodological notes</i>	<i>98</i>

Spis wykresów

List of charts

Wykres 1.	Dzieci w pieczy zastępczej	20
Graph 1.	<i>Children in foster care</i>	
Wykres 2.	Dzieci i młodzież w placówkach opiekuńczo-wychowawczych według grup wiekowych w 2017 r.	22
Graph 2.	<i>Children and youth in care and education centres by age in 2017</i>	
Wykres 3.	Dzieci do 18 roku życia, które odeszły z placówek opiekuńczo-wychowawczych w ciągu 2017 roku (dane w %)	23
Graph 3.	<i>Children up to age of 18 who left round-the clock centres during the 2017 (in %)</i>	
Wykres 4.	Rodzinna piecza zastępcza	24
Graph 4.	<i>Family foster care</i>	
Wykres 5.	Struktura rodzinnej pieczy zastępczej według liczby rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka oraz liczby dzieci w 2017 r.	25
Graph 5.	<i>The structure of family foster care by number of foster families and foster homes and number of children in 2017</i>	
Wykres 6.	Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka w miastach i na wsi	26
Graph 6.	<i>Family foster care in urban and rural areas</i>	
Wykres 7.	Osoby prowadzące rodzinną pieczę zastępczą według wieku w 2017 r.	26
Graph 7.	<i>Persons running family foster care by age in 2017</i>	
Wykres 8.	Rodzinna piecza zastępcza według liczby przyjętych dzieci (liczba rodzin zastępczych i RDD oraz liczba dzieci) w 2017 r.	27
Graph 8.	<i>Family foster care by number of taken children (number of foster families and foster homes and number of children) in 2017</i>	
Wykres 9.	Dzieci do 18 roku życia, które opuściły rodzinną pieczę zastępczą w 2017 r.	28
Graph 9.	<i>Children up to the age of 18 who left family foster care in 2017</i>	
Wykres 10.	Wskaźnik rozwodów a udział dzieci w wieku 0–17 lat objętych opieką zastępczą na 1 tys. ludności w wieku 0–17 lat w 2017 r.	30
Graph 10.	<i>Divorce index to the share of children up to the age of 18 in foster care per 1 thousand population aged up to 18 in 2017</i>	
Wykres 11.	Wskaźnik liczby dzieci w wieku 0–17 lat objętych pieczą zastępczą na 1 tys. ludności w wieku 0–17 lat a udział procentowy dzieci z rodzinnych form pieczy zastępczej (RDD + rodziny zastępcze + placówki rodzinne) w liczbie dzieci objętych pieczą zastępczą w 2017 r.	31
Graph 11.	<i>The index of children up to the age of 18 covered by foster care per 1 thousand population aged up to 18 to the percentage of children from family care forms (foster homes + foster families + family centres) in the number of children covered by foster care in 2017</i>	
Wykres 12.	Wskaźnik liczby dzieci w wieku 0–17 lat objętych opieką zastępczą na 1 tys. ludności w wieku 0–17 lat a udział procentowy dzieci z rodzinnych form opieki zastępczej w liczbie dzieci objętych opieką zastępczą według podregionów w 2017 r.	35
Graph 12.	<i>The index of children up to the age of 18 covered by foster care per 1 thousand population aged up to 18 to the percentage of children from family care forms in the number of children covered by foster care by subregions in 2017</i>	
Wykres 13.	Dzieci w placówkach wsparcia dziennego na 1 tys. mieszkańców a wielkość placówki w 2017 r.	39
Graph 13.	<i>Children in day-support centres per 1 thousand population to the size of the centre in 2017</i>	

Wykres 14.	Przeciętna liczba wychowanków placówek wsparcia dziennego przypadających na jednego wolontariusza w 2017 r.	40
Graph 14.	<i>Average number of residents in day-support centres per one volunteer in 2017</i>	
Wykres 15.	Rodziny posiadające Kartę Dużej Rodziny.	41
Graph 15.	<i>Families receiving The Large Family Card</i>	
Wykres 16.	Przeciętna miesięczna liczba dzieci, na które rodziny otrzymywały świadczenie wychowawcze z programu „Rodzina 500 plus” w 2017 r.	44
Graph 16.	<i>Monthly average number of children for which families received child-raising benefit from „Family 500+” programme in 2017</i>	
Wykres 17.	Przeciętne wydatki na świadczenia wychowawcze z programu „Rodzina 500 plus” na mieszkańca w 2017 r.	45
Graph 17.	<i>Average expenditures on child-raising benefits from „Family 500+” programme in 2017</i>	
Wykres 18.	Liczba placówek dla dzieci w wieku do lat 3	47
Graph 18.	<i>Number of facilities for children up to the age of 3</i>	
Wykres 19.	Placówki dla dzieci w wieku do lat 3	48
Graph 19.	<i>Facilities for children up to the age of 3</i>	
Wykres 20.	Miejsca w placówkach dla dzieci w wieku do lat 3 na 1 tys. dzieci w wieku 0–2	49
Graph 20.	<i>Places in facilities for children up to the age of 3 per 1 thousand population aged up to 3</i>	
Wykres 21.	Dzieci w placówkach dla dzieci w wieku do lat 3 według wieku w 2017 r.	51
Graph 21.	<i>Children in facilities for children up to the age of 3 by age in 2017</i>	
Wykres 22.	Nianie w 2017 r.	52
Graph 22.	<i>Nannies in 2017</i>	
Wykres 23.	Struktura wydatków na świadczenia rodzinne według rodzaju świadczenia (w mln zł) w 2017 r.	55
Graph 23.	<i>Structure of expenditures for family benefits by type of benefit in 2017 (in million PLN)</i>	
Wykres 24.	Stacjonarne zakłady pomocy społecznej (łącznie z filiami) według organu prowadzącego w 2017 r.	58
Graph 24.	<i>Stationary social welfare facilities (including branches) by governing bodies in 2017</i>	
Wykres 25.	„Miejsca pobytu” w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej w 2017 r.	58
Graph 25.	<i>„Places of staying” in social welfare facilities in 2017</i>	
Wykres 26.	Mieszkańcy stacjonarnych zakładów pomocy społecznej według wieku w 2017 r.	59
Graph 26.	<i>Residents of stationary social welfare facilities by age in 2017</i>	
Wykres 27.	Mieszkańcy stacjonarnych zakładów pomocy społecznej według „oddziałów” w 2017 r. ..	59
Graph 27.	<i>Residents of stationary social welfare facilities by “wards” in 2017</i>	
Wykres 28.	Struktura stacjonarnych zakładów pomocy społecznej (łącznie z filiami) w 2017 r.	60
Graph 28.	<i>Strukture of stationary social welfare facilities (including branches) in 2017</i>	
Wykres 29.	Dzieci w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej w 2017 r.	62
Graph 29.	<i>Children in stationary social welfare facilities in 2017</i>	
Wykres 30.	Mieszkańcy zakładów stacjonarnych pomocy społecznej dla osób niepełnosprawnych intelektualnie i fizycznie oraz przewlekle psychicznie chorych w 2017 r.	64
Graph 30.	<i>Residents of stationary social welfare facilities for mentally retarded, physically handicapped, and chronically mentally ill in 2017</i>	
Wykres 31.	Liczba rodzin korzystających, na podstawie decyzji, z pomocy środowiskowej według powodów przyznania tej pomocy (w tys.) w 2017 r.	66
Graph 31.	<i>Number of families receiving benefits (based on decision) by reasons (in thousands) in 2017</i>	

Wykres 32.	Liczba osób korzystających według rodzaju pomocy środowiskowej (na podstawie decyzji) w 2017 r.	67
Graph 32.	<i>Number of persons receiving benefits by type of assistance (based on decision) in 2017</i>	
Wykres 33.	Kwota świadczeń przyznanych na podstawie decyzji według rodzaju pomocy środowiskowej w 2017 r.	68
Graph 33.	<i>Amount of benefits (based on decision) by type of assistance in 2017</i>	
Wykres 34.	Wydatki roczne z systemu pomocy społecznej na jednego beneficjenta i na jednego mieszkańca według województw w 2017 r.	69
Graph 34.	<i>Annual expenditures from social assistance system per one beneficiary and per capita by voivodships in 2017</i>	
Wykres 35.	Wydatki roczne z systemu pomocy społecznej na jednego beneficjenta według województw	70
Graph 35.	<i>Annual expenditures from the social assistance system per one beneficiary by voivodships</i>	
Wykres 36.	Wydatki roczne z systemu pomocy społecznej na jednego mieszkańca według województw	71
Graph 36.	<i>Annual expenditures from social assistance system per capita by voivodships</i>	
Wykres 37.	Różnice bezwzględne w wysokości wydatków z systemu pomocy społecznej między 2017 r. a 2016 r. według województw	71
Graph 37.	<i>Absolute differences in amounts of expenditures from social assistance system between 2017 and 2016 by voivodships</i>	
Wykres 38.	Nominalne i realne zmiany wydatków z systemu pomocy społecznej między 2017 r. a 2016 r. według województw	72
Graph 38.	<i>Nominal and real changes of expenditures from social assistance system between 2017 and 2016 by voivodships</i>	
Wykres 39.	Struktura wydatków na świadczenia pieniężne	73
Graph 39.	<i>Structure of expenditures on monetary benefits</i>	
Wykres 40.	Wydatki na świadczenia pieniężne na jednego mieszkańca według województw w 2017 r.	74
Graph 40.	<i>Expenditures on monetary benefits per capita by voivodships in 2017</i>	
Wykres 41.	Struktura wydatków na świadczenia niepieniężne	74
Graph 41.	<i>Structure of expenditures on non-monetary benefits</i>	
Wykres 42.	Wydatki na świadczenia niepieniężne na jednego mieszkańca według województw w 2017 r.	75
Graph 42.	<i>Expenditures on non-monetary benefits per capita by voivodships in 2017</i>	
Wykres 43.	Rodziny beneficjentów pomocy społecznej według przyczyn ubiegania się o pomoc oraz według województw w 2017 r.	78
Graph 43.	<i>Families of beneficiaries of social assistance by causes of applying for help in voivodships in 2017</i>	
Wykres 44.	Wydatki z budżetu państwa w dziale 852, 853 i 855	79
Graph 44.	<i>Expenditures of the state budget in budget divisions: 852, 853 and 855</i>	
Wykres 45.	Wydatki z budżetu państwa w dziale 852 według wybranych rozdziałów budżetowych ...	79
Graph 45.	<i>Expenditures of the state budget in budget division 852 by selected budget chapters</i>	
Wykres 46.	Struktura wydatków z budżetu państwa w dziale 852	80
Graph 46.	<i>Structure of state budget expenditures in budget division 852</i>	
Wykres 47.	Struktura wydatków z budżetu państwa w dziale 853	81
Graph 47.	<i>Structure of state budget expenditures in budget division 853</i>	
Wykres 48.	Struktura wydatków z budżetu państwa w dziale 855	82
Graph 48.	<i>Structure of state budget expenditures in budget division 855</i>	

Wykres 49. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego w działach 852, 853 i 855	83
<i>Graph 49. Expenditures of local government enteties in budget divisions: 852, 853 and 855</i>	
Wykres 50. Wydatki gmin w dziale 852 według wybranych rozdziałów budżetowych	85
<i>Graph 50. Expenditures of gminas enteties in budget division 852 by selected budget chapters</i>	
Wykres 51. Udział jednostek samorządu terytorialnego w wydatkach w działach 852, 853 i 855	86
<i>Graph 51. Share of local government enteties in expenditures in budget divisions: 852, 853 and 855</i>	
Wykres 52. Struktura wydatków jednostek samorządu terytorialnego w działach 852, 853 i 855 na 1 mieszkańca w 2017 r.	88
<i>Graph 52. Structure of local government enteties expenditures in budget divisions: 852, 853 and 855 per capita in 2017</i>	

Spis map

List of maps

Mapa 1. Miejsca w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w 2017 r.	21
<i>Map 1. Places in care and education centres in 2017</i>	
Mapa 2. Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka w podziale na miasto i wieś w 2017 r.	25
<i>Map 2. Foster families and foster homes in urban and rural areas in 2017</i>	
Mapa 3. Dzieci w wieku 0–17 lat umieszczone w opiece zastępczej na 1 tys. ludności w wieku 0–17 lat według podregionów w 2017 r.	32
<i>Map 3. Children up to the age of 18 in foster care per 1 thousand population aged up to 18 by subregions in 2017</i>	
Mapa 4. Udział procentowy dzieci w wieku 0–17 lat korzystających z rodzinnych form opieki wśród dzieci w wieku 0–17 lat objętych opieką zastępczą według podregionów w 2017 r.	33
<i>Map 4. The percentage of children up to the age of 18 in family forms of care among children up to the age of 18 covered by foster care by subregions in 2017</i>	
Mapa 5. Dzieci w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej w wieku 0–17 lat na 1 tys. ludności w wieku 0–17 lat a udział wychowanków placówek rodzinnych lub rodzinnej pieczy zastępczej w liczbie wychowanków ogółem według podregionów w 2017 r.	34
<i>Map 5. Children up to the age of 18 in family and institutional foster care per 1 thousand population aged up to 18 and the share of residents of family centres or family foster care in the total number of residents by subregions in 2017</i>	
Mapa 6. Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka na 10 tys. ludności według powiatów w 2017 r.	36
<i>Map 6. Foster families and foster homes per 10 thousand by poviats in 2017</i>	
Mapa 7. Dostępność placówek na poziomie podregionów (NTS 3) w 2017 r.	50
<i>Map 7. Availability of facilities by subregions in 2017</i>	
Mapa 8. Zakłady stacjonarne pomocy społecznej w 2017 r.	61
<i>Map 8. Stationary social welfare facilities in 2017</i>	
Mapa 9. Dzieci w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej na 10 tys. ludności w wieku 0–17 lat według podregionów w 2017 r.	63
<i>Map 9. Children in stationary welfare facilities per 10 thousand population aged up to 18 by subregions in 2017</i>	
Mapa 10. Mieszkańcy zakładów stacjonarnych pomocy społecznej dla osób niepełnosprawnych intelektualnie i fizycznie oraz przewlekłe psychicznie chorych na 10 tys. ludności w 2017 r.	65
<i>Map 10. Residents of stationary welfare facilities for mentally retarded, physically handicapped, and chronically mentally ill persons per 10 thousand population in 2017</i>	
Mapa 11. Beneficjenci pomocy społecznej	76
<i>Map 11. Social assistance beneficiaries</i>	
Mapa 12. Beneficjenci pomocy społecznej wraz z członkami ich rodzin	77
<i>Map 12. Social assistance beneficiaries with family members</i>	
Mapa 13. Wydatki jednostek samorządu terytorialnego w działach 852, 853 i 855 na 1 mieszkańca w 2017 r.	84
<i>Map 13. Expenditures of local government entities in the budget divisions: 852, 853 and 855 per capita in 2017</i>	

Objaśnienia znaków umownych i ważniejsze skróty

Symbols and Main abbreviations

Objaśnienia znaków umownych

Symbols

Symbol <i>Symbol</i>	Opis <i>Description</i>
Kreska (-)	zjawisko nie wystąpiło <i>magnitude zero</i>
Znak x	wypełnienie pozycji, ze względu na układ tablicy, jest niemożliwe lub niecelowe <i>not applicable</i>
„w tym” „of which”	oznacza, że nie podaje się wszystkich składników sumy <i>indicates that not all elements of the sum are given</i>
Kropka (.)	oznacza zupełny brak informacji albo brak informacji wiarygodnych <i>data not available or not reliable</i>
Zero (0)	zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,5 <i>magnitude not zero, but less than 0.5 of a unit</i>
Zero (0,0)	zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,05 <i>magnitude not zero, but less than 0.05 of a unit</i>

Ważniejsze skróty

Main abbreviations

Skrót <i>Abbreviation</i>	Znaczenie <i>Meaning</i>
RDD	rodzinny dom dziecka <i>foster home</i>
tys. <i>thous.</i>	tysiąc <i>thousand</i>
mln	milion <i>million</i>
mld <i>bn</i>	miliard <i>billion</i>
zł <i>zl</i>	złoty <i>zloty</i>
m.st.	miasto stołeczne
nr (Nr) <i>No.</i>	numer <i>number</i>
ok.	około
p.proc. <i>pp</i>	punkt procentowy <i>percentage point</i>
pkt	punkt
poz.	pozycja
woj.	województwo
Dz.U.	Dziennik Ustaw

Wstęp

Podstawowym źródłem informacji prezentowanych w publikacji „Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2017 roku” są wyniki badań statystycznych prowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny, dane pozyskane z Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwa Sprawiedliwości, jak również dane Ministerstwa Finansów.

W opracowaniu skoncentrowano się na zjawiskach zachodzących w obszarze pomocy społecznej, pieczy zastępczej oraz wspierania rodziny, przedstawiając szeroki wachlarz form pomocy służących poprawie sytuacji osób wymagających wsparcia oraz poprawie kondycji i funkcjonowania rodzin w Polsce. Publikacja zawiera informacje na temat instytucji świadczących usługi, form pomocy pieniężnej i niepieniężnej, beneficjentów, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży.

Opracowanie oparte jest na wynikach badań ujętych w Programie badań statystycznych statystyki publicznej:

- 1.20.04 – Wspieranie rodziny i system pieczy zastępczej,
- 1.20.05 – Żłobki i kluby dziecięce,
- 1.20.06 – Świadczenia wychowawcze, dodatki wychowawcze i dodatki do zryczałtowanej kwoty,
- 1.25.07 – Pomoc społeczna.

Opracowanie zawiera informacje o liczbie i strukturze placówek pomocy społecznej, ich pracownikach, wolontariuszach oraz o różnych formach udzielanej pomocy, a także o zbiorowości osób korzystających z tej pomocy. Znaczna część publikacji poświęcona jest zagadnieniom związanym z opieką nad dziećmi i młodzieżą, pozbawionymi opieki rodzicielskiej (instytucjonalna i rodzinna piecza zastępcza). Znalazły się w niej również dane na temat żłobków i klubów dziecięcych, uzupełnione o inne formy opieki nad małym dzieckiem oraz zagadnienie adopcji.

Prezentujemy również dane obrazujące skalę wsparcia finansowego z budżetu państwa oraz z budżetów jednostek samorządowych, kierowanego do beneficjentów pomocy społecznej oraz na wsparcie dla rodzin.

Uwagi metodologiczne obejmują podstawowe wyjaśnienia i definicje pojęć stosowanych w sprawozdawczości statystycznej w 2017 r., będącej źródłem danych prezentowanych w części tabelarycznej (dostępnej w wersji elektronicznej).

W części analitycznej zawarto analizę różnicowań terytorialnych. Dane zostały zaprezentowane dla całego kraju i poszczególnych województw, wybrane zagadnienia w podziale na podregiony, a w tablicach – także według powiatów.

Introduction

The basic source of information presented in the publication "Social assistance, child and family services in 2017" are the results of statistical surveys conducted by Statistics Poland, data obtained from the Ministry of Family, Labour and Social Policy, the Ministry of Justice, as well as data of the Ministry of Finance.

The study focuses on the phenomena occurring in the area of social assistance, foster care and family support. There has been presented wide range of forms of assistance to improve the situation of people in need of support and to improve the condition and functioning of families in Poland. It contains information on institutions providing services, forms of monetary and non-monetary assistance, beneficiaries, with special consideration of children and young people.

The publication is based on the results of research within the framework of the Statistical Programme:

- 1.20.04 – Supporting the family and foster care system,
- 1.20.05 – Nurseries and children's clubs,
- 1.20.06 – Child-raising benefits, child-raising supplement and lump sum supplement,
- 1.25.07 – Social assistance.

The publication includes information on the number and structure of social assistance centres, their employees, volunteers and on various forms of aid as well as on the population of beneficiaries. A significant part of the publication is dedicated to issues related to the care for children and young persons deprived of parental care (institutional and family foster care). The publication also contains data on nurseries and children clubs, supplemented by new forms of child care and adoption.

There have been also included financial data on the volume of financial support transferred to beneficiaries from the state budget and local government units as well as data on financial assistance for families.

The methodical notes include basic explanations and definitions used in the 2017 reporting, being the source of data presented in the tables (available in the electronic version).

The analytical part includes analysis of territorial differences. The data are presented as total figures referring to the entire country, for particular regions as well as for subregions in the case of selected issues. The electronic version contains also data for poviats in the tables.

Synteza

Pieczna zastępcza

Badanie instytucjonalnej i rodzinnej pieczy zastępczej jest prowadzone w cyklu rocznym z wykorzystaniem formularzy PS-01 i PS-02. Badanie to dostarcza informacji o liczbie i typie jednostek zapewniających opiekę, liczbie i cechach społeczno-demograficznych wychowanków.

Pieczna zastępcza, sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców, powinna mieć charakter okresowy i tam gdzie jest to możliwe, zmierzać do integracji dziecka z jego rodziną. Dziecko może zostać umieszczone w jednej z dwóch form pieczy zastępczej: rodzinnej lub instytucjonalnej. Zgodnie ze stanem w dniu 31 grudnia 2017 r. liczba dzieci ogółem umieszczonych w pieczy zastępczej wyniosła 72 617, z czego 16 856 przebywało w 1 168 placówkach pieczy instytucjonalnej, zaś 55 761 w 37 772 podmiotach pieczy rodzinnej (rodzinach zastępczych lub rodzinnych domach dziecka).

Wspieranie rodziny

We wzmocnieniu opiekuńczych funkcji rodziny, istotne znaczenie miały placówki wsparcia dziennego, których w 2017 r. funkcjonowało 2 917. Ze wszystkich zbadanych placówek wsparcia dziennego (opiekuńczych, specjalistycznych, prowadzonych w formie pracy podwórkowej, połączonych formach) skorzystało w ciągu roku 110,3 tys. dzieci i młodzieży. Poza placówkami wsparcia dziennego, znaczącym elementem systemu wspierania rodziny, byli asystenci rodziny oraz rodziny wpierające. W 2017 zatrudniono blisko 4,0 tys. asystentów rodziny, podczas gdy rodzin wspierających było 71.

Świadczenia z programu „Rodzina 500 plus”

Program „Rodzina 500+” to świadczenia przyznawane na dzieci w rodzinach naturalnych, jak i rodzinnej pieczy zastępczej i placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego. Świadczeniem wychowawczym w wysokości 500 zł miesięcznie objęto przeciętnie 3 797,1 tys. dzieci do 18 lat w 2 520,6 tys. rodzin naturalnych, zaś wydatki na ten cel wyniosły 23 171,3 mln zł. Z dodatku wychowawczego oraz dodatku do zryczałtowanej kwoty, w okresie od stycznia do grudnia 2017 r. przeciętnie miesięcznie korzystało łącznie 47,4 tys. dzieci umieszczonych w wybranych formach pieczy zastępczej. Wydatki na dodatki wyniosły 281,6 mln zł.

Opieka nad dzieckiem do lat 3

Dzieci w wieku do lat 3 objęte opieką w żłobkach i klubach dziecięcych						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Polska	45 111	54 559	66 365	74 694	87 279	99 409
miasto	44 072	52 006	62 074	69 440	80 039	90 024
wieś	1 039	2 553	4 291	5 254	7 240	9 385

Dzieci w wieku do lat 3 objęte opieką w żłobkach na 1000 dzieci w wieku 0–2						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Polska	37,9	47,6	59,0	67,5	77,8	86,4
miasto	63,7	78,2	95,0	107,3	121,3	132,6
wieś	2,1	5,3	9,1	11,4	15,7	19,9

Opieka nad dziećmi w wieku do lat 3 (do ukończenia roku szkolnego, w którym dziecko ukończy 3 rok życia lub w przypadku gdy niemożliwe lub utrudnione jest objęcie dziecka wychowaniem przedszkolnym) może być organizowana w formie żłobka lub klubu dziecięcego, a także sprawowana przez dziennego opiekuna oraz nianię. W 2017 r. zostały podjęte działania legislacyjne, które mają w przyszłości przyczynić się w znacznym stopniu do wzrostu odsetka dzieci objętych opieką instytucjonalną. Ustawa z 7 lipca 2017 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z systemami wsparcia rodzin wprowadziła zmiany mające na celu obniżenia kosztów funkcjonowania placówek opieki, umożliwiając rodzicom łączenie obowiązków zawodowych z rodzinnymi poprzez np. obniżenie opłat za pobyt oraz zwiększenie liczby miejsc w tych instytucjach.

Świadczenia rodzinne

Funkcjonujący aktualnie system świadczeń rodzinnych został wprowadzony 1 maja 2004 r.

Jest on systemem pozaubezpieczeniowym, finansowanym z budżetu państwa, uwzględniającym zasadę, że osobami zobowiązanymi dołożenia na utrzymanie dzieci, w pierwszej kolejności, są ich rodzice. Wśród świadczeń rodzinnych dominującą pozycję stanowią zasiłki rodzinne. Przyznanie prawa do zasiłku rodzinnego uzależnione jest m.in. od spełnienia kryterium dochodowego. Kwoty kryteriów dochodowych uprawniających do zasiłku rodzinnego, a także wysokość poszczególnych świadczeń rodzinnych podlegają weryfikacji co 3 lata. Ostatnia weryfikacja miała miejsce 1 listopada 2015 r., w wyniku której podniesione zostały kwoty kryteriów dochodowych uprawniających do świadczeń rodzinnych oraz wysokość kwot zasiłku rodzinnego i niektórych dodatków do zasiłku rodzinnego. W 2017 r. średnio miesięcznie 1 938,8 tys. rodzin korzystało ze świadczeń rodzinnych, o 0,9% więcej niż w 2016 r. Natomiast łączna kwota wypłaconych świadczeń, tj. 9 884,5 mln zł wzrosła o 5,9% w porównaniu z rokiem poprzednim.

Liczba rodzin korzystających ze świadczeń rodzinnych w latach 2010–2017 (w tys.)							
2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
2 219,0	2 174,6	2 115,7	1 993,1	1 887,1	1 809,7	1 921,1	1 938,8

Stacjonarne zakłady pomocy społecznej

Według danych zbieranych na formularzu PS-03 (Stacjonarne zakłady pomocy społecznej), w dniu 31 grudnia 2017 r. na terenie kraju działały 1 723 placówki, zapewniające wsparcie osobom tego wymagającym. Łącznie dysponowały one 116,1 tys. miejsc, a przebywało w nich 109,2 tys. mieszkańców. Największą grupę stanowiły domy pomocy społecznej (859), czyli blisko 50% wszystkich placówek, w których mieszkało 80,4 tys. osób.

Świadczenia z pomocy społecznej

Pomoc środowiskowa polega na udzielaniu świadczeń pieniężnych i niepieniężnych osobom spełniającym określone kryteria i zakwalifikowanym do otrzymania takiej pomocy w miejscu ich zamieszkania. W ramach tej pomocy organizowanej i świadczonej przez jednostki samorządu terytorialnego a także realizowanej przez powiatowe centra pomocy rodzinie, na pomoc społeczną w 2017 r. wydano łącznie 3,7 mld zł (o 66,8 mln zł więcej niż w 2016 r.).

W 2017 r. świadczenia w formie pieniężnej otrzymało na podstawie decyzji 1 300,3 tys. osób (w 2016 r. – 1 397,6 tys.), w łącznej kwocie 2,6 mld zł (o 21,7 mln mniej niż w 2016 r.). Stanowiły one 70,1% kwoty ogółem na świadczenia z pomocy społecznej. Świadczenia w formie niepieniężnej przyznano na podstawie decyzji 710,7 tys. osób (w 2016 r. – 812,6 tys.) i wydano na nie ok. 1,1 mld zł, tj. 29,9% kwoty ogółem na świadczenia z pomocy społecznej (o 88,5 mln zł więcej niż w 2016 r.).

Świadczenia społeczne w ramach zadań własnych i zadań zleconych jednostkom samorządu terytorialnego w 2017 przyznano na podstawie decyzji 1,4 mln osób, bez względu na liczbę pobieranych świadczeń, ich rodzaj, formę oraz źródło finansowania.

Executive summary

Foster care

The statistical survey on institutional and family foster care is conducted on an annual basis using PS-01 and PS-02 forms. This study provides information on the number and type of units providing care, number and socio-demographic characteristics of residents.

Foster care, exercised in the case when it is impossible for the parents to provide care and education for a child, should be periodic and, whenever possible, aim to integrate a child with his family. A child can be placed into one of two forms of foster care: family or institutional. As of 31 December 2017, the total number of 72 617 children were placed in foster care, of which 16 856 were in 1 168 institutional care, and 55 761 in 37 772 family foster care units (foster families or foster homes).

Family support

In strengthening the protective functions of the family, the day support facilities had significant importance, which in 2017 operated 2 917 centres. In all day support facilities 110.3 thousand children and adolescents was taken into care during the year. Apart from day support centres, family assistants and supporting families were an important element of the family support system. In 2017, nearly 4.0 thousand family assistants were employed, while there were 71 supporting families.

Benefits from the "Family 500 plus" programme

The "Family 500+" programme provides children in natural families as well as family foster care and family-type care and education centres with financial assistance. A child-raising benefit in the amount of PLN 500 a month was distributed to an average of 3 797.1 thousand children up to the age of 18 living in 2 520.6 thousand natural families, while expenditures for this purpose amounted to PLN 23 171.3 million. From the child-raising supplement and the lump sum supplement, in the period from January to December 2017, benefited an average of 47.4 thousand children placed in selected forms of foster care on a monthly basis. Expenditures on supplements amounted to PLN 281.6 million.

Care for children up to the age of 3

<i>Children up to age of 3 are cared in nursey and children's clubs</i>						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Poland	45 111	54 559	6 6365	74 694	87 279	99 409
urban areas	44 072	52 006	62 074	69 440	80 039	90 024
rural areas	1 039	2 553	4 291	5 254	7 240	9 385

<i>Children up to age of 3 are cared in nurseries and children's clubs for 1000 children aged 0–2</i>						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Poland	37,9	47,6	59,0	67,5	77,8	86,4
urban areas	63,7	78,2	95,0	107,3	121,3	132,6
rural areas	2,1	5,3	9,1	11,4	15,7	19,9

Care for children up to the age of 3 may be organized in forms of a nursery or a children's club, as well as provided by a day carer and a nanny. In 2017, legislative actions were taken, which in the future will contribute to a significant extent to the increase the percentage of children covered by institutional care. The Act of July 7, 2017 on amending certain acts related to family support systems introduced changes aimed at reducing the costs of the functioning of care facilities, enabling parents to combine their professional and family responsibilities by, for example, reducing fees for stays and increasing the number of places in these institutions.

Family benefits

The system of family benefits currently in force was introduced on May 1, 2004. It is a system financed from the state budget, taking into account the principle that those are parents in the first place who are obliged to provide maintenance of children. Among family benefits family allowance has the dominant position. Granting the right to family allowance depends, inter alia, on income criterion. The amounts of income criteria for family allowance, as well as the amount for individual family benefits are subject to verification every 3 years. The last verification took place on November 1, 2015. As a result the amounts of income criteria for family benefits and family allowances and supplement to the family allowance were raised. In 2017, on average, 1 938.8 thousand families per month were granted family benefits, by 0.9% more than in 2016. The total amount of benefits paid amounted to PLN 9 884.5 million and increased by 5.9% when compared to the previous year.

Number of families benefiting from family benefits in 2010–2017 (in thousand)							
2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
2 219,0	2 174,6	2 115,7	1 993,1	1 887,1	1 809,7	1 921,1	1 938,8

Stationary social welfare facilities

According to data collected on the PS-03 form (Stationary social welfare facilities), on December 31, 2017, there were 1,723 facilities in the country providing support. In total, they had 116.1 thousand places, and there were 109.2 thousand of residents in those facilities. The largest group constituted social assistance houses (859) – nearly 50% of all facilities, in which 80.4 thousand people lived.

Social assistance benefits

Social assistance benefits consists on providing cash and non-monetary benefits to persons who meet certain criteria and are qualified to receive such assistance in their place of residence. As a part of this assistance organized and provided by local government units as well as implemented by poviats family assistance centres, in 2017, a total of PLN 3.7 billion was spent on social assistance (by 66.8 million PLN more than in 2016).

In 2017, 1 300.3 thousand people (in 2016 – 1,377.6 thousand) received benefits in the form of money on the basis of a decision, which amounted to PLN 2.6 billion (by 21.7 million less than in 2016), and accounted for 70.1% of the total amount spent. Benefits in a non-monetary form based on a decision were provided to 710.7 thousand people (in 2016 – 812.6 thousand) and amounted to about PLN 1.1 billion, i.e. 29.9% of the total amount (by 88.5 PLN million more than in 2016).

Social benefits under own tasks and tasks commissioned to local self-government units were granted on the basis of a decision to 1.4 million people irrespective from the number of services received, their type, form and source of funding.

Rozdział 1.

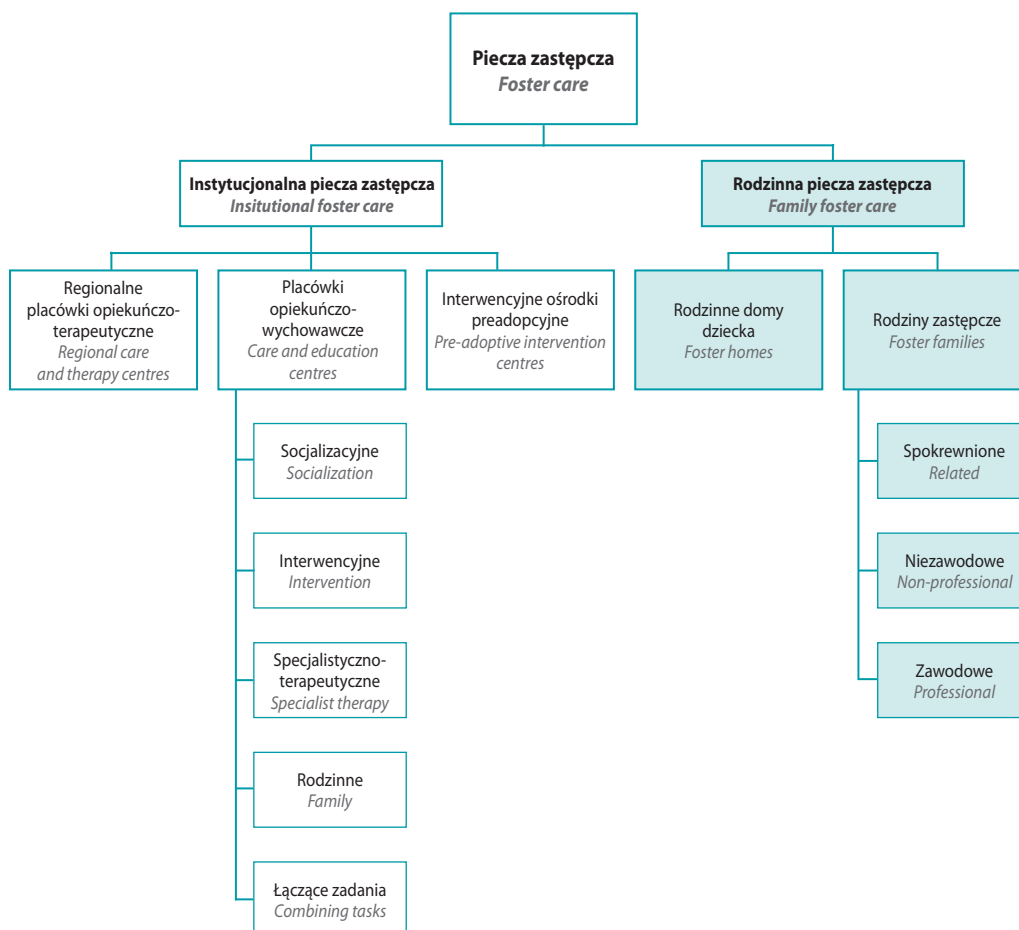
Chapter 1.

Opieka zastępcza nad dziećmi i młodzieżą

Foster care provided to children and young people

Opieka oraz wychowanie dzieci i młodzieży pozbawionej całkowicie lub częściowo opieki i wsparcia ze strony rodziny naturalnej, realizowana jest poprzez system instytucjonalnej i rodzinnej pieczy zastępczej¹.

Zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców umieszcza się je w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych, interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych, rodzinach zastępczych lub rodzinnych domach dziecka.

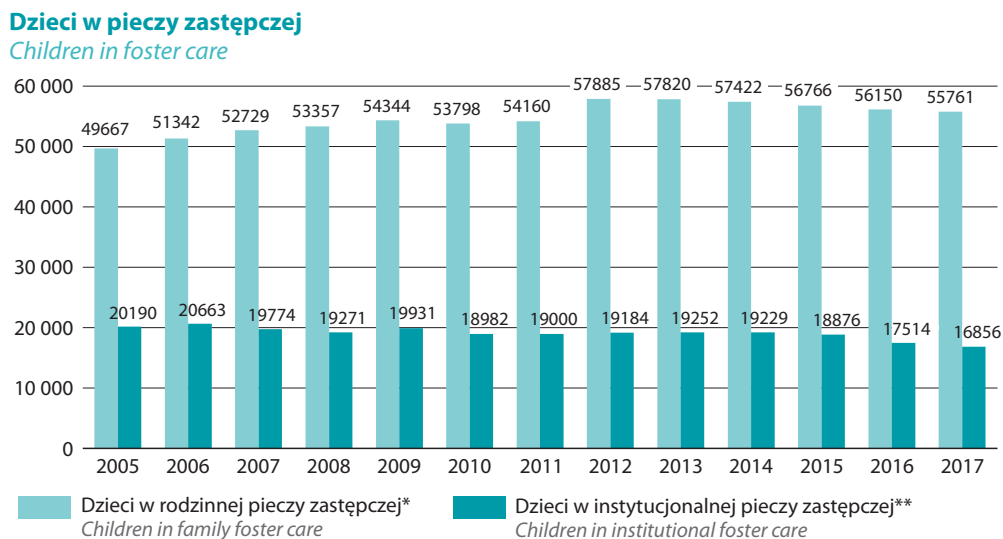

W pieczy zastępczej wyróżniamy pieczę instytucjonalną i pieczę rodzinną, przy czym za rodzinne formy opieki zastępczej, w publikacji, uznano zarówno pieczę rodzinną, jak i placówki rodzinne funkcjonujące w ramach pieczy instytucjonalnej (oznaczone na schemacie kolorem zielonym).

¹ Do roku 2011 była realizowana w ramach zadań pomocy społecznej.

Od wielu lat można zaobserwować proces powolnego, lecz systematycznego zwiększania udziału rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka (RDD) w sprawowaniu pieczy (opieki) zastępczej. W 2005 r. w rodzinach zastępczych przebywało 71% dzieci, natomiast w 2017 r. dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej² stanowiły 77% ogółu objętych opieką zastępczą.

Wykres 1.
Graph 1.

* Do 2011 r. dzieci do 18 roku życia w rodzinach zastępczych
Until 2011 children in family foster care up to the age of 18

** Do 2011 r. wychowankowie w placówkach opiekuńczo-wychowawczych
Until 2011 residents in care and education centres

Sąd umieszcza dziecko w instytucjonalnej pieczy zastępczej, jeżeli brak jest możliwości umieszczenia dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej³.

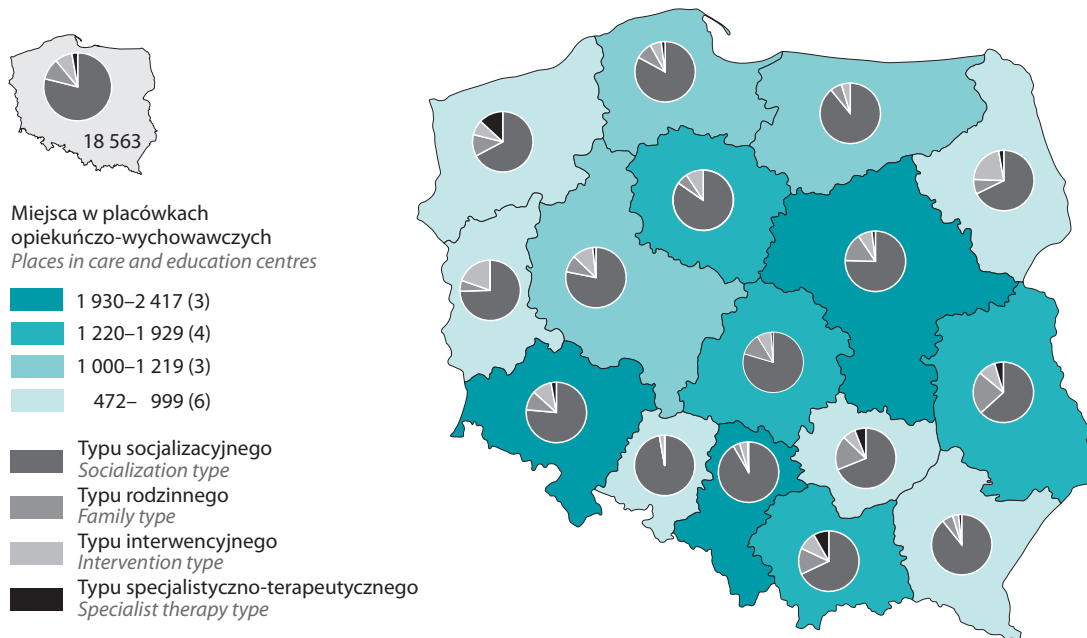
Pod koniec 2017 r. funkcjonowało 1 168 placówek instytucjonalnej pieczy zastępczej, z tego 1 155 **placówek opiekuńczo-wychowawczych** (odpowiednio o 42 i 40 więcej niż w 2016 r.) oraz 10 regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych i 3 ośrodki preadopcyjne. Wśród tych pierwszych działało 251 placówek rodzinnych, 689 socjalizacyjnych, 43 interwencyjne, 25 specjalistyczno-terapeutycznych oraz 147 placówek łączących zadania. Placówki te łączą działania socjalizacyjne (w 146 placówkach), interwencyjne (w 141 placówkach) oraz specjalistyczno-terapeutyczne (w 25 placówkach). Łączna liczba miejsc w instytucjonalnej pieczy zastępczej wyniosła 18,9 tys., w tym, w placówkach opiekuńczo-wychowawczych 18,6 tys. (mapa 1).

² Od roku 2012 – rodzinna piecza zastępcza (rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka, które mogły powstawać w wyniku przekształcenia zawodowych niespokrewnionych z dzieckiem wielodzietnych rodzin zastępczych lub placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego).

³ Kodeks rodzinny i opiekuńczy, art. 112 § 1.

Mapa 1.
Map 1.

Miejsca w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w 2017 r.
Places in care and education centres in 2017

Podane przedziały są lewostronnie domknięte.

Miejsca w placówkach łączących zadania zostały przydzielone do odpowiedniego typu.

W placówkach instytucjonalnej pieczy zastępczej, które zapewniały stałą opiekę całodobową, w ostatnim dniu roku przebywało 16,9 tys. wychowanków (w ciągu roku sprawozdawczego 23,8 tys. dzieci), a w samych placówkach opiekuńczo-wychowawczych odpowiednio: 16,6 tys. oraz 23,4 tys. osób. W stosunku do 2016 roku odnotowano spadek liczby wychowanków pieczy instytucjonalnej (o 0,7 tys. w ostatnim dniu roku oraz o 1,4 tys. w ciągu roku).

Liczba wychowanków w poszczególnych placówkach opiekuńczo-wychowawczych, kształtowała się następująco:

- typ rodzinny – 1,6 tys. (1,9 tys. w ciągu roku),
- typ socjalizacyjny – 11,4 tys. (15,3 tys. w ciągu roku),
- typ interwencyjny – 0,6 tys. (1,7 tys. w ciągu roku),
- typ specjalistyczno-terapeutyczny – 0,3 tys. (0,4 tys. w ciągu roku),
- łącząca zadania – 2,6 tys. (4,1 tys. w ciągu roku):
 - część socjalizacyjna 2,0 tys. (2,9 tys. w ciągu roku),
 - część interwencyjna 0,5 tys. (1,0 tys. w ciągu roku),
 - część specjalistyczno-terapeutyczna 0,2 tys. (0,2 tys. w ciągu roku).

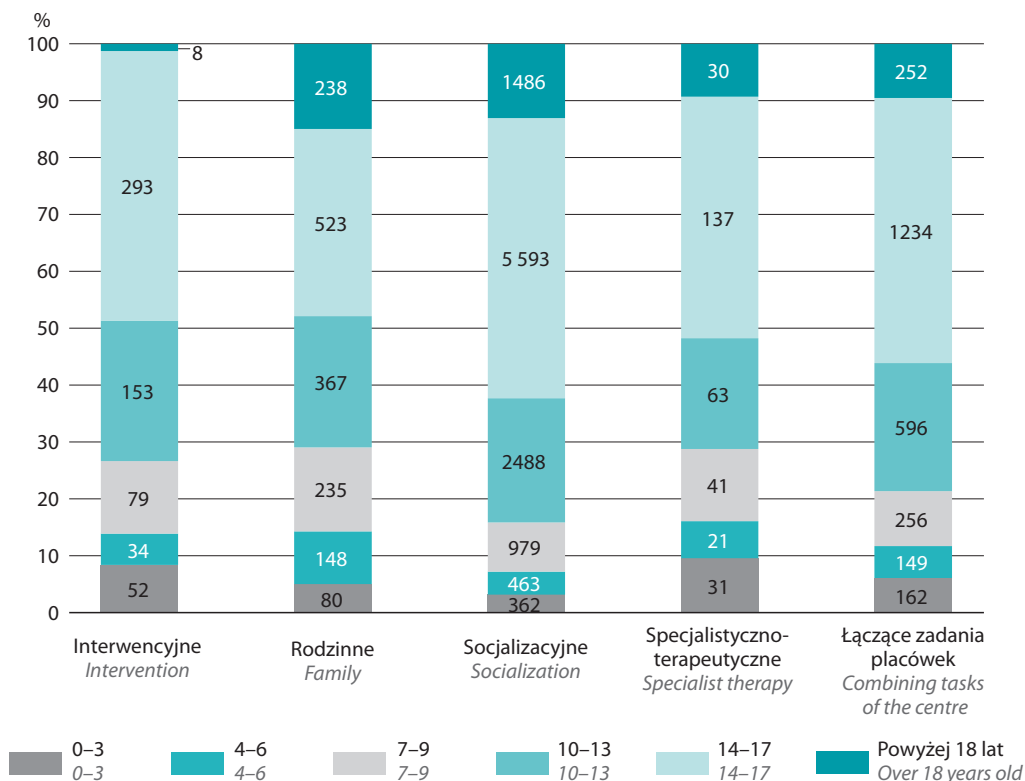
Ponadto w regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych przebywało 246 dzieci (307 w ciągu roku), natomiast w ośrodkach preadopcyjnych odpowiednio: 57 i 147 dzieci.

Podobnie jak w latach poprzednich, w instytucjonalnej pieczy zastępczej, według stanu na 31 XII 2017 r., umieszczono nieco więcej chłopców (8,9 tys.) niż dziewczynek (8,0 tys.), co daje wskaźnik feminizacji⁴ równy 90,2, podczas gdy dla całego społeczeństwa w wieku 0–24 wyniósł on 95,2.

⁴ Wskaźnik feminizacji określa liczbę kobiet w danej populacji przypadającą na 100 mężczyzn.

Wykres 2.
Graph 2.

Dzieci i młodzież w placówkach opiekuńczo-wychowawczych według grup wiekowych w 2017 r.
Children and youth in care and education centres by age in 2017

Najmłodszy wychowankowie (do lat 6) stanowili 10,0% ogółu dzieci umieszczonych w placówkach pieczy instytucjonalnej. Podobny odsetek stanowiły dzieci w wieku 7–9 lat (9,8%) i nieco wyższy – osoby powyżej 18 r. (12,0%)⁵. Najliczniejszą grupę tworzyli wychowankowie w wieku 14–17 lat (46,3%) oraz 10–13 (22,0% ogółu wychowanków).

Jedynie 2,9% (0,5 tys.) wychowanków instytucjonalnej pieczy zastępczej było sierotami biologicznymi, a 18,8% (3,2 tys.) – półsierotami. Wynika z tego, że 4/5 dzieci umieszczonych w placówkach posiadało obydwoje rodziców, którzy mimo wszystko nie zdołali lub też nie chcieli właściwie wypełniać funkcji wychowawczych.

Osoby niepełnosprawne, tj. posiadające prawne potwierdzenie niepełnosprawności, stanowiły 11,8% wychowanków pieczy instytucjonalnej (2,0 tys. osób), natomiast przewlekle chorzy, których choroba trwała sześć miesięcy lub dłużej – 11,8% wychowanków (2,0 tys. osób).

W ciągu 2017 r. 4,6 tys. wychowanków w wieku do 18 lat opuściło instytucjonalną pieczę zastępczą (w 2016 r. – 5,3 tys.), w tym 4,5 tys. – placówki opiekuńczo-wychowawcze. Według typów placówek, najwyższy wskaźnik ruchu dzieci do 18 roku życia⁶ wystąpił w placówkach interwencyjnych (odchodzący to 62,2% wychowanków), co należy uznać za zrozumiałe z uwagi na tymczasowy charakter opieki, jaką zapewnia dziecku tego typu placówka⁷. Niższy wskaźnik dotyczył placówek łączących zadania (31,9%), specjalistyczno-terapeutycznych (22,5%) oraz socjalizacyjnych (17,5%). Natomiast w placówkach rodzin-

⁵ Dla porównania w całej populacji w wieku 0–24 lat, dzieci do lat 6 stanowiły 27,1%, w grupie 7–9 lat – 12,9%, 10–13 lat – 15,3%, 14–17 lat – 14,6%, natomiast osoby pełnoletnie – 30,1%.

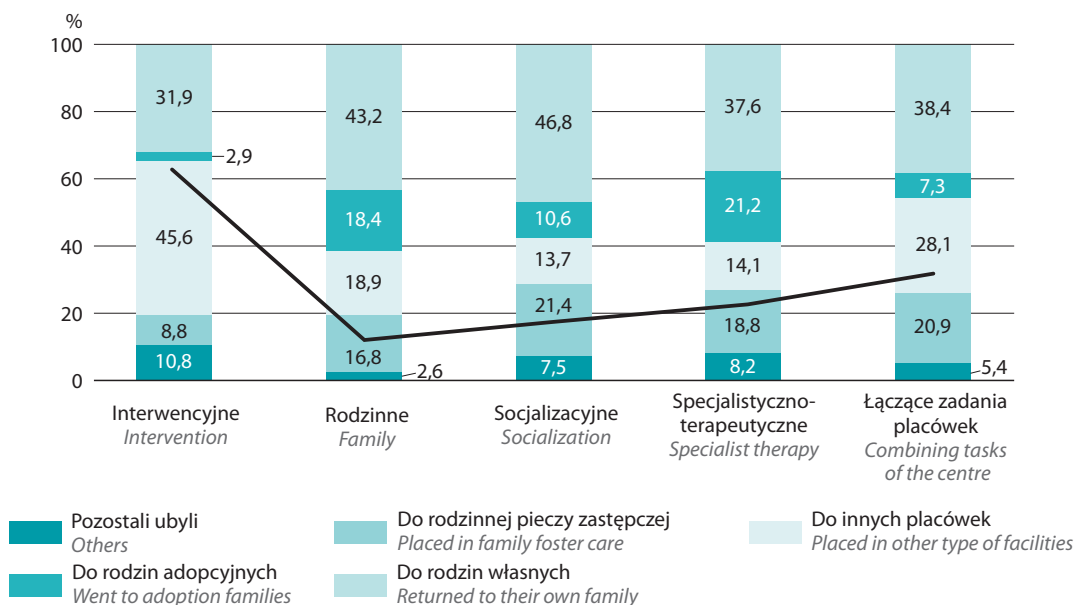
⁶ Wskaźnik ruchu dzieci do 18 roku życia rozumiany jest jako odsetek dzieci do lat 18, które opuściły poszczególne rodzaje placówek całodobowych spośród dzieci do 18 roku życia przebywających w tych placówkach w ciągu roku sprawozdawczego.

⁷ Pobyt dziecka w placówce interwencyjnej nie powinien być dłuższy niż 3 miesiące. Po tym czasie dziecko powinno powrócić do rodziny naturalnej, zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej, rodzinie adopcyjnej lub w innej placówce instytucjonalnej pieczy zastępczej.

nych, zapewniających względnie stabilne środowisko wychowawcze, wskaźnik ruchu dzieci wyniósł 12,3% (wykres 3).

Wykres 3. Dzieci do 18 roku życia, które odeszły z placówek opiekuńczo-wychowawczych w ciągu 2017 roku (dane w %)

Graph 3. Children up to age of 18 who left round-the clock centres during the 2017 (in %)

Linia ciągła i powiązane z nią liczby na wykresie obrazują wskaźnik ruchu dzieci do 18 roku życia, czyli odsetek dzieci do lat 18, które opuściły poszczególne typy placówek opiekuńczo-wychowawczych spośród dzieci do 18 roku życia przebywających w tych placówkach w ciągu roku sprawozdawczego.

The continuous line and related numbers in the graph illustrate the movement rate of children up to the age of 18 (the percentage of children under 18), who have left particular types of care and education centres among children up to the age of 18 staying in these facilities during the year.

Spośród wszystkich dzieci do 18 roku życia, które opuściły placówki instytucjonalnej pieczy zastępczej w ciągu roku, najwięcej, bo 39,9% wychowanków powróciło do rodzin własnych (1,9 tys.), 10,1% znalazło opiekę w rodzinach adopcyjnych (0,5 tys.), a 18,1% umieszczono w rodzinnej pieczy zastępczej (0,8 tys.). 24,5% dzieci zmieniło miejsce pobytu na inną placówkę instytucjonalnej pieczy zastępczej (1,1 tys.), co oznacza, że nadal pozostały w instytucjonalnym systemie opieki. Pozostałe 7,4% dzieci opuściło placówkę z innych przyczyn (0,3 tys.).

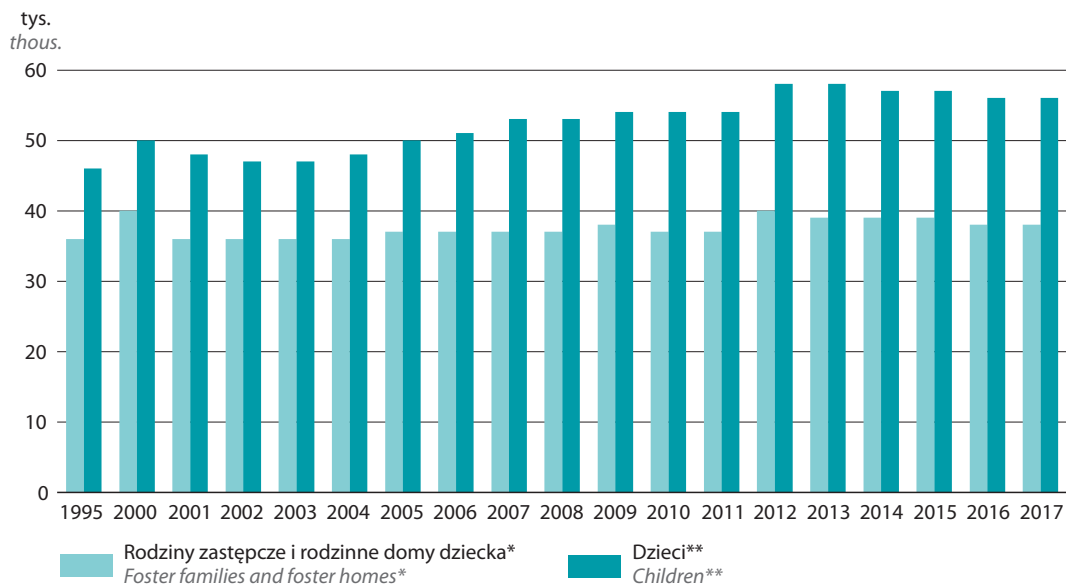
Ponadto 2,3 tys. pełnoletnich wychowanków opuściło pieczę instytucjonalną, z czego 48,1% założyło w ciągu roku sprawozdawczego własne gospodarstwo domowe.

W 2017 r. placówki instytucjonalnej pieczy zastępczej w swojej działalności wspierane były pracą 2,0 tys. wolontariuszy.

Większość dzieci objęta opieką zastępczą przebywała w pieczy rodzinnej, której formami są: rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka. W końcu 2017 r. funkcjonowało 37,2 tys. rodzin zastępczych oraz 571 rodzinnych domów dziecka (w 2016 r. rodzin zastępczych było 37,7 tys., co oznacza spadek o 0,5 tys., natomiast rodzinnych domów dziecka 526 – wzrost o 45).

Wykres 4.
Graph 4.

Rodzinna piecza zastępcza
Family foster care

* Do 2011 r. wyłącznie rodziny zastępcze
Until 2011, only foster families

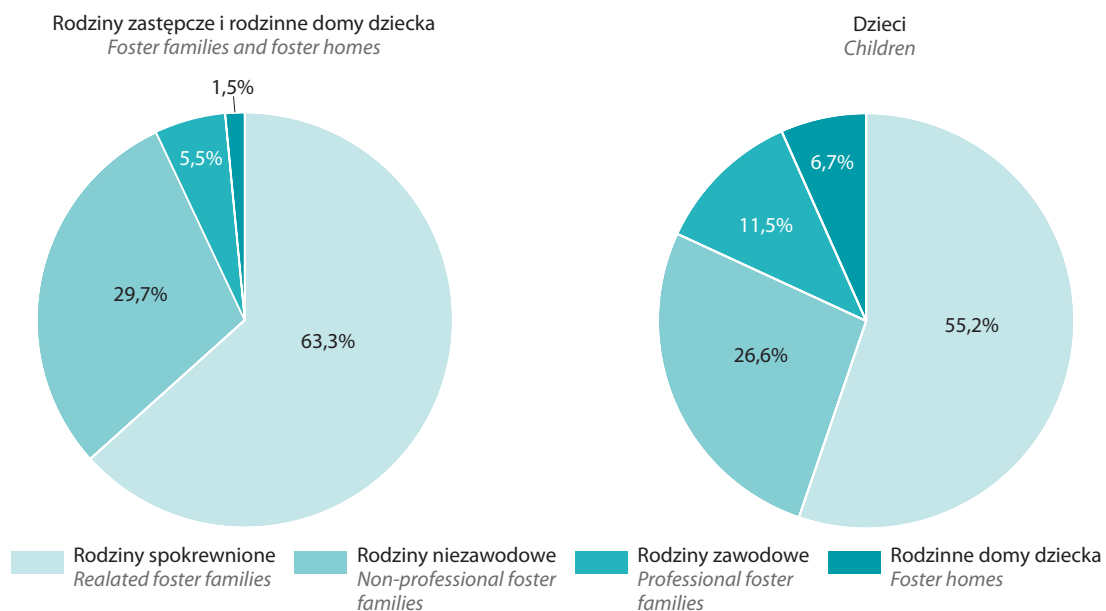
** Do 2011 r. dzieci do 18 roku życia w rodzinach zastępczych
Until 2011 children up to the age of 18 in foster families

Większość rodzin zastępczych stanowiły rodziny spokrewnione – 64,3% ogółu, dalej rodziny niezawodowe 30,1% i rodziny zawodowe – 5,6%. Uwzględniając całość pieczy rodzinnej stanowiły one odpowiednio: 63,3%, 29,7% 5,5%, podczas gdy rodzinne domy dziecka – jedynie 1,5% (wykres 5).

W ramach rodzin zawodowych najliczniej reprezentowane były rodziny zawodowe „zwykłe” (64,2%), następnie rodziny o charakterze pogotowia rodzinnego (24,0%). Stosunkowo nieliczne były rodziny specjalistyczne (11,7%).

Wykres 5. Struktura rodzinnej pieczy zastępczej według liczby rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka oraz liczby dzieci w 2017 r.

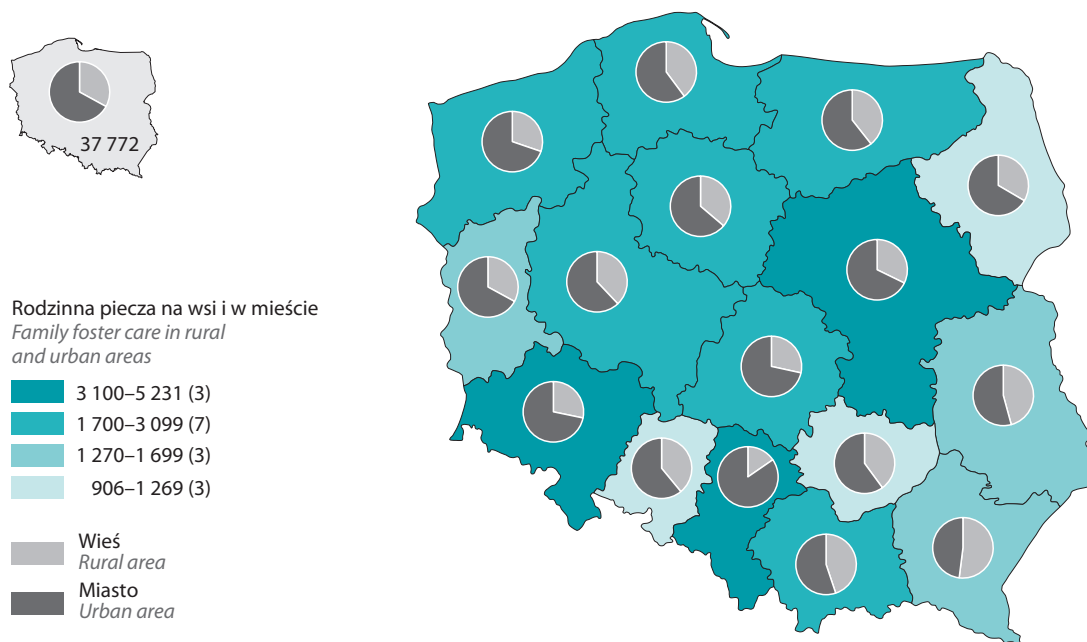
Graph 5. The structure of family foster care by number of foster families and foster homes and number of children in 2017

Zdecydowana większość rodzin zastępczych (25,0 tys.) i rodzinnych domów dziecka (298) – łącznie 67,8% funkcjonowała w miastach, na wsi odnotowano odpowiednio: 12,2 tys. oraz 273 (mapa 2 i wykres 6).

Mapa 2. Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka w podziale na miasto i wieś w 2017 r.

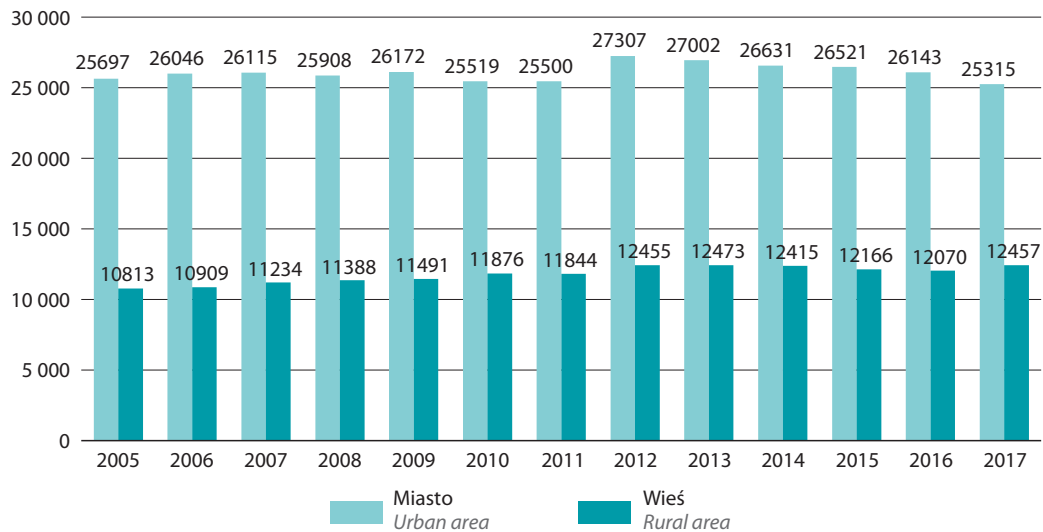
Map 2. Foster families and foster homes in urban and rural areas in 2017

Podane przedziały są lewostronnie domknięte.

Wykres 6.
Graph 6.

Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka w miastach i na wsi*
*Family foster care in urban and rural areas**

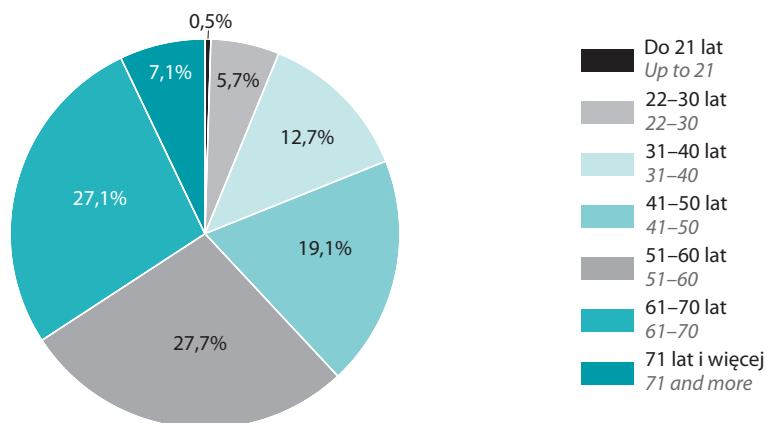

* do 2011 r. wyłącznie rodziny zastępcze

Często (44,1% przypadków) funkcję rodziny zastępczej lub rodzinnego domu dziecka pełniła osoba samotna (16,7 tys.). 7,1% ogółu rodzin zastępczych (głównie spokrewnionych) i RDD było prowadzonych przez osoby w wieku powyżej 70 lat, a zaledwie 0,5% – przez osoby poniżej 21 roku życia. Osoby w wieku 22–70 lat stanowiły 92,4% (wykres 7).

Wykres 7.
Graph 7.

Osoby prowadzące rodzinną pieczę zastępczą według wieku w 2017 r.
Persons running family foster care by age in 2017

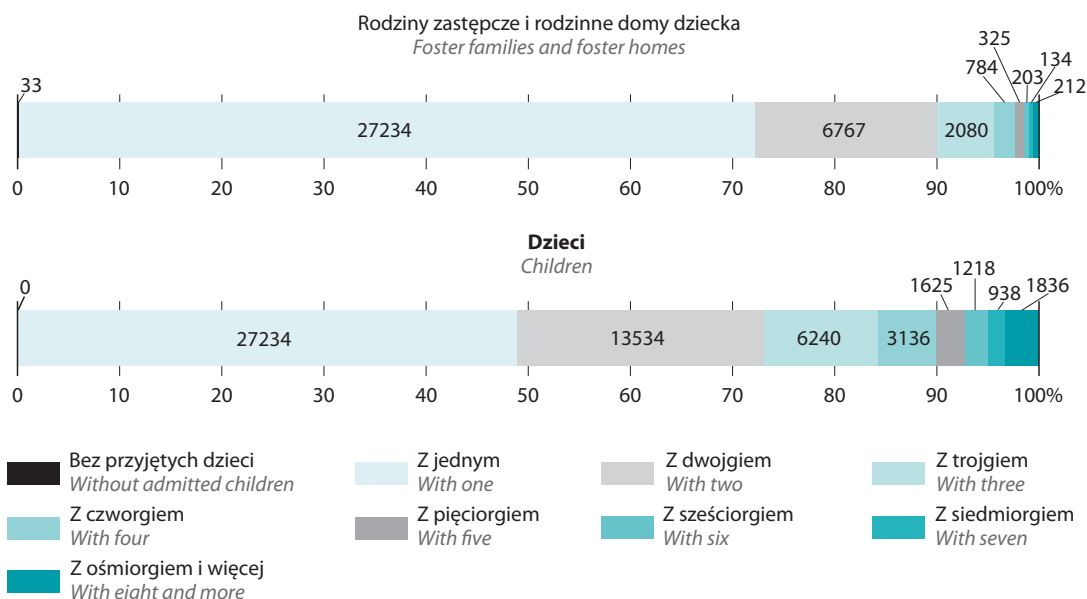

Najwięcej rodzin zastępczych (27,2 tys., tj. 73,2%) miało na wychowaniu jedno dziecko, liczba rodzin wychowujących dwoje dzieci stanowiła 18,2% ogółu rodzin (6,8 tys.), udział rodzin z trojgiem dzieci wynosił 5,5% (2,1 tys.), z czworgiem i więcej – 3,0% (1,1 tys.). 70,4% rodzinnych domów dziecka wychowywało sześcioro lub więcej dzieci. Cała rodzinna piecza zastępcza według liczby przyjętych dzieci została przedstawiona na wykresie 8.

Wykres 8.

Rodzinna piecza zastępcza według liczby przyjętych dzieci (liczba rodzin zastępczych i RDD oraz liczba dzieci) w 2017 r.

Graph 8.

Family foster care by number of taken children (number of foster families and foster homes and number of children) in 2017

Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka zapewniły opiekę 45,7 tys. dzieci do 18 roku życia oraz 10,1 tys. dzieci w wieku 18–24 (kontynuującym naukę). W porównaniu do 2016 r. liczba dzieci w wieku 0–17 lat w rodzinnej pieczy zastępczej zmniejszyła się o 0,5 tys. (spadek o 1,2%), a w wieku 18–24 lata wzrosła o 0,2 tys (wzrost o 1,6%).

Wśród dzieci przebywających w 2017 r. w rodzinnej pieczy zastępczej, najmniej było dzieci najmłodszych, tj. w przedziale wiekowym 0–3 lata (4,2 tys., co stanowiło 7,5%), wychowanków w wieku 4–6 lat (5,2 tys., tj. 9,4%) oraz osób w wieku 18–24 lata⁸ – 10,1 tys., tj. 18,1%. Największy odsetek stanowiły dzieci w wieku 7–13 lat (20,0 tys., tj. 35,8%) oraz 14–17 lat (16,3 tys., tj. 29,2%)⁹.

Po raz pierwszy w swoim życiu do pieczy zastępczej trafiło 8,2 tys. dzieci, spośród których 40,8% umieszczonych zostało w rodzinach spokrewnionych.

W rodzinnej pieczy zastępczej przebywało łącznie 6,0 tys. dzieci posiadających orzeczenie o niepełnosprawności, co stanowiło blisko 10,8% wszystkich podopiecznych, wobec 3%¹⁰ dzieci niepełnosprawnych w całej populacji.

W roku sprawozdawczym 2017 rodzinną pieczę zastępczą opuściło 5,9 tys. wychowanków do 18 roku życia. Z tej liczby 34,4% (2,0 tys.) powróciło do rodziny naturalnej, 21,9% (1,3 tys.) trafiło do adopcji, 21,8% (1,3 tys.) umieszczono w innej rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka, 14,4% trafiło do instytucjonalnej pieczy zastępczej (0,9 tys.), a pozostałe 7,5% dzieci (0,4 tys.) opuściło placówki z innego powodu (wykres 9).

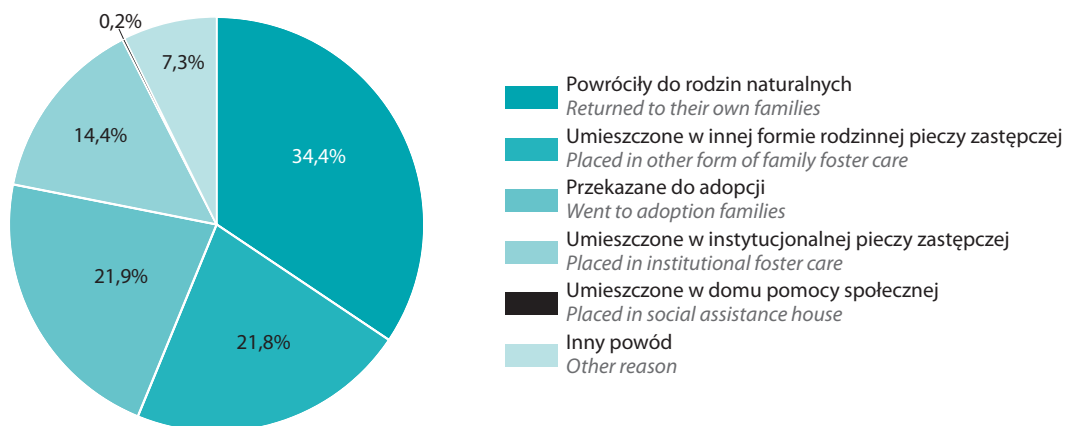
⁸ Od wejścia w życie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, osoba, która osiągnęła pełnoletność, może przebywać w dotychczasowej rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka lub placówce opiekuńczo-wychowawczej, jeżeli kontynuuje naukę, jednak nie dłużej niż do ukończenia 25. roku życia. Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej, która do 2011 r. regulowała kwestie opieki zastępczej, osoba pełnoletnia mogła przebywać w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej, do czasu ukończenia szkoły, w której rozpoczęła naukę przed uzyskaniem pełnoletności.

⁹ Patrz przypis nr 20.

¹⁰ Źródło: Europejskie Ankietowe Badanie Zdrowia za 2014 r.

Wykres 9.
Graph 9.

Dzieci do 18 roku życia, które opuściły rodzinną pieczę zastępczą w 2017 r.
Children up to the age of 18 who left family foster care in 2017

Ponadto rodzinną pieczę zastępczą opuściło 3,6 tys. wychowanków powyżej 18 roku życia. Z tej zbiorowości 67,5% osób usamodzielniało się, a wśród usamodzielnionych 78,8% wychowanków założyło w ciągu roku sprawozdawczego własne gospodarstwo domowe.

1.1 Porównania międzywojewódzkie pieczy zastępczej

1.1.1 Interoivodship comparison of foster care

W 2017 r. liczba placówek instytucjonalnej pieczy zastępczej w stosunku do funkcjonujących pod koniec 2016 roku placówek całodobowych dla dzieci i młodzieży zwiększyła się o 42. W stosunku do 2010 roku liczba placówek wzrosła o 50% a w odniesieniu do 2005 roku – o 74%. Nowe placówki powstały w 2017 r. w 7 województwach – najwięcej przybyło w województwach: śląskim (36) i lubelskim (24). Spadek zaobserwowano w 7 województwach, w tym największy w dolnośląskim (11), Liczba placówek nie zmieniła się w 2 województwach: podlaskim i świętokrzyskim.

Największą liczbę placówek, podobnie jak w 2016 roku, odnotowano w 3 województwach: śląskim (154; 13,2%), dolnośląskim (140 placówek, co stanowiło 12,0% ogółu), mazowieckim (131; 11,2%). Najmniejsza liczba placówek funkcjonowała w województwach: opolskim (23; 2,0%) i podlaskim (27; 2,3%).

Wskaźniki dotyczące opieki zastępczej nad dziećmi według województw w 2017 r.

Wyszczególnienie	Dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej ¹	Rozwody ²	Udział dzieci w opiece rodzinnej ³ (%)	Dzieci w pieczy zastępczej ⁴
Polska	2,1	1,7	77,7	8,7
Dolnośląskie	3,4	2,0	76,6	13,0
Kujawsko-pomorskie	2,6	1,9	74,1	9,7
Lubelskie	2,2	1,6	77,4	7,6
Lubuskie	2,3	1,8	81,0	11,6
Łódzkie	2,5	1,8	78,7	10,6
Małopolskie	1,4	1,3	76,7	5,1
Mazowieckie	1,6	1,7	78,3	6,2
Opolskie	2,6	1,6	75,4	10,4
Podkarpackie	1,3	1,2	74,1	5,0
Podlaskie	1,6	1,5	78,5	7,0
Pomorskie	1,9	1,6	81,3	9,2
Śląskie	2,8	1,8	75,6	11,1
Świętokrzyskie	2,5	1,4	73,9	7,8
Warmińsko-mazurskie	3,0	2,0	75,7	12,0
Wielkopolskie	1,4	1,7	82,2	7,2
Zachodniopomorskie	2,9	2,0	81,0	13,7

¹ Liczba dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej w wieku 0–17 w przeliczeniu na 1 tys. ludności w wieku 0–17 lat.

² Liczba rozwodów na 1 tys. ludności.

³ Udział procentowy dzieci w wieku 0–17 lat objętych rodzinnymi formami opieki zastępczej (placówki rodzinne i rodzinna piecza zastępcza) w liczbie dzieci w wieku 0–17 lat przebywających w pieczy zastępczej (instytucjonalna i rodzinna piecza zastępcza).

⁴ Liczba dzieci w wieku 0–17 lat objętych pieczą zastępczą na 1 tys. ludności w wieku 0–17 lat.

Występuje silna dodatnia korelacja pomiędzy liczbą dzieci w opiece zastępczej na 1 tys. ludności w poszczególnych województwach, a wskaźnikiem rozwodów (współczynnik korelacji 0,9).

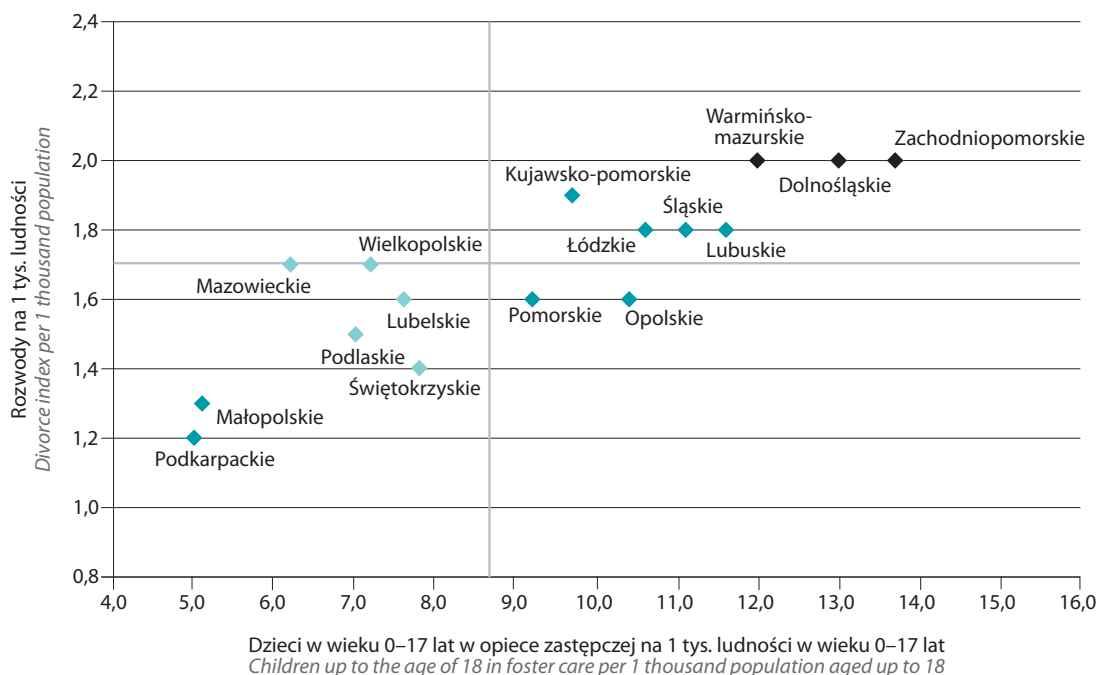
Istnienia korelacji między obu zmiennymi nie należy jednak interpretować w ten sposób, że pierwsza zmienna jest bezpośrednią przyczyną drugiej lub odwrotnie, ale w taki, że obie zmienne na określonym terenie przyjmują odpowiednio wartości wyższe lub niższe niż średnia dla kraju. Mają więc prawdopodobnie wspólny zespół przyczyn warunkujących ich poziom.

Wskaźnik rozwodów na 1 tys. mieszkańców wyniósł w skali kraju średnio 1,7, ale pomiędzy województwami był zróżnicowany od 1,2 w województwie podkarpackim i 1,3 w województwie małopolskim do 2,0 w województwach: warmińsko-mazurskim, dolnośląskim i zachodniopomorskim. Wskaźnik liczby dzieci w wieku 0–17 lat przebywających w opiece zastępczej w stosunku do liczby ludności w wieku 0–17 lat w kraju wyniósł przeciętnie 8,7 na 1 tys. mieszkańców w wieku 0–17 lat, jednak wahał się od 5,0 w województwie podkarpackim i 5,1 w województwie małopolskim do 13,7 w województwie zachodniopomorskim i 13,0 w województwie dolnośląskim.

Województwa można podzielić na grupy w zależności od wskaźnika liczby dzieci objętych opieką zastępczą i wskaźnika rozwodów (wykres 10).

Wykres 10. Wskaźnik rozwodów a udział dzieci w wieku 0–17 lat objętych opieką zastępczą na 1 tys. ludności w wieku 0–17 lat w 2017 r.

Graph 10. Divorce index to the share of children up to the age of 18 in foster care per 1 thousand population aged up to 18 in 2017

W pierwszej grupie znalazły się województwa o jednocześnie najwyższym wskaźniku rozwodów (od 2,0 na 1 tys. mieszkańców) i najwyższym wskaźniku liczby dzieci (co najmniej 12,0 na 1 tys. dzieci) w opiece zastępczej (województwa: warmińsko-mazurskie, dolnośląskie i zachodniopomorskie).

Druga grupa to sześć województw (pomorskie, kujawsko-pomorskie, opolskie, łódzkie, śląskie i lubuskie) o ponadprzeciętnej wartości wskaźnika dzieci objętych opieką zastępczą (od 9,2 w województwie pomorskim do 11,6 w województwie lubuskim). W grupie tej wskaźnik rozwodów był zróżnicowany i wyniósł od 1,6 w województwach: pomorskim i opolskim do maksymalnej wartości 1,9 w województwie kujawsko-pomorskim.

Trzecia grupa, obejmująca 5 województw (mazowieckie, podlaskie, wielkopolskie, lubelskie, świętokrzyskie), charakteryzowała się niższym od przeciętnej wskaźnikiem liczby dzieci w opiece zastępczej (od 6,2 w województwie mazowieckim do 7,8 w województwie świętokrzyskim) i niższym bądź równym przeciętnej wskaźnikowi rozwodów na 1 tys. ludności (od 1,4 w województwie świętokrzyskim do 1,7 w województwach: wielkopolskim i mazowieckim).

W grupie czwartej znalazły się 2 województwa: podkarpackie i małopolskie zarówno o najniższej wartości wskaźnika liczby dzieci w opiece zastępczej (odpowiednio: 5,0 i 5,1), jak i najniższym wskaźniku rozwodów na 1 tys. ludności (1,2 w województwach podkarpackim i 1,3 w województwie małopolskim).

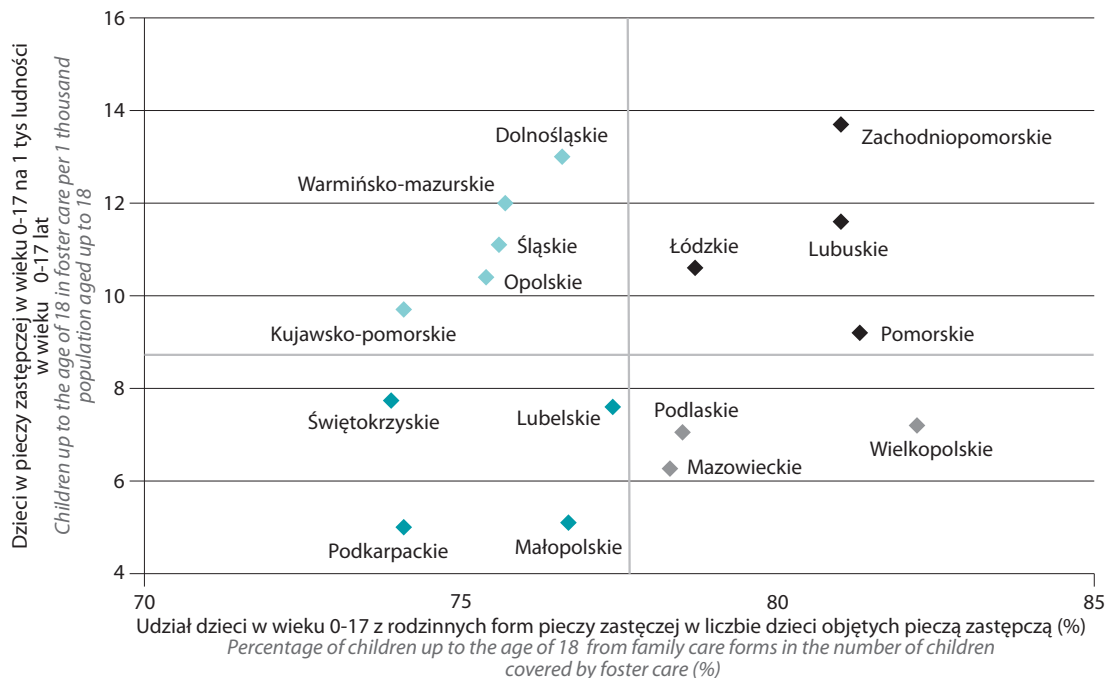
Poniżej poddano analizie rodzinne formy opieki zastępczej, obejmujące placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego (placówki rodzinne w ramach pieczy instytucjonalnej) oraz rodzinną pieczę zastępczą, które stwarzają najkorzystniejsze dla dziecka środowisko wychowawcze. W przeciwieństwie do pozostałych typów placówek (interwencyjnych, socjalizacyjnych, specjalistyczno-terapeutycznych, łączących zadania), w placówkach rodzinnych, przebywało znacznie mniej wychowanków (do 8), a w rodzinach zastępczych umieszczano nie więcej niż 3 dzieci (w rodzinnych domach dziecka do 8), z możliwością odstępstwa od tej zasady w przypadku liczniejszego rodzeństwa.

Wykres 11.

Wskaźnik liczby dzieci w wieku 0–17 lat objętych pieczą zastępczą na 1 tys. ludności w wieku 0–17 lat a udział procentowy dzieci z rodzinnych form pieczy zastępczej (RDD + rodziny zastępcze + placówki rodzinne) w liczbie dzieci objętych pieczą zastępczą w 2017 r.

Graph 11.

The index of children up to the age of 18 covered by foster care per 1 thousand population aged up to 18 to the percentage of children from family care forms (foster homes + foster families + family centres) in the number of children covered by foster care in 2017

W całej Polsce liczba dzieci w wieku 0–17 umieszczonych w opiece zastępczej kształtowała się na poziomie 8,7 na 1 tys. ludności w wieku 0–17 lat, natomiast dzieci z rodzinnych form opieki zastępczej stanowiły 77,7% ogólnej liczby dzieci objętych wszystkimi formami pieczy zastępczej (o 0,6 pkt. proc. więcej niż w 2016 r.). Wystąpiły istotne różnice pomiędzy województwami (wykres 11).

Województwa należące do pierwszej grupy: małopolskie, podkarpackie, świętokrzyskie i lubelskie, charakteryzowały się zarówno niższym niż przeciętnie w Polsce wskaźnikiem liczby dzieci objętych opieką zastępczą, jak i udziałem dzieci z rodzinnych form opieki.

Do drugiej grupy zaliczono województwa: kujawsko-pomorskie, opolskie, śląskie, warmińsko-mazurskie i dolnośląskie, w których liczba dzieci w pieczy zastępczej na 1 tys. ludności była wyższa od średniej dla Polski, ale udział dzieci z rodzinnych form opieki zastępczej kształtował się poniżej przeciętnej.

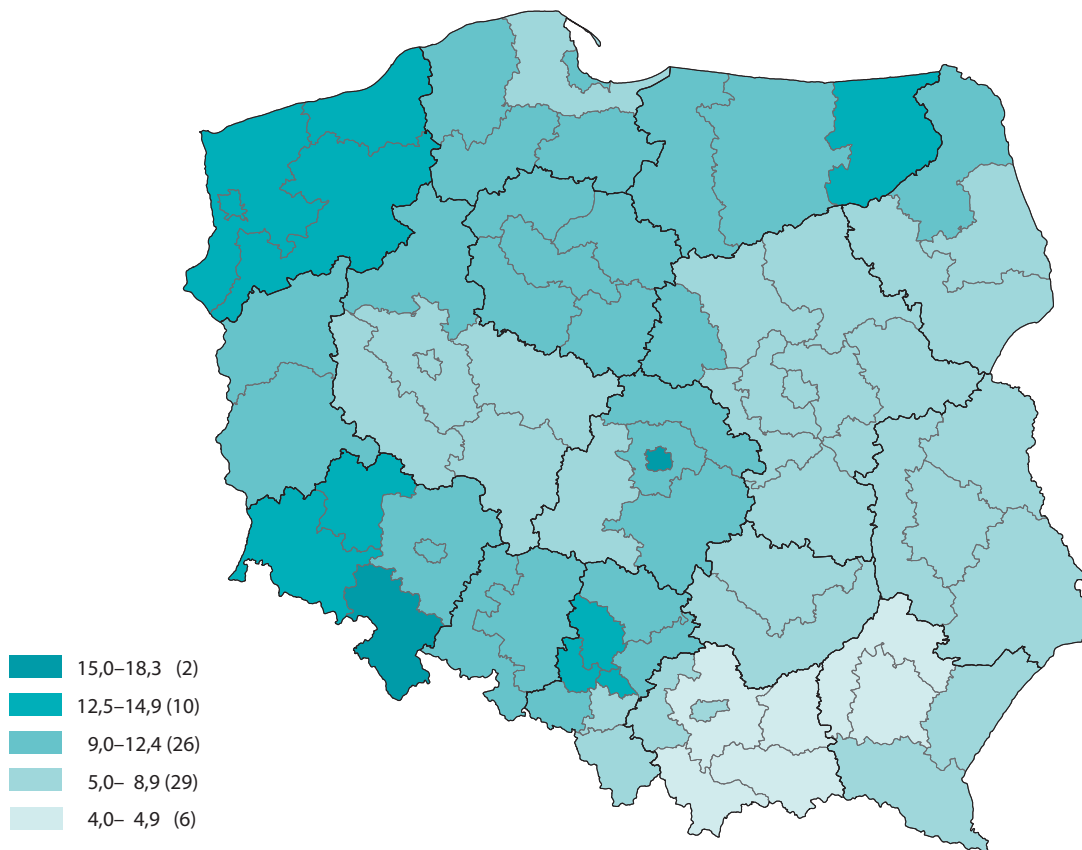
W województwach: mazowieckim, podlaskim i wielkopolskim wskaźnik dzieci w pieczy zastępczej w wieku 0–17 na 1 tys. ludności do 18 roku życia był niższy od przeciętnej dla Polski, a jednocześnie dzieci z rodzinnych form opieki zastępczej stanowiły wyższy niż przeciętnie dla Polski odsetek wszystkich umieszczonych w pieczy zastępczej w tych województwach.

Pozostałe 4 województwa: pomorskie, łódzkie, lubuskie i zachodniopomorskie, tworzą czwartą grupę, która charakteryzowała się wyższą niż średnia dla Polski wartością wskaźnika dzieci w pieczy zastępczej, a z drugiej strony ponadprzeciętnym udziałem dzieci z rodzinnych form opieki.

Warto dokładniej przeanalizować zróżnicowanie regionalne posługując się siecią podregionów – NUTS 3 (mapa 3).

Mapa 3.**Dzieci w wieku 0–17 lat umieszczone w opiece zastępczej na 1 tys. ludności w wieku 0–17 lat według podregionów w 2017 r.**

Mapa 3.

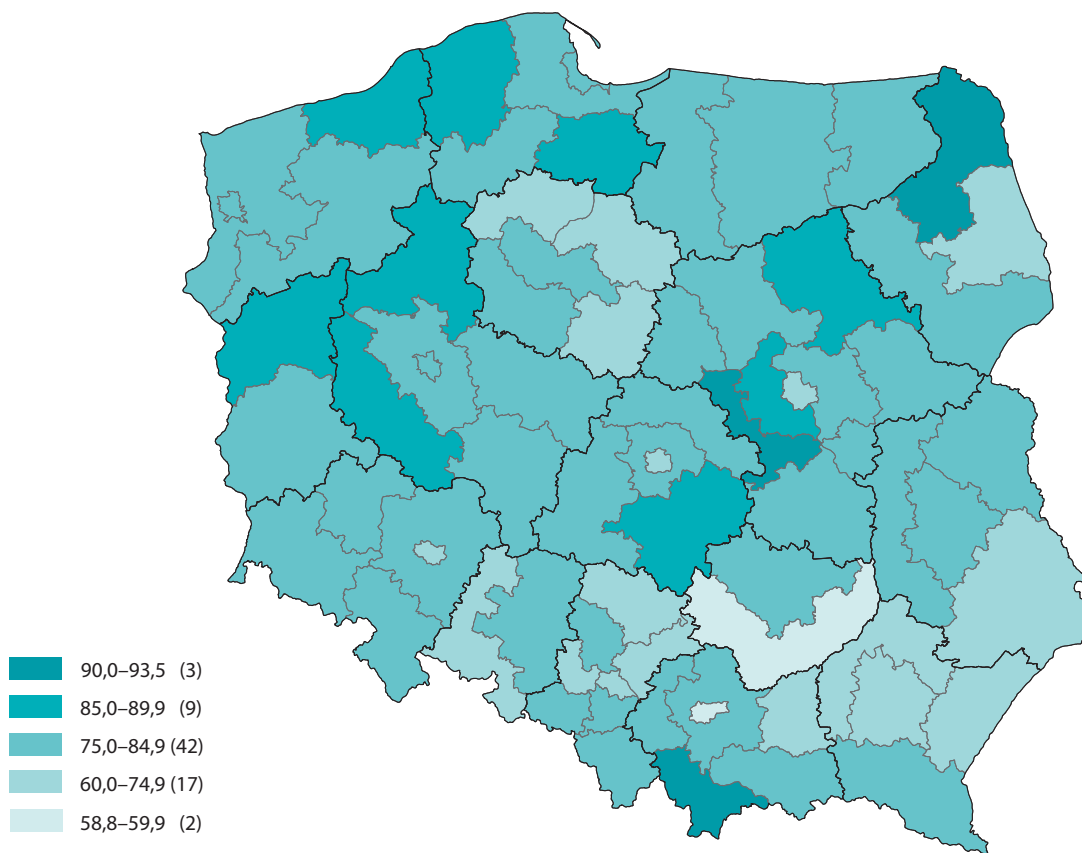
Children up to the age of 18 in foster care per 1 thousand population aged up to 18 by subregions in 2017

Do opieki zastępczej częściej trafiały dzieci w podregionach Polski północnej i zachodniej oraz w podregionach województwa śląskiego i w Łodzi. Najwyższe wartości wskaźnika odnotowano w podregionie wałbrzyskim (18,3) i w Łodzi (16,1). Najniższy, poniżej 5 dzieci na 1 tys. ludności w wieku 0–17 lat, udział wychowanków objętych opieką zastępczą odnotowano w południowo-wschodniej części kraju (podregiony: rzeszowski, krakowski, tarnowski, tarnobrzeski, nowosądecki, nowotarski).

Udział procentowy dzieci korzystających z rodzinnych form opieki (mapa 4), przyjął najwyższe wartości w trzech podregionach: nowotarskim, suwalskim i żyrardowskim. Z drugiej strony w Krakowie i podregionie sandomiersko-jędrzejowskim odsetek dzieci z placówek rodzinnych lub rodzinnej pieczy zastępczej spośród wszystkich przebywających w pieczy zastępczej wychowanków w wieku 0–17 lat był najniższy.

Mapa 4.**Udział procentowy dzieci w wieku 0–17 lat korzystających z rodzinnych form opieki wśród dzieci w wieku 0–17 lat objętych opieką zastępczą według podregionów w 2017 r.**

Map 4.

The percentage of children up to the age of 18 in family forms of care among children up to the age of 18 covered by foster care by subregions in 2017

Ponadto łączna analiza udziału procentowego dzieci korzystających z rodzinnych form opieki i wskaźnika liczby dzieci objętych opieką zastępczą pozwala poklasyfikować podregiony według wartości obu wskaźników w relacji do średnich dla Polski (wykres 12 i mapa 5).

Podregiony, w których jednocześnie mamy do czynienia z niższym od przeciętnej wskaźnikiem dzieci objętych opieką zastępczą przy wyższym od średniej krajowej udziale rodzinnych form opieki (oznaczone kolorem ciemnym turkusowym), występują w pasie Polski południowej od podregionu bielskiego po podregion krośnieński (z pominięciem Krakowa) oraz w pasie podregionów Polski centralnej i wschodniej od podregionu leszczyńskiego w województwie wielkopolskim do podregionu łomżyńskiego (z wyłączeniem Poznania, Warszawy, podregionów: ciechanowskiego, płockiego i siedleckiego oraz centralnej i wschodniej części województwa łódzkiego). Taką charakterystykę ma także podregion gdański. Oznaczone kolorem jasnym turkusowym podregiony charakteryzujące się niższym od przeciętnej dla Polski wskaźnikiem dzieci w pieczy zastępczej i niższym od średniej wskaźnikiem dzieci z rodzinnych form opieki, występują głównie w Polsce południowo-wschodniej od podregionu sandomiersko-jędrzejowskiego do podregionu chełmsko-zamojskiego. Taką charakterystykę mają również Kraków, Warszawa, Poznań oraz podregiony: białostocki, ciechanowski i siedlecki.

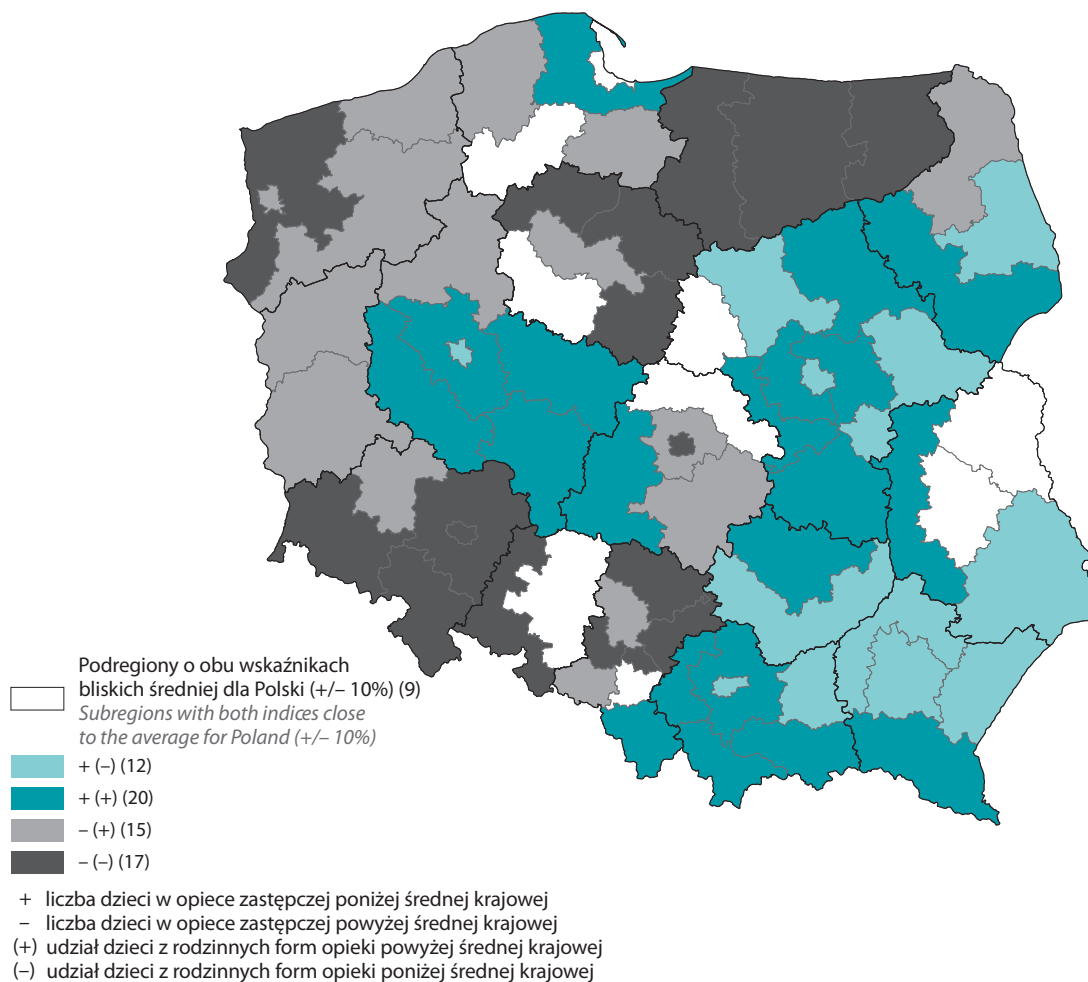
Podregiony oznaczone ciemnym odcieniem koloru szarego, obok wyższej niż przeciętna liczby dzieci w pieczy zastępczej, charakteryzują się dodatkowo niższym od średniej odsetkiem dzieci przebywających w placówkach rodzinnych lub rodzinnej pieczy zastępczej. Najwyższe wartości liczby dzieci w pieczy zastępczej na 1 tys. ludności w wieku 0–17 lat wystąpiły (podobnie jak w latach poprzednich) w podregionie wałbrzyskim i w Łodzi. Należy zaznaczyć, że podregiony ziem zachodnich i północnych (z wyjątkiem części

podregionu gdańskiego), oznaczone na mapie i wykresie odcieniami koloru szarego, cechuje wyższy niż średnia krajowa odsetek dzieci w pieczy zastępczej na 1 tys. ludności w wieku 0–17 lat. Podobną charakterystykę mają również podregiony: suwalski, świecki, grudziądzki, bydgosko-toruński, włocławski, łódzki, piotrkowski, Łódź oraz województwo śląskie (z wyjątkiem podregionów: tyskiego i bielskiego).

Warto zwrócić uwagę na 9 podregionów: chojnicki, inowrocławski, bialski, lubelski, opolski, skierniewicki, plocki, tyski i Trójmiasto, dla których oba wskaźniki przyjęły wartości w przedziale +/- 10% od średniej (na mapie i wykresie oznaczone kolorem białym).

Mapa 5. Dzieci w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej w wieku 0–17 lat na 1 tys. ludności w wieku 0–17 lat a udział wychowanków placówek rodzinnych lub rodzinnej pieczy zastępczej w liczbie wychowanków ogółem według podregionów w 2017 r.

Map 5. Children up to the age of 18 in family and institutional foster care per 1 thousand population aged up to 18 and the share of residents of family centres or family foster care in the total number of residents by subregions in 2017

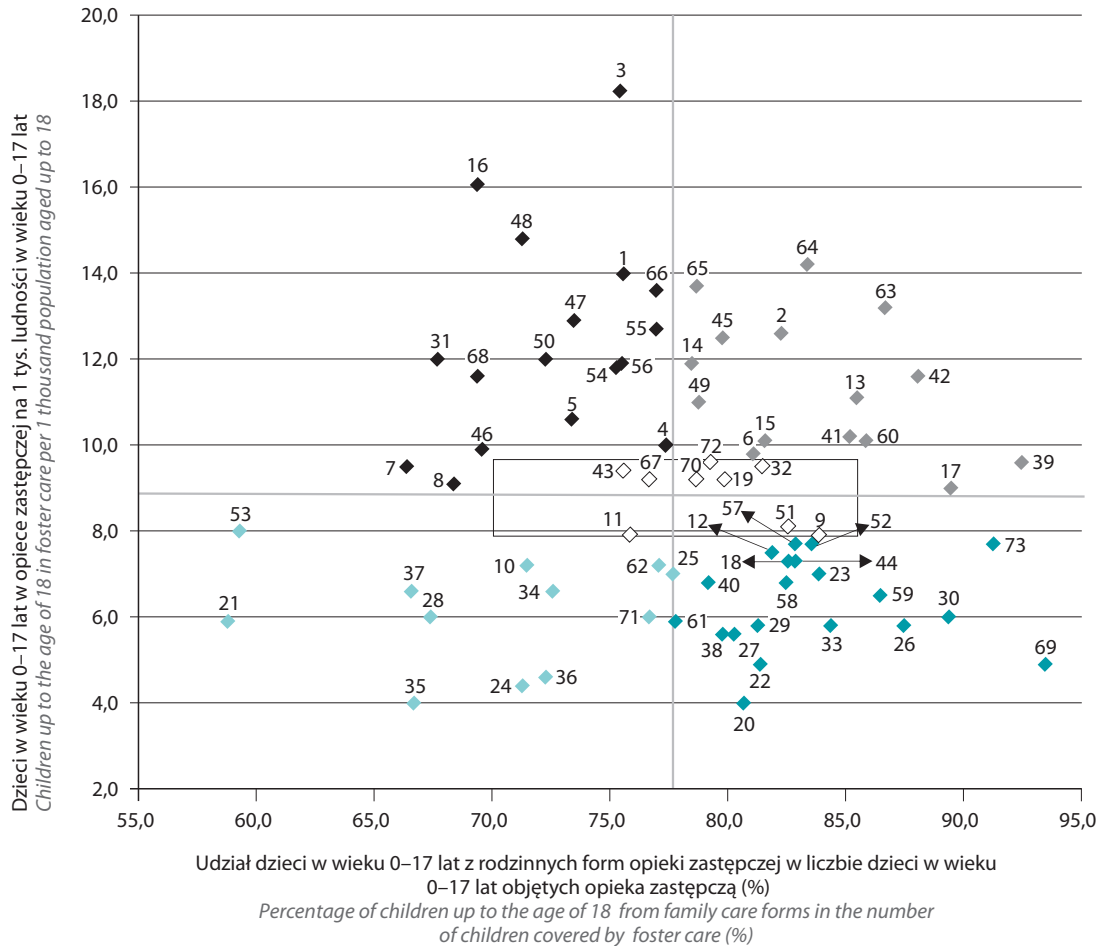

Wykres 12.

Wskaźnik liczby dzieci w wieku 0–17 lat objętych opieką zastępczą na 1 tys. ludności w wieku 0–17 lat a udział procentowy dzieci z rodzinnych form opieki zastępczej w liczbie dzieci objętych opieką zastępczą według podregionów w 2017 r.

Graph 12.

The index of children up to the age of 18 covered by foster care per 1 thousand population aged up to 18 to the percentage of children from family care forms in the number of children covered by foster care by subregions in 2017

Podregion 1 – jeleniogórski	Podregion 26 – ostrołęcki	Podregion 51 – tyski
Podregion 2 – legnicko-głogowski	Podregion 27 – radomski	Podregion 52 – kielecki
Podregion 3 – wałbrzyski	Podregion 28 – m. st. Warszawa	Podregion 53 – sandomiersko-jędrzejowski
Podregion 4 – wrocławski	Podregion 29 – warszawski wschodni	Podregion 54 – elbląski
Podregion 5 – m. Wrocław	Podregion 30 – warszawski zachodni	Podregion 55 – ełcki
Podregion 6 – bydgosko-toruński	Podregion 31 – nyski	Podregion 56 – olsztyński
Podregion 7 – grudziądzki	Podregion 32 – opolski	Podregion 57 – kaliski
Podregion 8 – wrocławski	Podregion 33 – krośnieński	Podregion 58 – koniński
Podregion 9 – bialski	Podregion 34 – przemyski	Podregion 59 – leszczyński
Podregion 10 – chełmsko-zamojski	Podregion 35 – rzeszowski	Podregion 60 – piłski
Podregion 11 – lubelski	Podregion 36 – tarnobrzeski	Podregion 61 – poznański
Podregion 12 – puławski	Podregion 37 – białostocki	Podregion 62 – m. Poznań
Podregion 13 – gorzowski	Podregion 38 – łomżyński	Podregion 63 – koszaliński
Podregion 14 – zielonogórski	Podregion 39 – suwalski	Podregion 64 – szczecinecko-pyrzycki
Podregion 15 – łódzki	Podregion 40 – gdański	Podregion 65 – m. Szczecin
Podregion 16 – m. Łódź	Podregion 41 – słupski	Podregion 66 – szczeciński
Podregion 17 – piotrkowski	Podregion 42 – starogardzki	Podregion 67 – inowrocławski
Podregion 18 – sieradzki	Podregion 43 – trójmiejski	Podregion 68 – świecki
Podregion 19 – skierniewicki	Podregion 44 – bielski	Podregion 69 – nowotarski
Podregion 20 – krakowski	Podregion 45 – bytomski	Podregion 70 – plocki
Podregion 21 – m. Kraków	Podregion 46 – częstochowski	Podregion 71 – siedlecki
Podregion 22 – nowosądecki	Podregion 47 – gliwicki	Podregion 72 – chojnicki
Podregion 23 – oświęcimski	Podregion 48 – katowicki	Podregion 73 – żyrardowski
Podregion 24 – tarnowski	Podregion 49 – rybnicki	
Podregion 25 – ciechanowski	Podregion 50 – sosnowiecki	

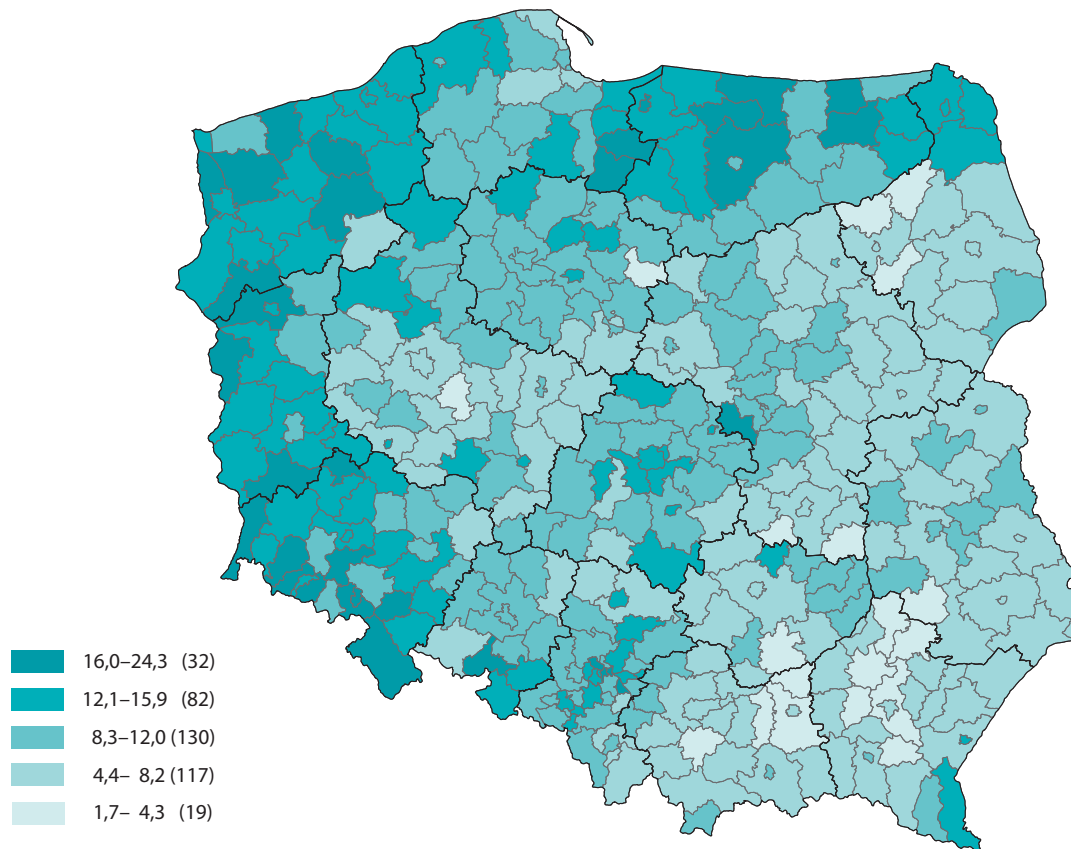
W 2017 r., podobnie jak w latach poprzednich, na 10 tys. ludności Polski przypadało średnio 10 rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka. Powiaty o najwyższej wartości wskaźnika (co najmniej 12,1) występowały głównie w zachodniej i północnej części kraju. Najmniej rodzin zastępczych na 10 tys. ludności (w przedziale od 1,7 do 4,3) funkcjonowało w powiatach zlokalizowanych w województwach: małopolskim, podkarpackim i podlaskim oraz w powiatach: janowskim, buskim, szydłowieckim, lipskim, średzkim i rypińskim (mapa 6).

Mapa 6.

Rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka na 10 tys. ludności według powiatów w 2017 r.

Map 6.

Foster families and foster homes per 10 thousand by poviats in 2017

Rozdział 2.

Chapter 2.

Adopcje

Adoptions

W 2017 r. ogółem orzeczono ponad 2,9 tys. adopcji, w tym 0,1 tys. **przysposobień** przez osoby zamieszkałe za granicą. W liczbie tej zawierają się orzeczenia dotyczące adopcji dzieci opuszczających instytucjonalną i rodzinną pieczę zastępczą. W stosunku do 2016 r. zarówno liczba adopcji ogółem, jaki i przez osoby zamieszkałe za granicą znacząco spadła, odpowiednio o 399 i 149.

Analiza z punktu widzenia wieku przysposobionych dzieci wskazuje, że podobnie jak w 2016 r., najwięcej orzeczeń dotyczyło dzieci małoletnich do pierwszego roku życia (14,5%) oraz do 2 roku życia (12,3%). Od lat utrzymuje się tendencja, że im młodsze dziecko, tym większą ma szansę na przysposobienie. Wraz z rosnącym wiekiem dziecka udział procentowy w liczbie adopcji ogółem maleje, z niewielkimi wyjątkami. W 2017 roku liczby adoptowanych dzieci w wieku 5 lat oraz 8 lat były wyższe od liczby adopcji w sąsiednich jednorocznych grupach wieku. Ponadto liczba adoptowanych dzieci 15-letnich lub starszych była wyższa niż suma dzieci adoptowanych z trzech kolejnych młodszych roczników. W 2017 r. osoby zamieszkałe za granicą najczęściej adoptowały dzieci w wieku powyżej 6 do 11 lat.

Statystyka adopcji międzynarodowych niezmiennie wskazuje, że najczęściej krajem rodziców adopcyjnych są Włochy, a następnie Stany Zjednoczone Ameryki.

W 2017 r. do rodzin adopcyjnych trafiło ok. 0,5 tys. dzieci z instytucjonalnej pieczy zastępczej oraz ok. 1,3 tys. z rodzinnej pieczy zastępczej. Stanowiły one odpowiednio: 10,1% i 21,9% wszystkich dzieci w wieku do 18 r.ż. opuszczających pieczę zastępczą w ciągu roku.

Rozdział 3. Chapter 3.

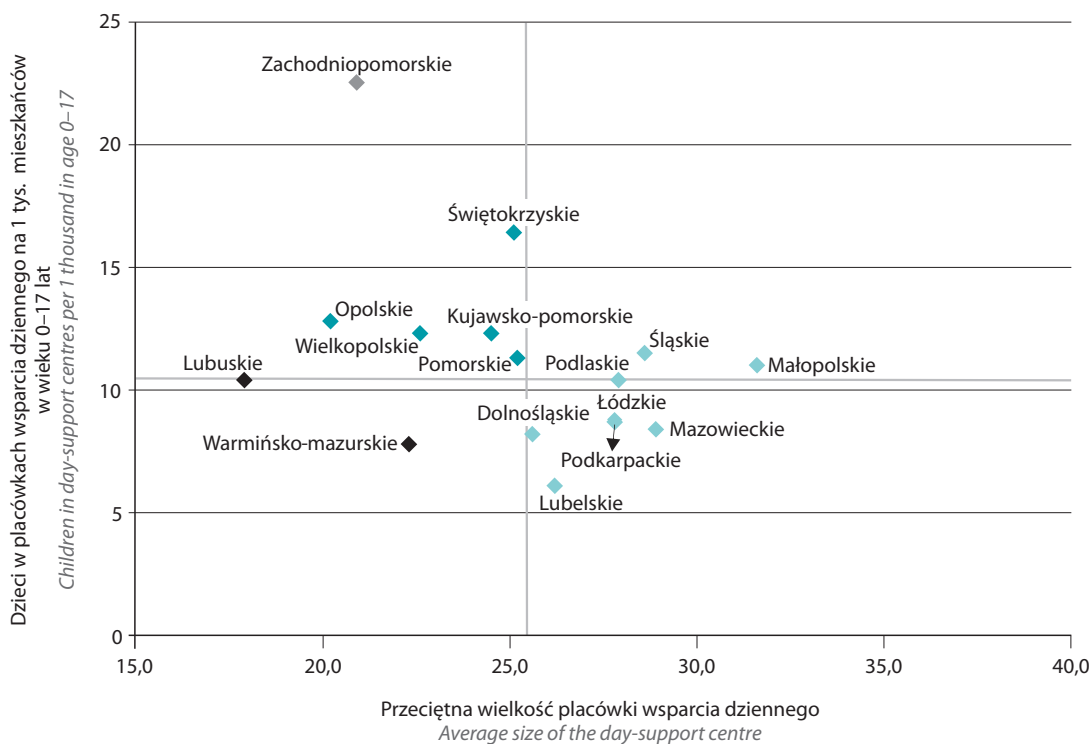
Wspieranie rodziny Family support

Z punktu widzenia wzmocnienia opiekuńczych funkcji rodziny, ważną rolę odgrywają **placówki wsparcia dziennego**. W 2017 r. funkcjonowało 2 917 placówek (o 10 więcej niż w 2016 r.), w tym 2 169 opiekuńczych, 416 specjalistycznych, 132 placówki prowadzone w formie pracy podwórkowej oraz 200 w połączonych formach.

Podobnie jak w latach poprzednich, dla 55% placówek dziennych organem prowadzącym był samorząd gminny, powiatowy lub wojewódzki. Pozostałe prowadzone były m.in. przez stowarzyszenia, kościoły, fundacje i organizacje społeczne.

Ze wszystkich zbadanych placówek wsparcia dziennego skorzystało w ciągu 2017 r. 110,3 tys. dzieci i młodzieży, w tym 19,0 tys. (17,2% ogółu korzystających) – z placówek specjalistycznych. W przeliczeniu na 1 tys. ludności Polski w wieku 0–17 lat, z placówek wsparcia dziennego (w ostatnim dniu roku) korzystało prawie 11 dzieci.

Wykres 13. Dzieci w placówkach wsparcia dziennego na 1 tys. mieszkańców a wielkość placówki w 2017 r.
Graph 13. Children in day-support centres per 1 thousand population to the size of the centre in 2017

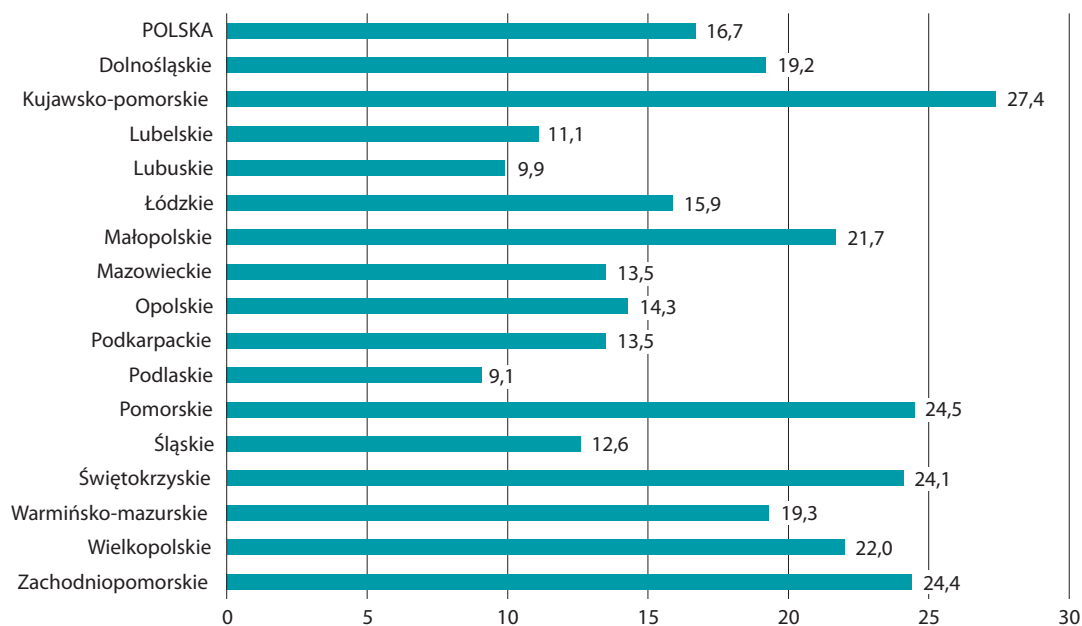

Osiem województw (wykres 13) tworzyło dość zwartą grupę, w której na każdy tysiąc osób w wieku 0–17 lat przypadło mniej dzieci korzystających z placówek wsparcia dziennego, niż średnio w Polsce (województwa: lubelskie, dolnośląskie, mazowieckie, podkarpackie, łódzkie, podlaskie) lub ich liczba (w województwie małopolskim i śląskim) była minimalnie wyższa, a jednocześnie placówki te były większe¹ od przeciętnej dla Polski. Z kolei w województwach: opolskim, wielkopolskim, kujawsko-pomorskim, świętokrzyskim i pomorskim wielkość placówki była mniejsza od średniej dla Polski, podczas gdy wskaźnik dzieci z placówek wsparcia na 1 tys. ludności w wieku 0–17 lat był wyższy od przeciętnej. Do tej grupy można dołączyć województwo zachodniopomorskie, które charakteryzuje się bardzo wysoką wartością wskaźnika dzieci z placówek wsparcia dziennego – 22,5 dzieci na 1 tys. osób w wieku 0–17 lat, przy jednocześnie znacznie niższej wielkości placówki, niż przeciętna dla Polski. Na uwagę zasługuje grupa dwóch województw (lubuskie i warmińsko-mazurskie), w której oba wskaźniki osiągnęły wartość niższą niż średnia dla całego kraju.

W placówkach wsparcia dziennego ogółem na jednego wolontariusza przypadało średnio 17 wychowanków. W połowie województw wskaźnik ten był niższy niż przeciętna dla kraju (od 9,1 w województwie podlaskim do 15,9 w województwie łódzkim). Wśród pozostałych ośmiu województw wskaźnik osiągnął wartość od 19,2 w województwie dolnośląskim do 27,4 w województwie kujawsko-pomorskim (wykres 14).

Wykres 14. Przeciętna liczba wychowanków placówek wsparcia dziennego przypadających na jednego wolontariusza w 2017 r.

Graph 14. Average number of residents in day-support centres per one volunteer in 2017

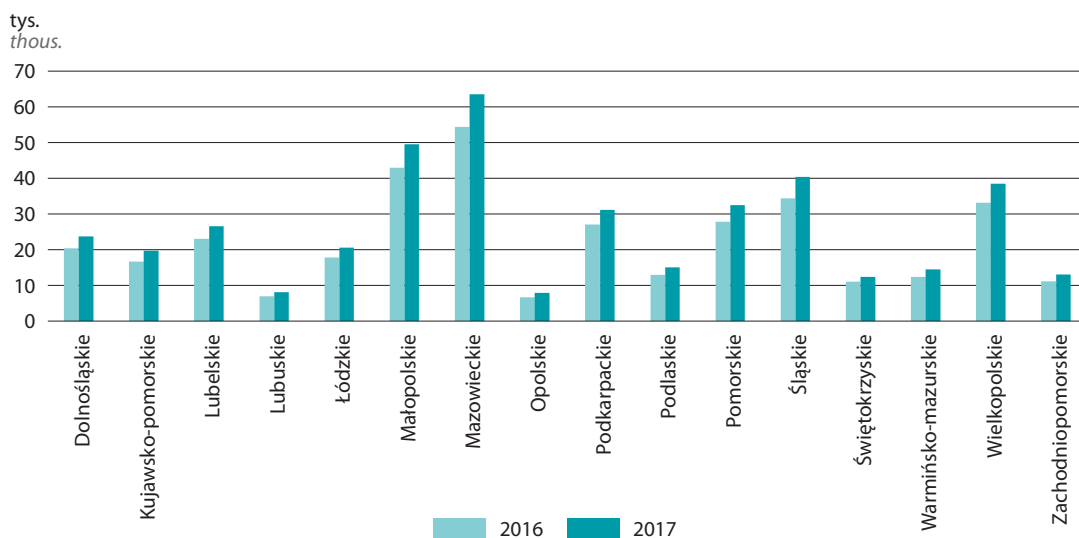
Poza placówkami wsparcia dziennego funkcję wspierającą rodziny przeżywające trudności w sprawowaniu opieki nad dziećmi pełnili również asystenci rodzin oraz rodziny wpierające. W 2017 r. **71 rodzin wspierających** pomagało 90 rodzinom w wypełnianiu obowiązków rodzicielskich (w 2016 r. odpowiednio: 66 i 77). 4,0 tys. **asystentów rodziny** służyło pomocą 44,7 tys. rodzin zapobiegając zaistnieniu przesłanek do odebrania dzieci rodzicom i umieszczenia ich w opiece zastępczej lub umożliwiając odzyskanie władzy rodzicielskiej i powrót dzieci do rodziców (w 2016 r. odpowiednio: 3,9 tys. i 43,4 tys.). Według sprawozdawczości MRPiPS z poradnictwa specjalistycznego skorzystało 108,5 tys. rodzin (113,6 tys. w 2016 r.). Według danych Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego w 2017 r. funkcjonowały 2 882 katolickie poradnie rodzinne (w tym 2 449 parafialnych), w których pomocy udzielono 161,5 tys. osób.

Obok funkcjonujących od lat instrumentów pomocy społecznej, na które w 2017 r. wydano łącznie 3 724,2 mln zł oraz świadczeń rodzinnych, na które w 2017 r. wydano 10 477,3 mln zł od 1 kwietnia 2016 roku pojawił się nowy, bardzo znaczący instrument – program „Rodzina 500 plus”, z którego na świadczenia wycho-

¹ Wielkość placówki liczona jako iloraz liczby wychowanków wg stanu w dniu 31 XII i liczby placówek wsparcia dziennego.

wawcze (oraz dodatki wychowawcze i dodatki do zryczałtowanej kwoty – w ramach pieczy zastępczej) wydano w 2017 r. 23 452,8 mln zł, w tym 98,8% na świadczenie wychowawcze². W 2017 r. kontynuowano program **Karta Dużej Rodziny** oferujący rodzinom wielodzietnym tj. przynajmniej z trójką dzieci, system zniżek oraz dodatkowych uprawnień przy korzystaniu z oferty kulturalnej, rekreacyjnej, transportowej na terenie całego kraju. Około 417 tys. rodzin posiadało tę kartę (359 tys. w 2016 r.), najwięcej w województwach: mazowieckim i małopolskim (wykres 15). Oznaczało to, że karta została przyznana 767,0 tys. rodziców lub małżonków rodziców oraz 1 128,0 tys. dzieci.

Wykres 15. Rodziny posiadające Kartę Dużej Rodziny
Graph 15. Families receiving The Large Family Card

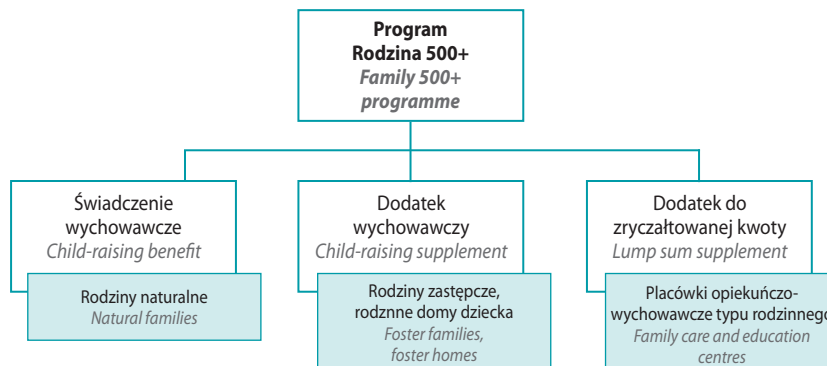
² Dane MRPiPS.

Rozdział 4.

Chapter 4.

Świadczenia z programu „Rodzina 500 plus”

"Family 500 plus" programme

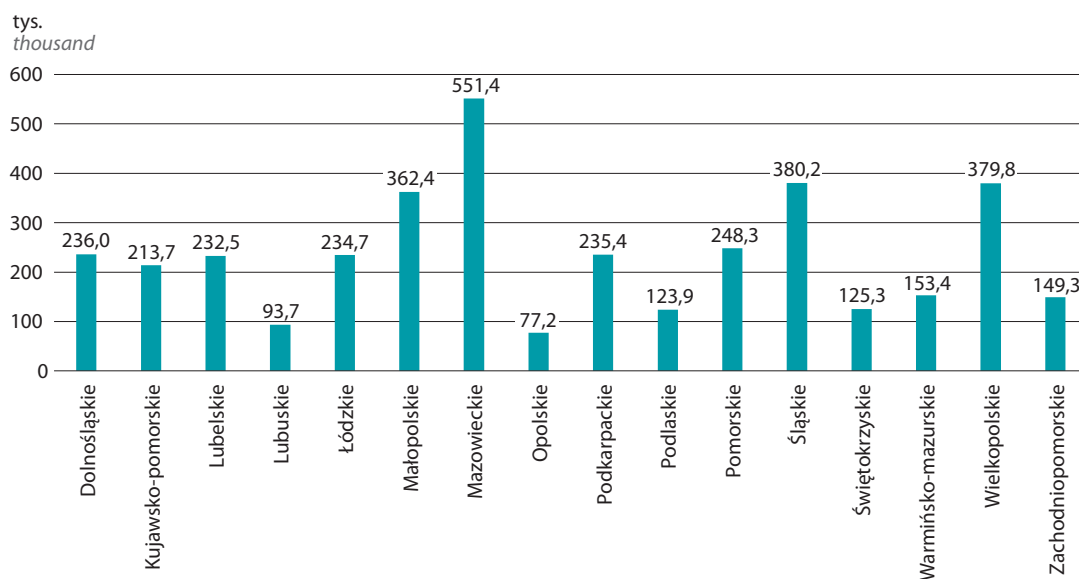

W 2017 r. kontynuowano realizowanie zapoczątkowanego w kwietniu 2016 r. rządowego programu „**Rodzina 500 plus**”, będącego długofalowym wsparciem kierowanym przede wszystkim do rodzin naturalnych, ale również do rodzinnej pieczy zastępczej i placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego.

Świadczeniem wychowawczym w wysokości 500 zł miesięcznie objęto w 2017 r. przeciętnie 3797,1 tys. dzieci do 18 lat w 2520,6 tys. rodzin naturalnych. Rodziny otrzymujące świadczenie już na pierwsze dziecko stanowiły 58% wszystkich rodzin pobierających świadczenie, co oznacza, że spełniały one kryterium dochodowe tj. osiągały dochód na osobę nie przekraczający 800 zł. Udział tych rodzin wahał się nieznacznie pomiędzy poszczególnymi województwami od 49,6% w województwie mazowieckim do 69,6% w województwie świętokrzyskim.

Wykres 16. Przeciętna miesięczna liczba dzieci, na które rodziny otrzymywały świadczenie wychowawcze z programu „Rodzina 500 plus” w 2017 r.

Graph 16. Monthly average number of children for which families received child-raising benefit from „Family 500+” programme in 2017

Źródło: dane MRPIPS.

Source: data of the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

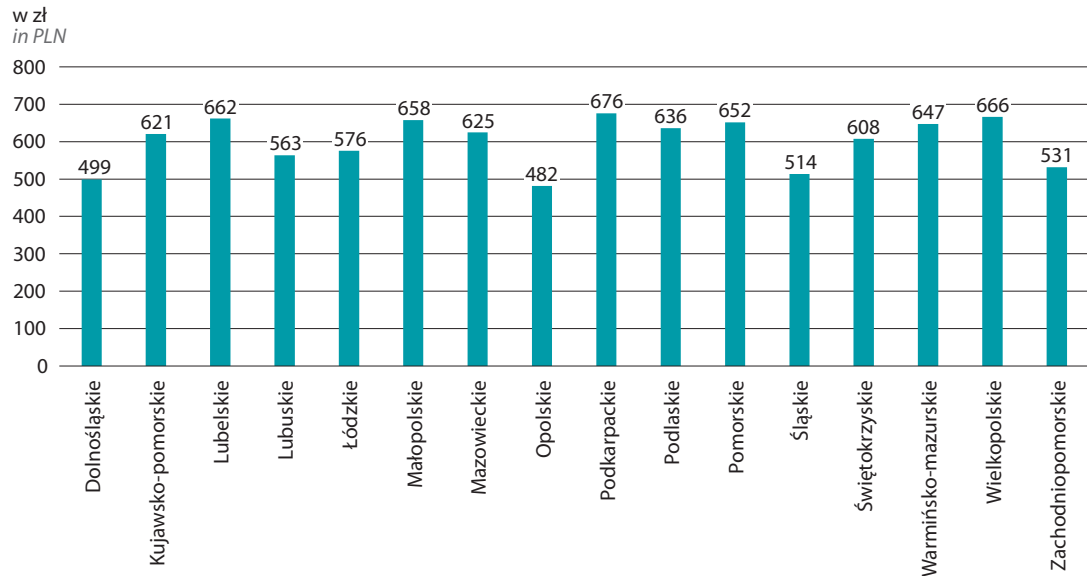
Przeciętna miesięczna liczba dzieci, na którą rodziny otrzymywały świadczenie, była najwyższa w województwie mazowieckim (551,4 tys.), śląskim (380,2 tys.), wielkopolskim (379,8 tys.) i małopolskim (362,4 tys.), najniższa zaś w województwie opolskim (77,2 tys.).

Wydatki z tytułu wypłaty świadczeń wychowawczych wyniosły 23 171,3 mln zł.

Największym natężeniem wypłat świadczenia wychowawczego w ciągu 2017 roku na 1 mieszkańca (średnia na mieszkańca powyżej 630 zł), podobnie jak w roku 2016, charakteryzowały się województwa położone wzdłuż granic Polski na wschodzie oraz południowym i północnym wschodzie: małopolskie (658), podkarpackie (676), lubelskie (662), podlaskie (636), warmińsko-mazurskie (647) i pomorskie (652), a także województwo wielkopolskie (666), najniższym zaś 4 województwa z Polski północno-zachodniej i południowo-zachodniej (średnia na mieszkańca poniżej 540 zł): zachodniopomorskie (531), śląskie (514), dolnośląskie (499) i opolskie (482). To zróżnicowanie jest wypadkową z jednej strony odmiennej struktury rodzin i liczby dzieci na 1 tysiąc mieszkańców w poszczególnych województwach, z drugiej zaś – stosowania progu dochodowego przy kwalifikowaniu wypłaty z programu „Rodzina 500 plus” przy pierwszym dziecku.

Wykres 17. Przeciętne wydatki na świadczenia wychowawcze z programu „Rodzina 500 plus” na mieszkańca w 2017 r.

Graph 17. Average expenditures on child-raising benefits from „Family 500+” programme in 2017

Źródło: dane MRPIPS.

Source: data of the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

Z dodatkowego wsparcia w wysokości 500 zł miesięcznie w postaci dodatku wychowawczego, w okresie od stycznia do grudnia 2017 r., przeciętnie miesięcznie korzystało 46,0 tys. dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej, najwięcej – 6,3 tys. w województwie śląskim (na kwotę 38,5 mln zł), najmniej w województwach: podlaskim, świętokrzyskim i opolskim.

Wydatki na dodatki wychowawcze w 2017 roku wyniosły 272,9 mln zł.

Dodatek do zryczałtowanej kwoty przeciętnie miesięcznie trafiał do 1,4 tys. dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego.

Kwota wydatków z tego tytułu w 2017 roku wyniosła 8,6 mln zł.

Rozdział 5.

Chapter 5.

Opieka nad dzieckiem do lat 3

Care for a child up to the age of 3

Jedną z najważniejszych zasad polityki rodzinnej w Polsce jest dobro dziecka. Realizowana jest ona m.in. przez zapewnienie opieki nad dzieckiem, a rodzina uzyskuje pomoc pozwalającą na jej sprawniejsze funkcjonowanie w społeczeństwie.

W celu zaspokojenia potrzeb rodziców pragnących godzić obowiązki zawodowe i rodzinne, uchwalona została w 2011 r. ustawa o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3. Ustawa ta stworzyła ramy prawne dla funkcjonowania nowych form opieki nad małymi dziećmi, takich jak: klub dziecięcy, dzienny opiekun oraz niania. Równocześnie funkcjonujące wcześniej żłobki przestały być zakładami opieki zdrowotnej.

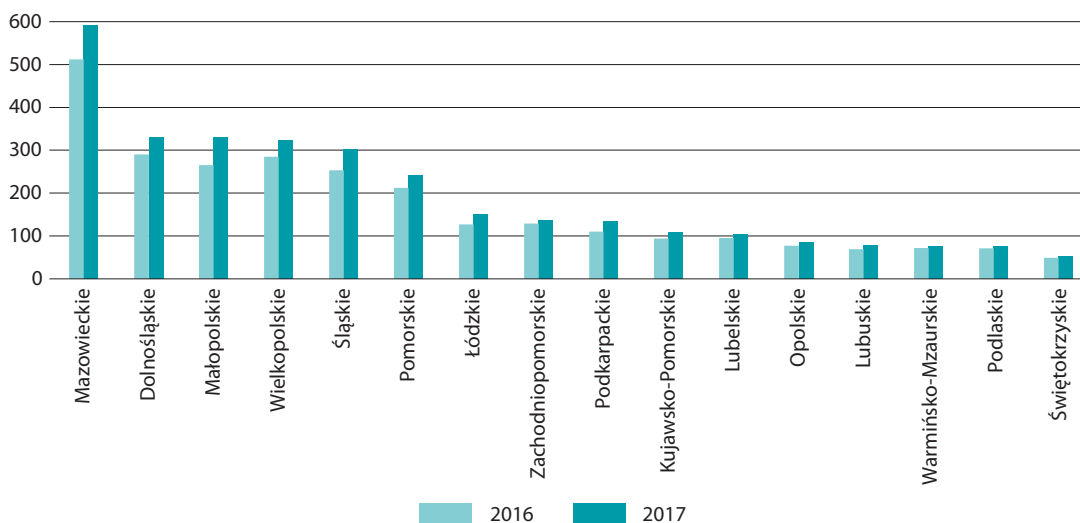
W pierwszym kwartale 2018 roku GUS zrealizował badanie „Żłobki i kluby dziecięce” dotyczące działalności instytucjonalnych form opieki nad dziećmi do lat 3 w Polsce w 2017 r. Jego wyniki wskazują, że po niemal 7-letnim okresie obowiązywania ustawy¹ regulującej na nowo formy i zasady opieki nad małymi dziećmi, na koniec 2017 r. działało 3 120 **placówek opieki nad dziećmi do lat 3**, tj. o 410 więcej (15,1%) niż w 2016 r. (wykres 18).

Wykres 18.

Graph 18.

Liczba placówek dla dzieci w wieku do lat 3

Number of facilities for children up to the age of 3

Podobnie jak w 2016 r. najwięcej placówek funkcjonowało w województwie mazowieckim (592) a najmniej w województwie świętokrzyskim (52).

Według stanu na 31 grudnia 2017 r., zbadane placówki – żłobki, oddziały żłobkowe, kluby dziecięce dysponowały łącznie 106,5 tys. miejsc, było to o 14 tys. (15%) miejsc więcej niż w 2016 r.

Przyrost zarówno liczby placówek, jak i liczby miejsc dokonał się przede wszystkim dzięki żłobkom (wzrost o 313 placówek i o 11,7 tys. miejsc). Jednak w stosunku do 2016 r., udział żłobków w strukturze placówek

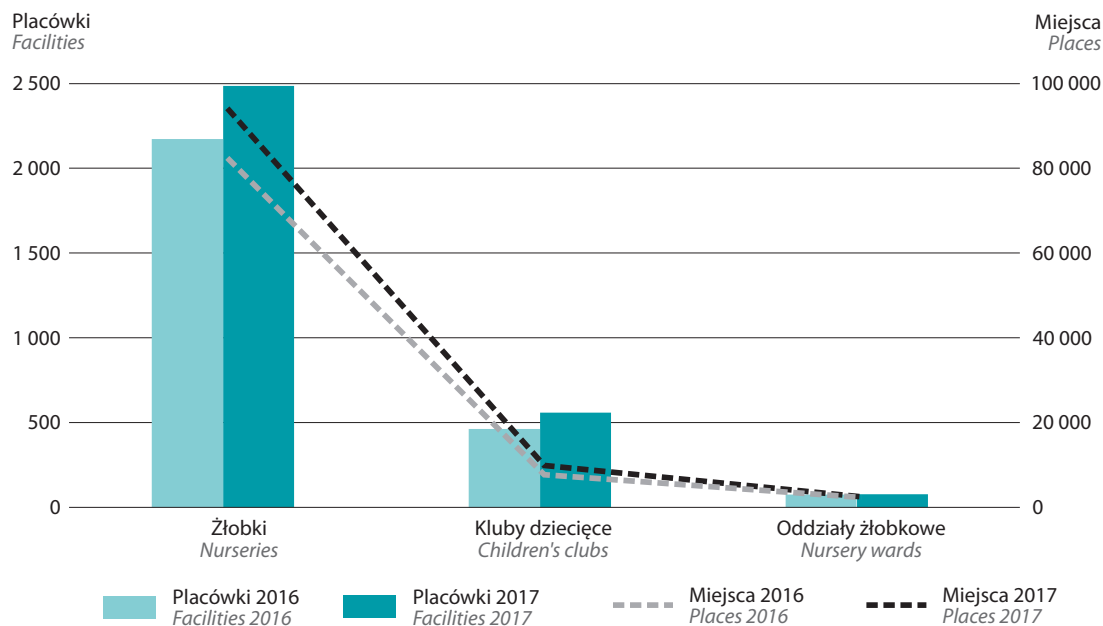
¹ Ustawa z 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r. poz. 60, 1428), obowiązująca od 4 kwietnia 2011 r. Na mocy Ustawy, żłobki przestały być częścią systemu opieki zdrowotnej.

opieki nad małymi dziećmi nieznacznie się obniżył z 80,1% do 79,6%, a w strukturze miejsc z 89,2% do 88,4% (wykres 19).

Kluby dziecięce były zdecydowanie mniejsze od działających żłobków i oddziałów żłobkowych. Przeciętnie dysponowały one 18 miejscami (w 2016 r. – 17). W przypadku żłobków przeciętna liczba miejsc wyniosła 38, a w oddziałach żłobkowych – 32 i nie zmieniła się w stosunku do 2016 roku.

Wykres 19.
Graph 19.

Placówki dla dzieci w wieku do lat 3
Facilities for children up to the age of 3

Analiza według własności zbadanych placówek wykazała, że udział placówek sektora niepublicznego systematycznie się zwiększa. W 2017 r. prawie 76% placówek opieki nad dziećmi należało do tego sektora (w 2011 r. – 47%; w 2012 r. – 54%; 2013 – 63%; 2014 – 71%, 2015 – 73%; 2016 – 75%). Oferowały one ok. 53% wszystkich miejsc, czyli o 3 pkt. proc. więcej niż w 2016 r. i według stanu na dzień 31 grudnia przebywało w nich prawie 50% dzieci objętych taką formą opieki. Dla porównania w 2016 r. było to 47% dzieci. Struktura własności była różna w zależności od rodzaju placówek. Jedynie w grupie oddziałów żłobkowych nadal przeważały placówki publiczne, które stanowiły ok. 80,5% (w 2016 r. – 84%). W grupie żłobków utrzymała się przewaga placówek niepublicznych – 73,5% (w 2016 r. – 72%). W grupie klubów dziecięcych odnotowano nieznaczny wzrost udziału placówek niepublicznych – z 94% w 2016 roku do 94,6% w 2017.

W 2017 r. odnotowano 44 placówki opieki nad dziećmi do lat 3 przy zakładach pracy. Wśród nich przeważały zdecydowanie żłobki (75%) nad klubami dziecięcymi (18%) i oddziałami żłobkowymi przy przedszkolach (ok.7%). Najwięcej placówek przyzakładowych odnotowano w województwach: pomorskim (8), dolnośląskim (7), śląskim (6), mazowieckim (5) a najmniej (po jednej), w województwach: lubelskim, łódzkim, opolskim, świętokrzyskim i zachodniopomorskim. W województwach lubuskim i podkarpackim, nie funkcjonowała żadna przyzakładowa placówka opieki nad dziećmi do lat 3. Warto zaznaczyć także, że znaczną część placówek przyzakładowych stanowiły te z sektora niepublicznego (66%).

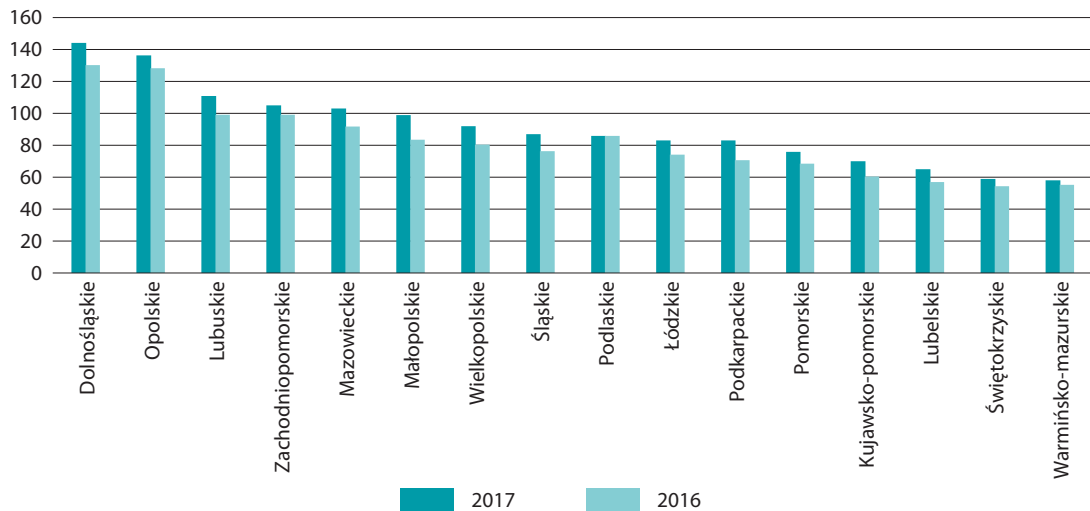
Warto zaznaczyć, że w 2017 r. w niemal 32,2% gmin w Polsce odnotowano jakąkolwiek placówkę opieki nad dziećmi do lat 3 (w 2016 było to 31%). Największy odsetek gmin, w których znajdował się przynajmniej jeden żłobek bądź klub dziecięcy, charakteryzował województwa: opolskie (49,3%), pomorskie (45,5%) i śląskie (44,3%). Najniższe wartości tego wskaźnika wystąpiły w województwach: lubelskim (13,1%), podlaskim (18,6%) i łódzkim (27,7%).

Z analizy zróżnicowania przestrzennego rozmieszczenia placówek wynika, że we wszystkich województwach przeważały żłobki jako forma sprawowania opieki nad małymi dziećmi, chociaż ich udział w strukturze badanych placówek kształtował się różnie: od 84,2% w przypadku województwa podkarpackiego do 71,3% w województwie łódzkim.

Wskaźnik liczby miejsc w placówkach w przeliczeniu na 1 tys. dzieci w wieku do lat 3 ilustruje wykres 20. Wskaźnik ten wzrósł w większości województw w porównaniu z 2016 rokiem. Najwyższe wartości tego wskaźnika (wartość dla całej Polski – 92,6, w 2016 roku – 82,5) odnotowały sąsiadujące ze sobą województwa: dolnośląskie (144,3; 130,2 w 2016 r.) i opolskie (136,3; 128,3 w 2016 r.). Wysokie wskaźniki miały także województwa: zachodniopomorskie (105,4; 99,3 w 2016 r.), lubuskie (110,9; 99,1 w 2016 r.) i mazowieckie (103,1; 91,8 w 2016 r.). Z kolei najniższe wartości wskaźnika wyróżniały województwa: świętokrzyskie (59,3; 54,4 w 2016 r.) i warmińsko-mazurskie (58,0; 55,1 w 2016 r.).

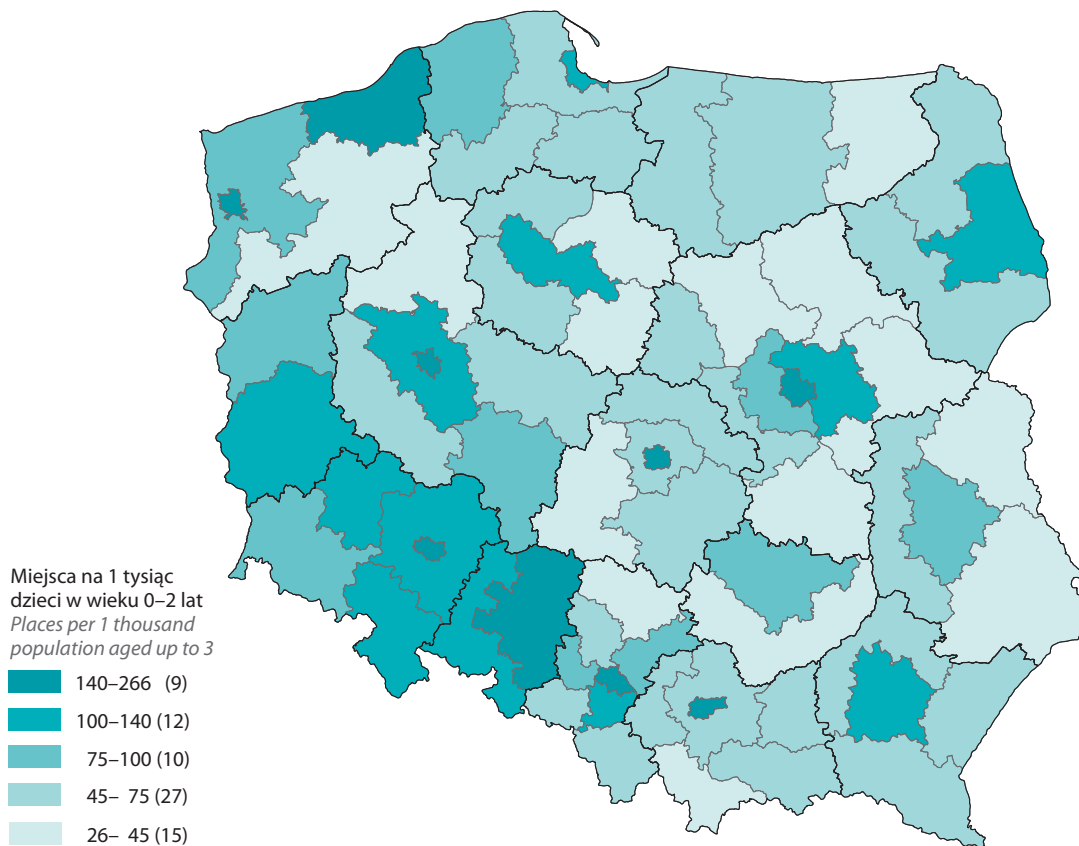
Wykres 20.
Graph 20.

Miejsca w placówkach dla dzieci w wieku do lat 3 na 1 tys. dzieci w wieku 0–2
Places in facilities for children up to the age of 3 per 1 thousand population aged up to 3

Mapa 7.
Map 7.

Dostępność² placówek na poziomie podregionów (NTS 3) w 2017 r.
Availability of facilities by subregions in 2017

Analizując dostępność opieki nad małymi dziećmi na poziomie podregionów można zauważyć, że największą liczbą miejsc w przeliczeniu na 1 tys. dzieci w wieku do lat 3 charakteryzują się kolejno największe miasta – Wrocław (265,5), Kraków (257,1), Poznań (223,9), Warszawa (184,1), Łódź (148,7) i Szczecin (144,5) oraz podregiony: koszaliński (159,8), opolski (147,7), katowicki (148,3), białostocki (120,3), rzeszowski (125,2), tyski (120,5) oraz zielonogórski (118,1). Wysokie wartości tego wskaźnika odnotowano także w podregionach: bydgosko-toruńskim (117,1), nyskim (116,0), wrocławskim (114,8), legnicko-głogowskim (110,7) oraz trójmiejskim (108,6).

Analiza czasu pracy badanych placówek wykazała, podobnie jak przed rokiem, że niemal wszystkie placówki publiczne (97,5%, a w 2016 r. – 97,8%), w tym wszystkie żłobki i oddziały żłobkowe bez względu na sektor własności, pracowały powyżej 5 godzin dziennie. Na uwagę zasługuje fakt, że 37,8% placówek w 2017 r., (w 2016 r. – 36,4%), pracowało powyżej 10 godzin dziennie, 97,8% spośród nich to żłobki, z tego 70,2% – to żłobki prywatne. Można również stwierdzić, że zwiększyła się liczba klubów dziecięcych pracujących dłużej niż przewiduje ustawa³ (do 5 godzin dziennie) z 44,8% w 2016 roku, do 50,0% w 2017 roku, przy czym należy zaznaczyć, że nie odnotowano, by jakkolwiek klub dziecięcy pracował powyżej 10 godzin dziennie.

Na koniec 2017 r. z instytucjonalnych form opieki korzystało 99,4 tys. małych dzieci, z tego ok. 89,2% stanowiły dzieci przebywające w żłobkach (w 2016 r. – 90%). Odnosząc te liczby do ogółu dzieci w wieku do lat 3 można stwierdzić, że w żłobkach, klubach dziecięcych i oddziałach żłobkowych przebywało prawie 86 dzieci na 1 tys. dzieci w wieku do lat 3. Dla porównania w 2016 r. było to 78 dzieci.

² Rozumiana jako liczba miejsc w przeliczeniu na 1 tys. dzieci w wieku 0-2 lat.

³ Zgodnie z ustawą, w żłobku zapewnia się opiekę w wymiarze do 10 godzin dziennie, w klubie – do 5 godzin dziennie względem każdego dziecka. W szczególnie uzasadnionych przypadkach wymiar opieki w żłobku może być na wniosek rodzica dziecka, wydłużony.

Odsetek dzieci w wieku do lat 3 objętych instytucjonalną opieką

Wyszczególnienie	W żłobkach	W klubach dziecięcych	W oddziałach żłobkowych	Ogółem w 2017 r.	Ogółem w 2016 r.
Polska	7,7	0,7	0,2	8,6	7,8
Dolnośląskie	12,7	0,8	0,4	13,9	12,5
Kujawsko-pomorskie	5,8	0,6	0,2	6,5	5,6
Lubelskie	5,2	0,6	0,3	6,1	5,3
Lubuskie	8,9	0,9	0,4	10,1	9,3
Łódzkie	7,1	1,0	0,2	8,3	7,7
Małopolskie	8,0	0,8	0,1	8,9	7,6
Mazowieckie	8,4	0,7	0,3	9,5	8,7
Opolskie	11,3	0,3	0,9	12,5	12,3
Podkarpackie	7,0	0,5	0,1	7,6	6,6
Podlaskie	7,2	0,8	0,3	8,2	7,8
Pomorskie	5,8	1,2	0,0	7,0	6,3
Śląskie	7,3	0,7	0,1	8,1	7,2
Świętokrzyskie	5,4	0,3	0,1	5,8	5,3
Warmińsko-mazurskie	5,0	0,5	0,2	5,7	5,3
Wielkopolskie	7,6	0,6	0,2	8,4	7,5
Zachodniopomorskie	9,1	0,7	0,2	10,0	9,3

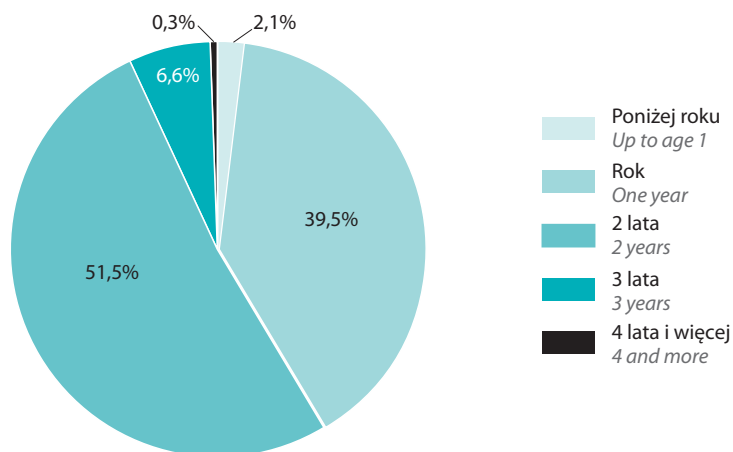
Analizując opiekę nad dziećmi w wieku do lat 3 na poziomie województw warto zauważyć, że podobnie jak w 2016 roku, największy odsetek dzieci korzystających ze żłobków, oddziałów żłobkowych i klubów dziecięcych charakteryzował województwa: dolnośląskie 13,9% (2016 – 12,5%) i opolskie 12,5% (2016 – 12,3%), natomiast najniższy – województwa: warmińsko-mazurskie 5,7% (2016 – 5,3%), świętokrzyskie 5,8% (2016 – 5,3%) oraz lubelskie 6,1% (2016 – 5,3%).

Łącznie w ciągu całego 2017 r. z placówek skorzystało 154,5 tys. dzieci (w 2016 r. – 130,2 tys. dzieci). Przeciętnie jedno dziecko uczęszczało do placówki przez 105 dni (w 2016 r. – 106 dni), statystycznie najdłużej do klubu dziecięcego – ponad 107 dni (w 2016 r. – 114 dni), do żłobka niespełna 106 dni (w 2016 r. – 106 dni), zaś do oddziału żłobkowego 91 dni (w 2016 r. – 96 dni).

Wykres 21.
Graph 21.

Dzieci w placówkach dla dzieci w wieku do lat 3 według wieku w 2017 r.

Children in facilities for children up to the age of 3 by age in 2017

Najliczniejszą grupę we wszystkich typach placówek stanowiły dzieci w wieku 2 lat – 51,5%. Drugą co do wielkości grupę tworzyły dzieci roczne – 39,5%. Najmniej było dzieci poniżej roku (2,1%) oraz w wieku 3 lat (6,6%). Z zebranych przez GUS danych wynika, że z placówek opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 korzystały również dzieci w wieku 4 lat i więcej, jednak ich udział był niewielki i wynosił zaledwie 0,3% ogółu (wykres 21).

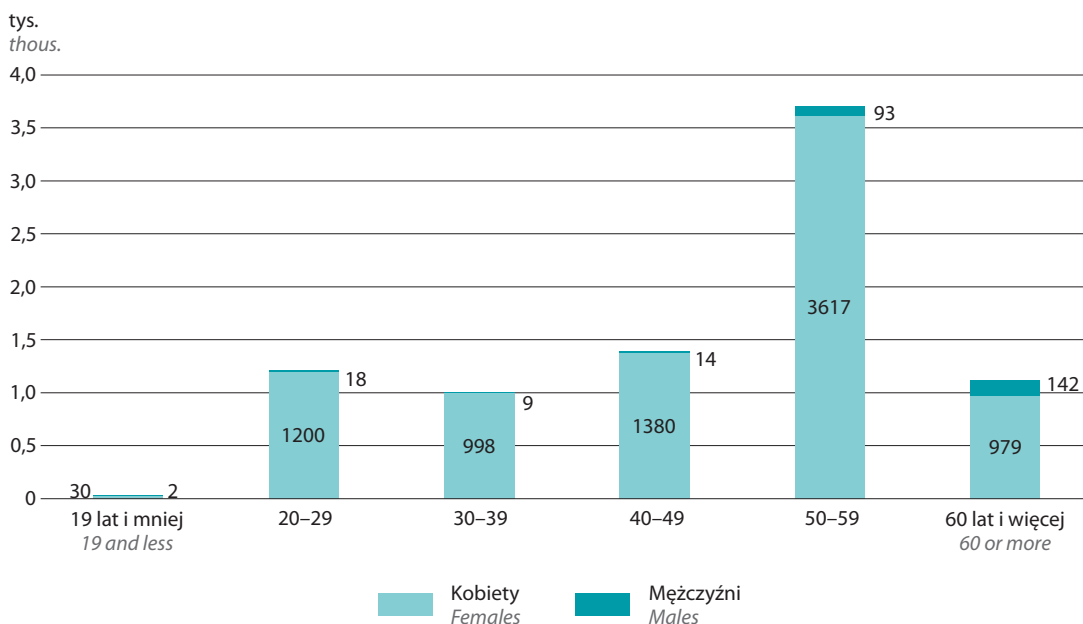
We wszystkich placówkach przebywało 920 niepełnosprawnych dzieci (w 2016 r. – 670). Najwięcej w województwie mazowieckim (143), wielkopolskim (125), najmniej w województwach: łódzkim (11), zachodniopomorskim (12), świętokrzyskim (14) i opolskim (15).

Spośród placówek objętych badaniem 38,0% posiadało udogodnienia dla osób niepełnosprawnych, w większości były to pochylnie, podjazdy i platformy (w 2016 roku – 36,9%).

W badanych placówkach znalazło pracę 19,4 tys. osób, w różnych formach zatrudnienia i wymiarze czasu pracy. W grupie tej opiekunki dziecięce stanowiły 61,2%, nauczyciele – 17,3%, pozostali opiekunowie – 11,7%, pielęgniarki – 7,7%, położne 2,1% pracowników ogółem. Dla większości personelu było to główne miejsce zatrudnienia. Odsetek osób, dla których placówka opieki nad małymi dziećmi była podstawowym miejscem pracy, wyniósł ok. 92,5% dla opiekunek dziecięcych, 89,1% w przypadku nauczycieli, 83,3% dla pozostałych opiekunów, zaś najmniej w przypadku położnych i pielęgniarek – odpowiednio: 68% i 64%.

Wykres 22.
Graph 22.

Nianie w 2017 r.
Nannies in 2017

Z danych ZUS, przedstawionych na wykresie 22 wynika, że na koniec 2017 r. zarejestrowanych było 8 482 nian zatrudnionych na podstawie umowy uaktywniającej (w 2016 r. – 8 376). Większość nian stanowiły kobiety (prawie 97%). Najliczniej reprezentowaną grupą były osoby w wieku 50-59 lat (3,7 tys.), w tym 3,6 tys. kobiet. Mężczyźni byli najliczniej reprezentowani w dwóch kategoriach wiekowych: 60 lat lub więcej (142 osoby) oraz 50-59 lat (93 osoby). Najwięcej nian było w województwie mazowieckim (1 867) a najmniej w województwie opolskim (88).

Pracę w charakterze dziennego opiekuna podjął, według danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, 1026 osób (667 dziennych opiekunów w 2016 r.). Pod opieką dziennego opiekuna znalazło się 1337 dzieci (w 2016 r. 902 dzieci). Przy czym, liczba ta nie obejmuje tych dzieci, które znajdowały się pod opieką dziennych opiekunów zatrudnionych przez osobę prawną lub jednostkę nieposiadającą osobowości prawnej. Najwięcej dziennych opiekunów zatrudniono w województwach: mazowieckim (347), wielkopolskim (158) i pomorskim (152) najmniej w województwach: lubelskim, podlaskim oraz zachodniopomorskim, natomiast żaden opiekun nie podjął pracy w województwie podkarpackim.

Rozdział 6.

Chapter 6.

Świadczenia rodzinne

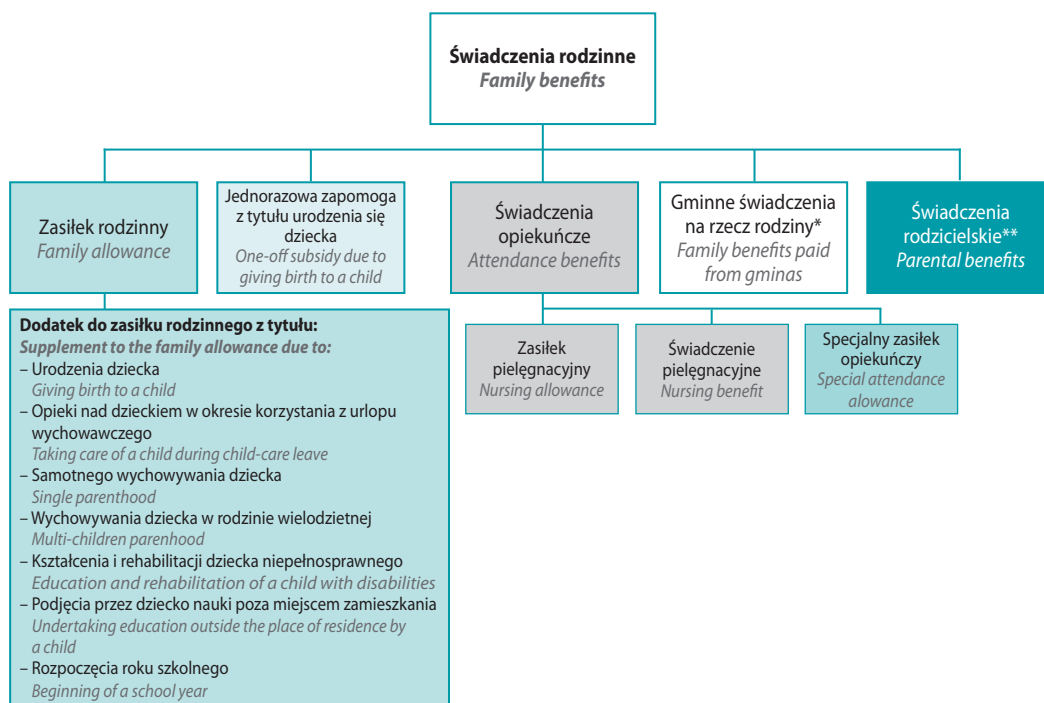
Family benefits

Świadczenia rodzinne mają na celu finansowe wsparcie rodziny, jeśli na jej utrzymaniu pozostaje dziecko (dzieci) lub osoba niepełnosprawna wymagająca opieki i pomocy. System świadczeń rodzinnych oparty jest o zasadę pomocniczości. Osobami w pierwszej kolejności zobowiązanymi do łożenia na utrzymanie dzieci są ich rodzice. Pomoc państwa w postaci wspomnianych świadczeń rodzinnych przysługuje po sprawdzeniu wszystkich obowiązujących kryteriów.

Kwoty kryterium dochodowego stosowane w systemie świadczeń rodzinnych są wyższe niż te w systemie świadczeń z pomocy społecznej w 2017 r., w którym wynosiły 514 zł na osobę w gospodarstwie domowym oraz 634 zł w przypadku osób samotnie gospodarujących.

Niektóre świadczenia rodzinne przyznawane były niezależnie od dochodu. Poniższy schemat ilustruje strukturę świadczeń rodzinnych oraz kwoty kryterium dochodowego dla każdego z nich.

W 2017 r. ze świadczeń rodzinnych skorzystało 1938,8 tys. rodzin tj. o 0,9% więcej niż w 2016 r. (1 921,1 tys.). Rodzin pobierających świadczenia rodzinne uzależnione od dochodu było 1 119,8 tys., tj. o 1,4% więcej niż w 2016 r., w tym 55,2% rodzin (tj. 617,7 tys. rodzin), które nie osiągnęły dochodów na osobę wyższych niż 400 zł, 39,3% rodzin (tj. 439,9,7 tys. rodzin), które osiągnęły dochody na osobę w przedziale od 400 zł do wysokości kryterium dochodowego (patrz schemat na str. 54). Dochody powyżej poziomu kryterium dochodowego osiągnęło 5,6% rodzin korzystających ze świadczeń (62,2 tys.). W przypadku przekroczenia kwoty uprawniającej daną rodzinę do zasiłku rodzinnego – zasiłek rodzinny i dodatki do zasiłku rodzinnego przysługują w wysokości różnicy między łączną kwotą zasiłków rodzinnych wraz z dodatkami a kwotą, o którą został przekroczony dochód rodziny (tzw. „mechanizm złotówka za złotówkę”).

Świadczenie, dla którego kryterium dochodowe wynosi 1922 zł netto na osobę w rodzinie.
Benefit for which the income criterion is PLN 1922 net per person in a family.

Świadczenie, dla którego kryterium dochodowe wynosi 764 zł na osobę w rodzinie (od 1 XI 2015).
Benefit for which the income criterion is PLN 764 per person in a family (from November 1, 2015).

Świadczenie, dla którego kryterium dochodowe wynosi 674 zł na osobę w rodzinie lub 764 zł – jeśli w rodzinie wychowuje się dziecko niepełnosprawne (od 1 XI 2015).
Benefit for which the income criterion is PLN 674 per person in a family or PLN 764 – if a child with disabilities is brought up in a family (from November 1, 2015).

Świadczenie przyznawane niezależnie od wysokości dochodu.
Benefit granted regardless of the amount of income.

Świadczenie przyznawane bezterminowo lub do końca miesiąca, w którym traci ważność orzeczenie o niepełnosprawności.
Allowance granted for an unlimited period or until the end of a month in which a disability decision expires.

* Ustalane uchwałą rady gminy i finansowane z jej budżetu, funkcjonują od 5 IX 2015 r.

* Determined by gmina council resolutions and financed from its budget allowed since September 5, 2015.

** Przyznawane od 1 stycznia 2016 r. osobom, które urodziły dziecko nieotrzymującym zasiłku macierzyńskiego lub uposażenia macierzyńskiego.

** Granted from January 1, 2016 for persons who gave birth to a child but not receiving maternity allowance.

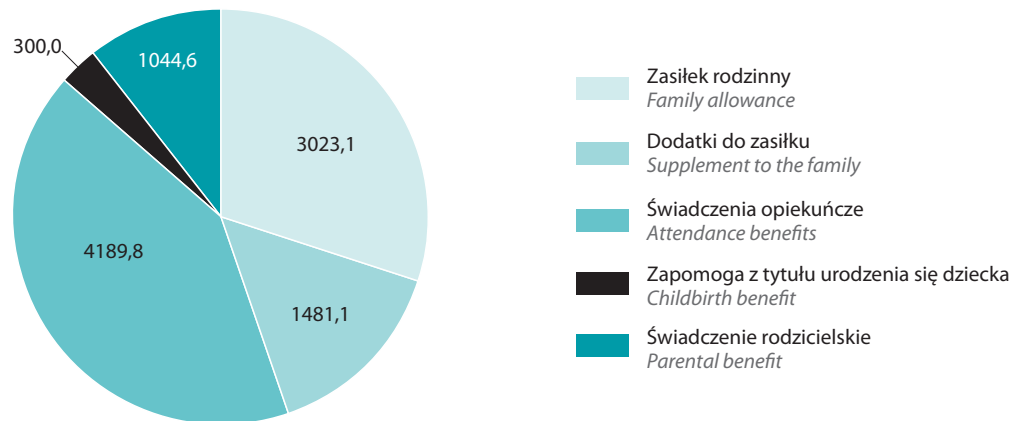
Liczba rodzin korzystających ze świadczeń rodzinnych uzależnionych od dochodu w latach 2015–2017 systematycznie zwiększała się. Jednocześnie malał udział rodzin o dochodach poniżej 400 zł/osobę, oraz wzrastał udział rodzin o dochodach na osobę powyżej tej kwoty.

Wśród rodzin korzystających ze świadczeń rodzinnych uzależnionych od dochodu, rodziny pełne stanowiły 78,8% (881,8 tys. rodzin). 76,3% rodzin (854,5 tys.) pobierających zasiłek rodzinny wychowywało 1 lub 2 dzieci, natomiast 23,7% (264,8 tys.) były to rodziny wielodzietne (z co najmniej 3 dzieci). Rodziny z dziećmi niepełnosprawnymi (134,1 tys.) stanowiły 12,0% ogółu rodzin korzystających ze świadczeń rodzinnych uzależnionych od dochodu.

W 2017 przeciętna wysokość wydatków na świadczenia rodzinne w przeliczeniu na jednego świadczeniobiorcę zasiłku rodzinnego wyniosła 375,11 zł i była o 1,8% wyższa niż w 2016 r. (368,31 zł).

Wykres 23.
Graph 23.

Struktura wydatków na świadczenia rodzinne według rodzaju świadczenia (w mln zł) w 2017 r.
Structure of expenditures for family benefits by type of benefit in 2017 (in million PLN)

Wśród świadczeń rodzinnych, dominującą pozycję w strukturze według liczby świadczeń stanowiły **zasiłki rodzinne**, których w 2017 r. przeciętnie miesięcznie wypłacono 2 195,5 tys. Było to o 0,5% mniej niż w 2016 r. (2 206,4 tys.). W strukturze według wypłaconych kwot największy udział miały świadczenia opiekuńcze.

W 2017 r. na zasiłki rodzinne wydatkowano kwotę 3 023,1 mln zł i była ona o ok. 2,7% wyższa niż w 2016 r. (2 942,3 mln zł). Przeciętna miesięczna kwota zasiłku rodzinnego wynosiła w 2017 r. – 114,75 zł (w 2016 r. – 111,13 zł).

Druga grupa świadczeń rodzinnych to **dodatki do zasiłku rodzinnego**. Aby rodzina mogła z nich skorzystać, musiała mieć prawo do otrzymywania zasiłku rodzinnego. Najwięcej dodatków wypłacono z tytułu: wychowania dziecka w rodzinie wielodzietnej – przeciętnie miesięcznie 334,2 tys. świadczeń oraz podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania – przeciętnie miesięcznie 201,9 tys. świadczeń. W 2017 r. wypłacono dodatki do zasiłków rodzinnych na kwotę 1 481,1 mln zł, tj. o 1,6% więcej w porównaniu do 2016 r. (1 457,3 mln zł).

W 2017 r. zmniejszyła się liczba osób korzystających ze **świadczeń opiekuńczych** (zasiłek pielęgnacyjny, świadczenie pielęgnacyjne wraz z dodatkami, specjalny zasiłek opiekuńczy), które przyznawane są niezależnie od wysokości dochodu rodziny. Kwota **zasiłku pielęgnacyjnego** wyniosła 153 zł miesięcznie. Przeciętna miesięczna kwota **świadczenia pielęgnacyjnego** wyniosła 1 397,19 zł (w 2016 r. – 1 292,31 zł), a **specjalnego zasiłku opiekuńczego** – 513,82 zł. W 2017 r. na wymienione świadczenia opiekuńcze wydatkowano łącznie 4011,0 mln zł, o ok. 7,2 % więcej niż w 2016 r. (3 741,8 mln zł).

Na **jednorazowe zapomogi z tytułu urodzenia dziecka** (25,0 tys. – przeciętna miesięczna liczba świadczeń, 25,4 tys. w 2016 r.) wydano 300,0 mln zł. Ponadto, na zapomogi wypłacane ze środków własnych gmin wydano 9,3 mln zł, co stanowiło niewielki wzrost w porównaniu z 2016 rokiem (prawie 9 mln zł).

W 2017 roku wypłacono **świadczenia rodzicielskie**¹ w kwocie 1044,6 mln zł. Jest to wzrost o 21% w stosunku do 2016 roku (862,9 tys. zł). Przeciętna miesięczna liczba świadczeń wyniosła prawie 95 tys., co oznacza wzrost o 22% w porównaniu z 2016 rokiem (78 tys. świadczeń). Przeciętna miesięczna kwota świadczenia to 917,75 zł.

Wydatki budżetu państwa w 2017 r. na realizację ustawy o świadczeniach rodzinnych, (wraz z wydatkami na zasiłek dla opiekuna²), bez kosztów obsługi, wyniosły ogółem ok. 10 477,3 mln zł, co stanowiło wzrost o 7,4% w stosunku do 2016 roku (w 2016 roku – 9 751,7 mln zł).

¹ Wprowadzone 1 stycznia 2016 r. świadczenie w wysokości 1000 zł miesięcznie, przysługujące osobom, które urodziły dziecko, a które nie otrzymują zasiłku macierzyńskiego lub uposażenia macierzyńskiego.

² Zasiłek dla opiekuna osoby niepełnosprawnej przysługuje osobie, jeżeli decyzja o przyznaniu jej prawa do świadczenia pielęgnacyjnego wygasła z mocy prawa z dniem 1 lipca 2013 r., na podstawie uznanego za niekonstytucyjny art. 11 ust. 3 ustawy z dnia 7 grudnia 2012 r. o zmianie ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz niektórych innych ustaw.

Rozdział 7.

Chapter 7.

Pomoc społeczna

Social assistance

Pomoc społeczna, będąca instrumentem polityki społecznej państwa przeznaczonym do wspierania osób i rodzin w trudnych sytuacjach życiowych, z którymi nie są one w stanie same sobie poradzić, podejmuje działania w sytuacjach zagrożenia podstawowych potrzeb życiowych oraz obniżenia jakości życia poniżej społecznie akceptowanego minimum; pomaga stworzyć warunki umożliwiające godną egzystencję; służy kompensowaniu różnorodnych szkód np. wynikających z bezrobocia, sieroctwa, niepełnosprawności, chorób; przyczynia się do wyrównywania nadmiernych różnicowań społecznych; daje poczucie bezpieczeństwa socjalnego poprzez różne zasiłki i świadczenia uzupełniające niedostatki systemu emerytalno-rentowego oraz innych systemów zabezpieczenia społecznego lub niewystarczające dochody z pracy. Skutkiem działań pomocy społecznej powinno być eliminowanie wykluczenia społecznego oraz usamodzielnianie się jej beneficjentów.

Pomoc społeczną organizują organy administracji rządowej i samorządowej, współpracując na zasadzie partnerstwa, z podmiotami niepublicznymi, w tym z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi.

7.1 Stacjonarne zakłady pomocy społecznej

7.1 Stationary social welfare facilities

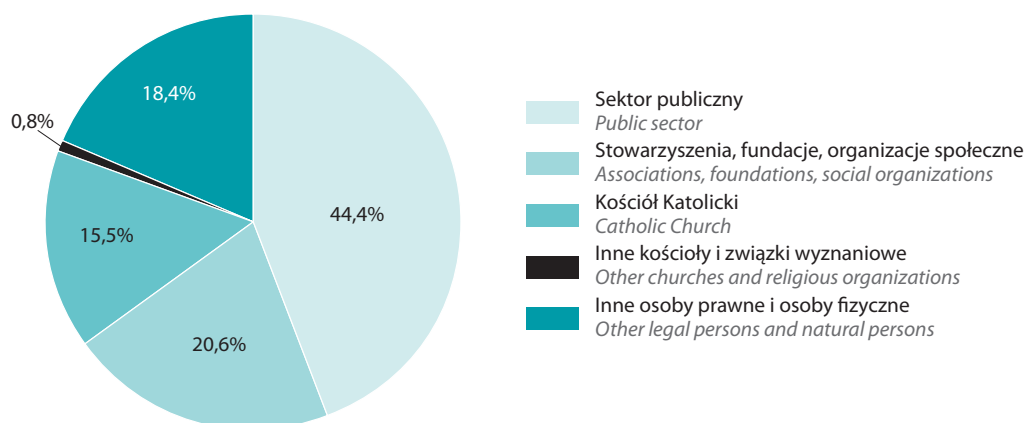
Osoby wymagające wsparcia mogą przebywać w instytucjach świadczących usługi w ramach systemu pomocy społecznej.

Pod koniec 2017 r. funkcjonowały 1 723 stacjonarne zakłady pomocy społecznej (o 45 placówek, czyli 2,7% więcej niż w 2016 r.), wśród których 49,9% stanowiły domy pomocy społecznej (859), 21,0% to placówki dla osób bezdomnych – schroniska, noclegownie (361), 3,6% – domy dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży (62), 25,6% – placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku w ramach działalności gospodarczej lub statutowej, stacjonarne środowiskowe domy samopomocy, rodzinne domy pomocy i pozostałe niezaklasyfikowane do powyższych kategorii (441). Ponadto działało 55 filii zakładów¹.

Dla 790 stacjonarnych placówek pomocy społecznej i ich filii organem prowadzącym był samorząd terytorialny – 44,4% (a w przypadku domów pomocy społecznej 70,7%). Pozostałe zakłady prowadzone były m.in. przez: kościoły i związki wyznaniowe, osoby fizyczne, stowarzyszenia, fundacje i inne podmioty (wykres 24).

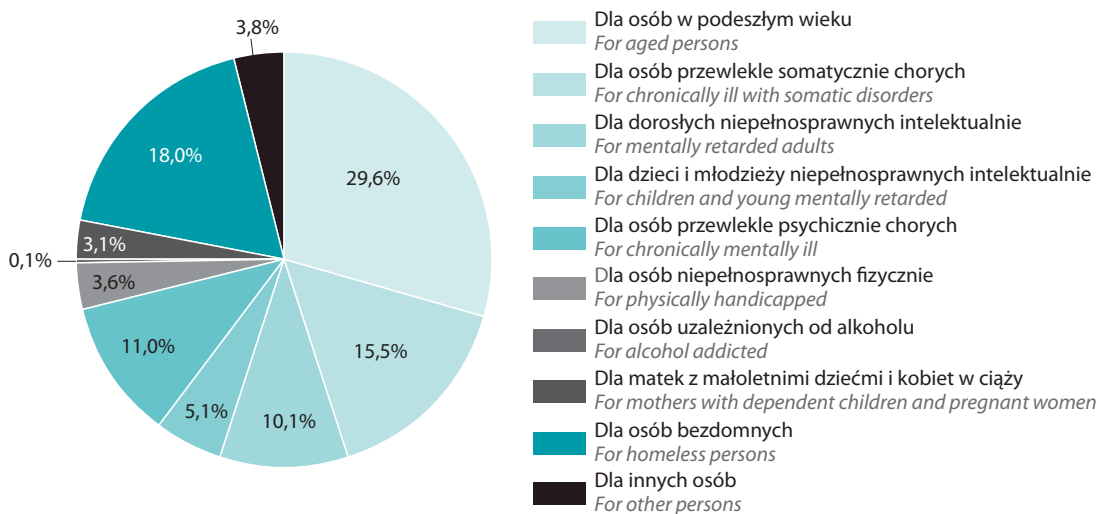
¹ Swoje filie posiadały: domy pomocy społecznej, placówki dla osób bezdomnych oraz domy dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży.

Wykres 24. Stacjonarne zakłady pomocy społecznej (łącznie z filiami) według organu prowadzącego w 2017 r.
Graph 24. Stationary social welfare facilities (including branches) by governing bodies in 2017

Niektóre zakłady świadczą usługi dla różnych grup mieszkańców, posiadają tzw. „oddziały”. Uwzględniając zróżnicowaną działalność skierowaną do poszczególnych grup mieszkańców, możemy mówić o 2007 takich „miejscach pobytu”² (o 83 więcej niż w 2016 r.), spośród których najwięcej przeznaczonych było dla osób w podeszłym wieku (594), dla osób bezdomnych (361) oraz dla osób przewlekle somatycznie chorych (312). Łączny udział 3 wymienionych kategorii stanowił blisko 2/3 wszystkich miejsc pobytu. Najniższy odsetek, nieprzekraczający 4%, charakteryzował miejsca pobytu dla osób uzależnionych od alkoholu, matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, osób niepełnosprawnych fizycznie oraz innych osób.

Wykres 25. „Miejsca pobytu” w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej w 2017 r.
Graph 25. „Places of staying” in social welfare facilities in 2017

Stacjonarne zakłady pomocy społecznej dysponowały łącznie 116,1 tys. miejsc (o 1,5 tys., czyli 1,3% więcej niż w 2016 r.). Wskaźnik miejsc na 10 tys. ludności wyniósł 30,2.

Według stanu na 31 XII 2017 r. w domach i zakładach pomocy społecznej przebywało 109,2 tys. mieszkańców, tj. o 1,4 tys. więcej niż w roku poprzednim (107,8 tys.). Od 2005 roku liczba pensjonariuszy zakładów stopniowo rosła, z wyjątkiem minimalnego spadku w 2013 roku. 46,5% pensjonariuszy stanowiły kobiety (50,8 tys.). Pod względem struktury według wieku najmniej liczna była grupa osób młodych (do 18 roku życia), stanowiąca 1,8% ogółu mieszkańców (2,0 tys.). Pensjonariusze w wieku 18-39³ lat stanowili 11,6%

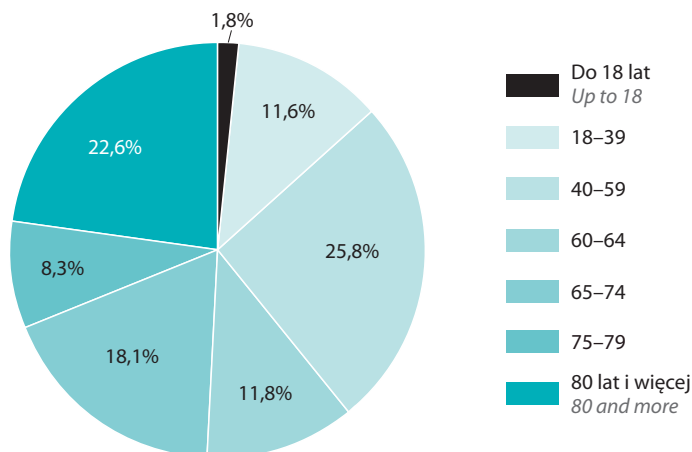
² Patrz „Podstawowe wyjaśnienia metodologiczne” – pkt 8, str. 91.

³ W latach poprzednich kategoria ta obejmowała osoby w wieku 18–40 lat.

(12,7 tys.), osoby w wieku 40-59⁴ – 25,8% (28,2 tys.). Największy udział w rozważanej zbiorowości miały osoby liczące co najmniej 60 lat⁵ – łącznie 60,7% (66,3 tys.) – wykres 26. Osoby w wymienionych kategoriach w całej populacji Polski stanowiły odpowiednio: 18,0%, 31,1%, 26,7% oraz 24,2%.

Wykres 26.
Graph 26.

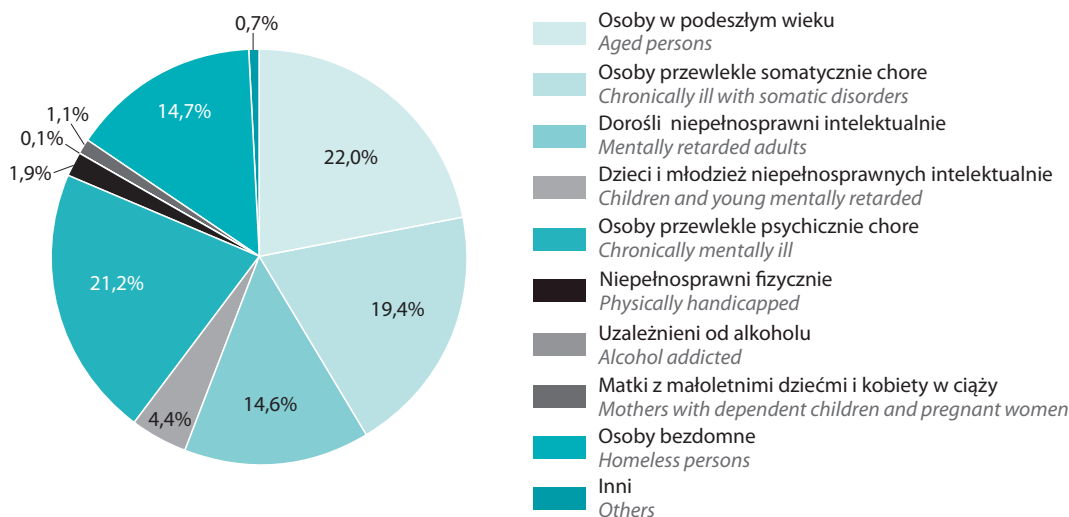
Mieszkańcy stacjonarnych zakładów pomocy społecznej według wieku w 2017 r.
Residents of stationary social welfare facilities by age in 2017

Wśród mieszkańców stacjonarnych zakładów pomocy społecznej największy udział mieli pensionariusze przebywający w domach i na „oddziałach” dla osób w podeszłym wieku⁶ – 22,0% (24,0 tys.), przewlekle psychicznie chorych – 21,2% (23,2 tys.) oraz przewlekle somatycznie chorych – 19,4% (21,2 tys.). Strukturę mieszkańców stacjonarnych zakładów pomocy społecznej przedstawiono na wykresie 27.

Wykres 27.
Graph 27.

Mieszkańcy stacjonarnych zakładów pomocy społecznej według „oddziałów” w 2017 r.
Residents of stationary social welfare facilities by “wards” in 2017

Udział procentowy poszczególnych kategorii określono według liczby osób przebywających w domach lub na „oddziałach”. Przykładowo, nazwa oddziału „dla osób w podeszłym wieku” nie oznacza, że znajdują się tam wyłącznie osoby w podeszłym wieku; mogą tam również przebywać osoby młodsze.

The percentage share of particular categories was determined by the number of people staying at home or in “wards”.

For example, the name of the ward “for aged persons” does not mean that there are only elderly people there; younger people can also stay there.

⁴ W latach poprzednich kategoria ta obejmowała osoby w wieku 41–60 lat.

⁵ W latach poprzednich osoby liczące co najmniej 61 lat

⁶ Osoby w podeszłym wieku oznaczają osoby przebywające w placówkach dla osób w podeszłym wieku i nie są one tożsame z liczbą osób w wieku powyżej jakiejś określonej granicy.

Większość osób przebywających w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej (85,6%) uczestniczyła przynajmniej w części w finansowaniu swego pobytu pokrywając koszty z dochodów własnych, np. własnej emerytury, renty, zasiłku stałego, z czego zaledwie 6,1% z nich pokrywało koszty w pełnej wysokości. Dla 6,5% mieszkańców pobyt opłacany był w całości przez gminę lub budżet państwa, 2,8% przez rodzinę, a 2,0% przebywających w omawianych zakładach zwolniono z odpłatności. Pobyt pozostałych osób (3,1%) finansowany był z innych źródeł.

Wśród osób pracujących w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej (niezależnie od formy zatrudnienia), dla których było to główne miejsce pracy (ogółem 61,6 tys. osób), 0,4% stanowili lekarze (0,3 tys.). Dużo więcej zatrudniano pielęgniarek 6,1 tys. (tj. 9,8% personelu, spośród których 10,7% posiadało tytuł magistra) oraz 1,6 tys. fizjoterapeutów (2,6%, z czego 50,4% z tytułem magistra). 87,2% pracowników omawianych zakładów stanowił personel niemedyczny. Ponadto w opiekę nad mieszkańcami stacjonarnych zakładów pomocy społecznej zaangażowało się 5,2 tys. wolontariuszy.

7.1.1. Porównania międzywojewódzkie stacjonarnych zakładów pomocy społecznej

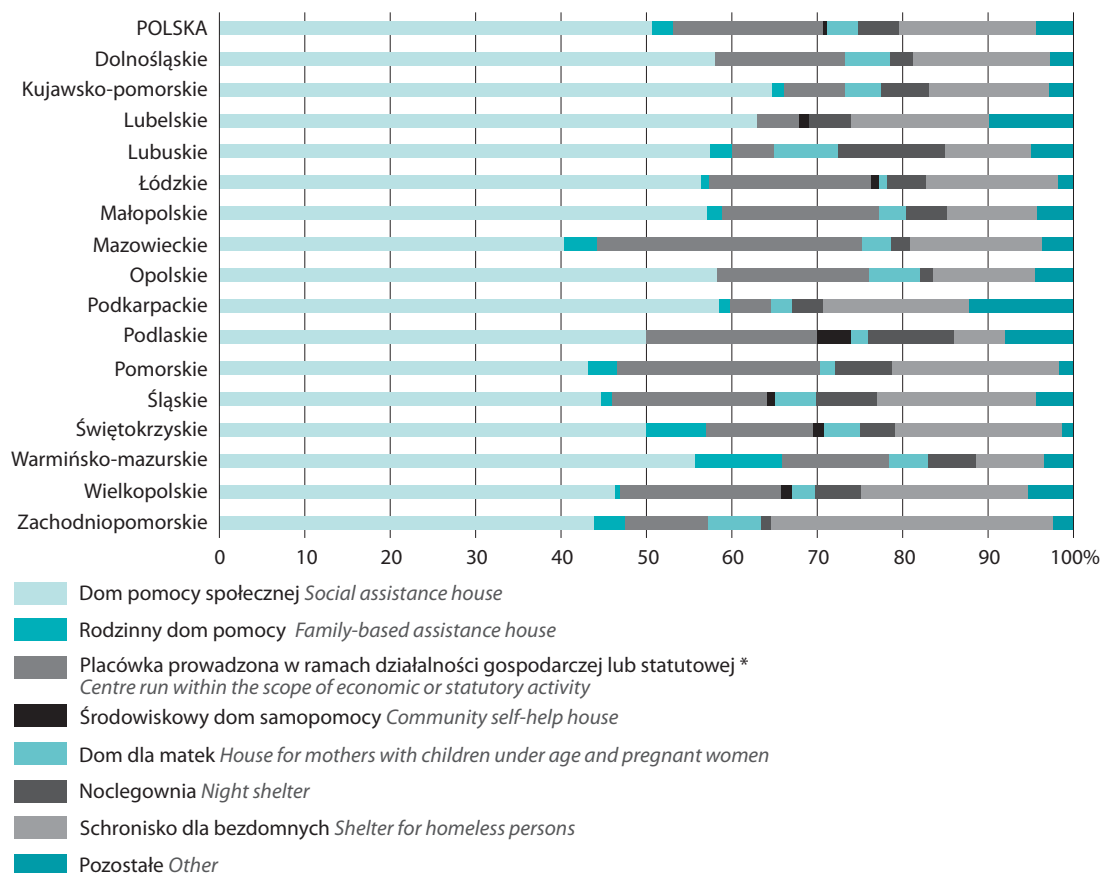
7.1.1 Intervoidship comparison of stationary social welfare facilities

Wykres 28.

Struktura stacjonarnych zakładów pomocy społecznej (łącznie z filiami) w 2017 r.

Graph 28.

Structure of stationary social welfare facilities (including branches) in 2017

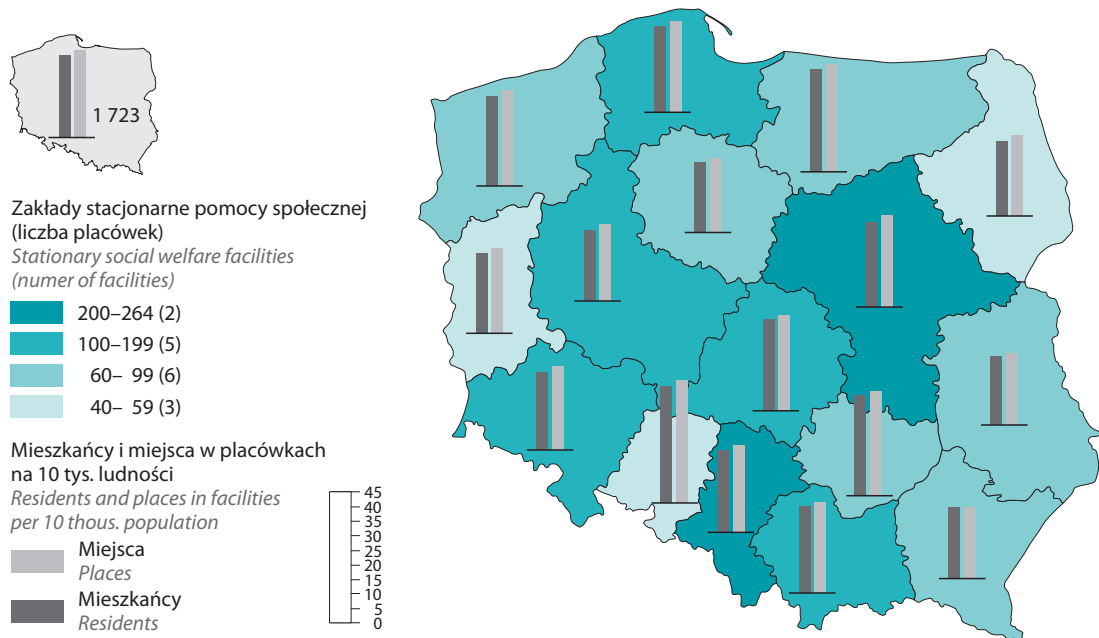

*Placówka zapewniająca całodobową opiekę osobom niepełno- i sprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku w ramach działalności gospodarczej lub statutowej.
Centre ensuring 24-hour care to disabled persons, chronically ill patients, or the elderly within the scope of economic activity or their statutory activity.

W 11 województwach co najmniej połowę zakładów stacjonarnych stanowiły domy pomocy społecznej. Największy odsetek tego typu placówek odnotowano w województwie kujawsko-pomorskim (64,8%), a najmniejszy w województwie mazowieckim (40,4%). Stosunkowo dużo było również placówek dla osób bezdomnych (schronisk dla osób bezdomnych oraz noclegowni) – największy odsetek stanowiły one w województwie zachodniopomorskim (34,1%), a najmniejszy w opolskim (13,4%), podczas gdy średnia dla Polski wyniosła 20,9%. Strukturę stacjonarnych zakładów pomocy społecznej pokazano na wykresie 28.

Najwyższe wskaźniki liczby mieszkańców oraz miejsc w zakładach stacjonarnych pomocy społecznej, kształtujące się dla obu kategorii powyżej 30 na 10 tys. ludności, podobnie jak przed rokiem, odnotowano w województwach: opolskim, warmińsko-mazurskim, świętokrzyskim, łódzkim i zachodniopomorskim (mapa 8).

Mapa 8. Zakłady stacjonarne pomocy społecznej w 2017 r.
Map 8. Stationary social welfare facilities in 2017

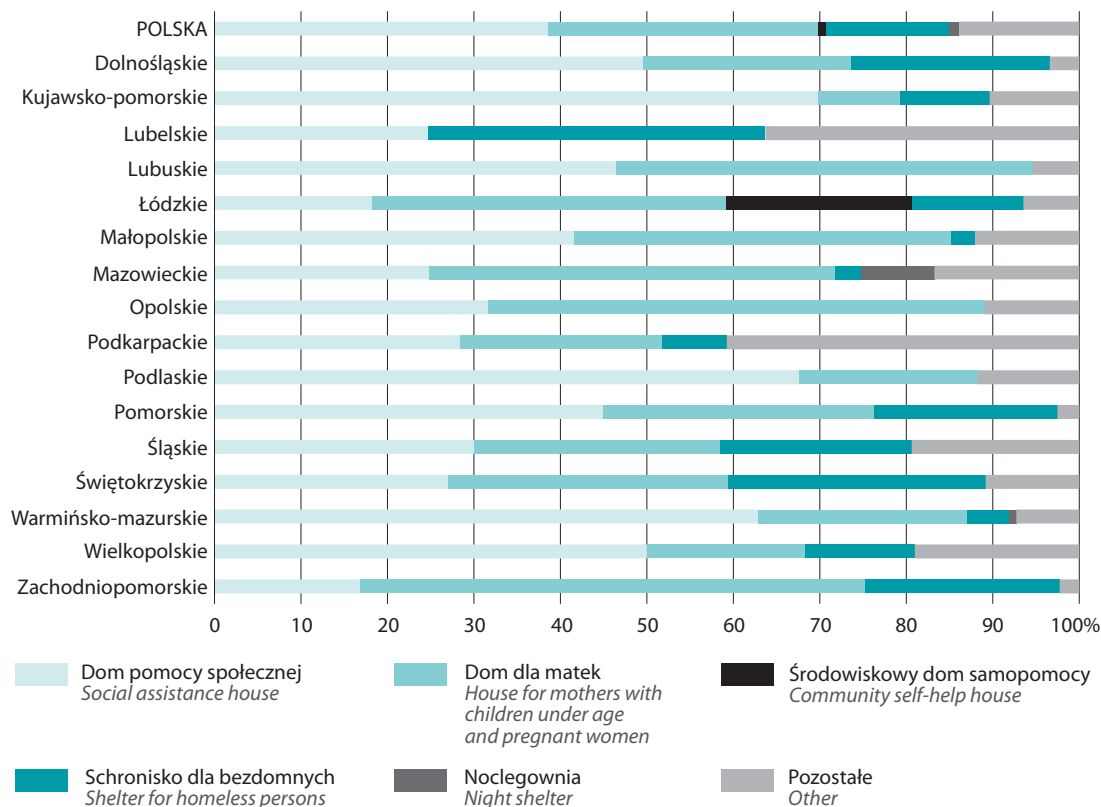

Uwaga. Podane przedziały są lewostronnie domknięte.

We wszystkich województwach niepełnoletni mieszkańcy zakładów stanowili niewielki odsetek (średnia dla kraju wyniosła 1,8%) wszystkich umieszczonych w nich osób (od 0,9% w województwie świętokrzyskim do 3,4% w województwie dolnośląskim). Biorąc pod uwagę wyłącznie zbiorowość niepełnoletnich pensjonariuszy zakładów, najwięcej dzieci przebywało w domach pomocy społecznej, domach dla matek oraz placówkach dla osób bezdomnych (wykres 29). Odsetek dzieci umieszczonych w domach pomocy społecznej wahał się od 69,8% w województwie kujawsko-pomorskim do 16,9% w województwie zachodniopomorskim. Udział niepełnoletnich osób w placówkach dla bezdomnych wynosił od 38,9% w województwie lubelskim do 5,6% w województwie warmińsko-mazurskim i jedynie w województwach podlaskim, opolskim i lubuskim, w tego typu zakładach, nie przebywały osoby do 18 roku życia.

Wykres 29.
Graph 29.

Dzieci w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej w 2017 r.
Children in stationary social welfare facilities in 2017

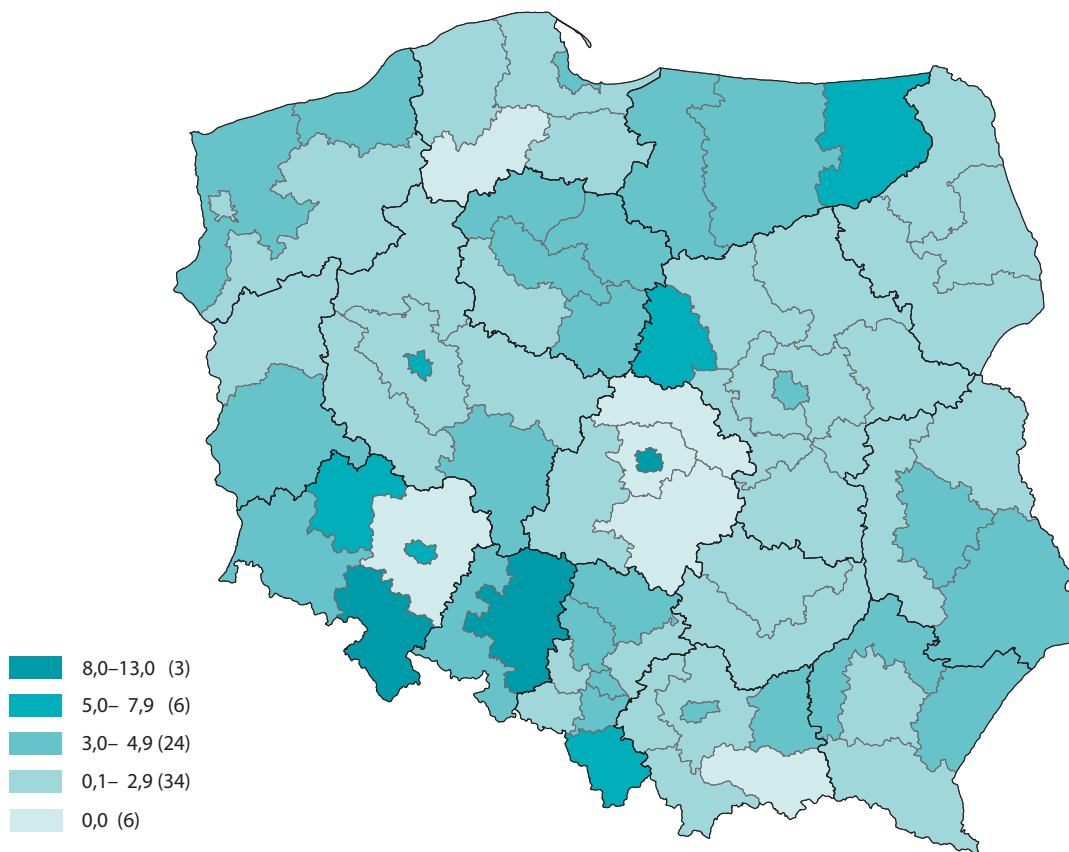

Średnio w Polsce na 10 tys. ludności w wieku 0–17 lat, podobnie jak przed rokiem, troje dzieci przebywało w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej (mapa 9). Najwięcej dzieci na 10 tys. ludności w wieku 0–17 lat (powyżej 8 osób) przebywało w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej podregionu wałbrzyskiego, opolskiego i w Łodzi (odpowiednio: 13,0; 8,6 i 8,2). W podregionach: wrocławskim, łódzkim, piotrkowskim, skierniewickim, nowosądeckim i chojnickim w tego typu placówkach umieszczono wyłącznie osoby pełnoletnie.

Mapa 9.

Dzieci w stacjonarnych zakładach pomocy społecznej na 10 tys. ludności w wieku 0–17 lat według podregionów w 2017 r.

Map 9.

Children in stationary welfare facilities per 10 thousand population aged up to 18 by subregions in 2017

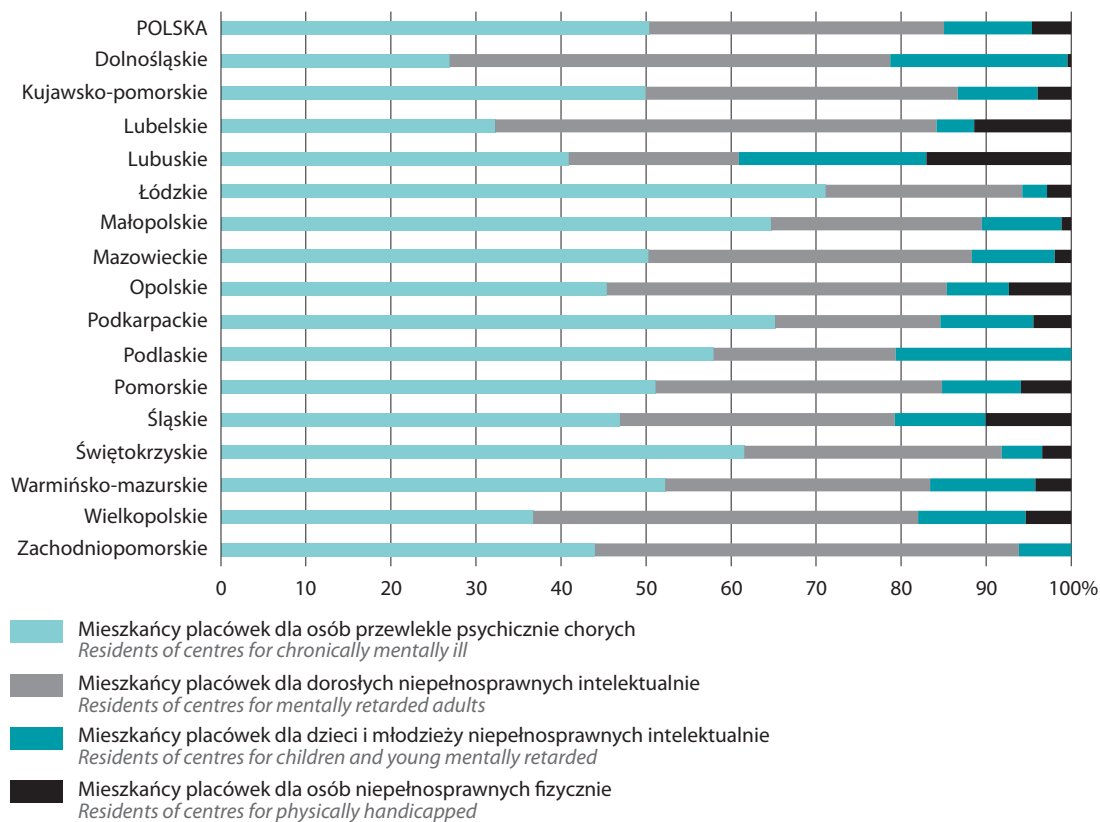
Uwaga. Podane przedziały są lewostronnie domknięte.

Warto zwrócić szczególną uwagę na przebywające w zakładach pomocy społecznej osoby z niepełnosprawnościami, wśród których znajdują się: osoby przewlekle psychicznie chore, niepełnosprawne intelektualnie i fizycznie (wykres 30). Najwyższy udział w skali kraju dotyczył mieszkańców placówek dla osób przewlekle psychicznie chorych, który w przypadku czterech województw: łódzkiego, podkarpackiego, małopolskiego i świętokrzyskiego przekroczył 60%. Natomiast w województwie dolnośląskim udział był najniższy i wyniósł 26,9%. Najniższy odsetek stanowili mieszkańcy zakładów dla osób niepełnosprawnych fizycznie. W trzech województwach: małopolskim, mazowieckim i dolnośląskim nie przekroczył on 2%, w województwach: podlaskim i zachodniopomorskim nie funkcjonowały placówki tego typu, natomiast w województwie lubuskim stanowił ponad 17% ogółu pensjonariuszy przebywających w placówkach dla osób z niepełnosprawnością.

Wykres 30.

Mieszkańcy zakładów stacjonarnych pomocy społecznej dla osób niepełnosprawnych intelektualnie i fizycznie oraz przewlekle psychicznie chorych w 2017 r.

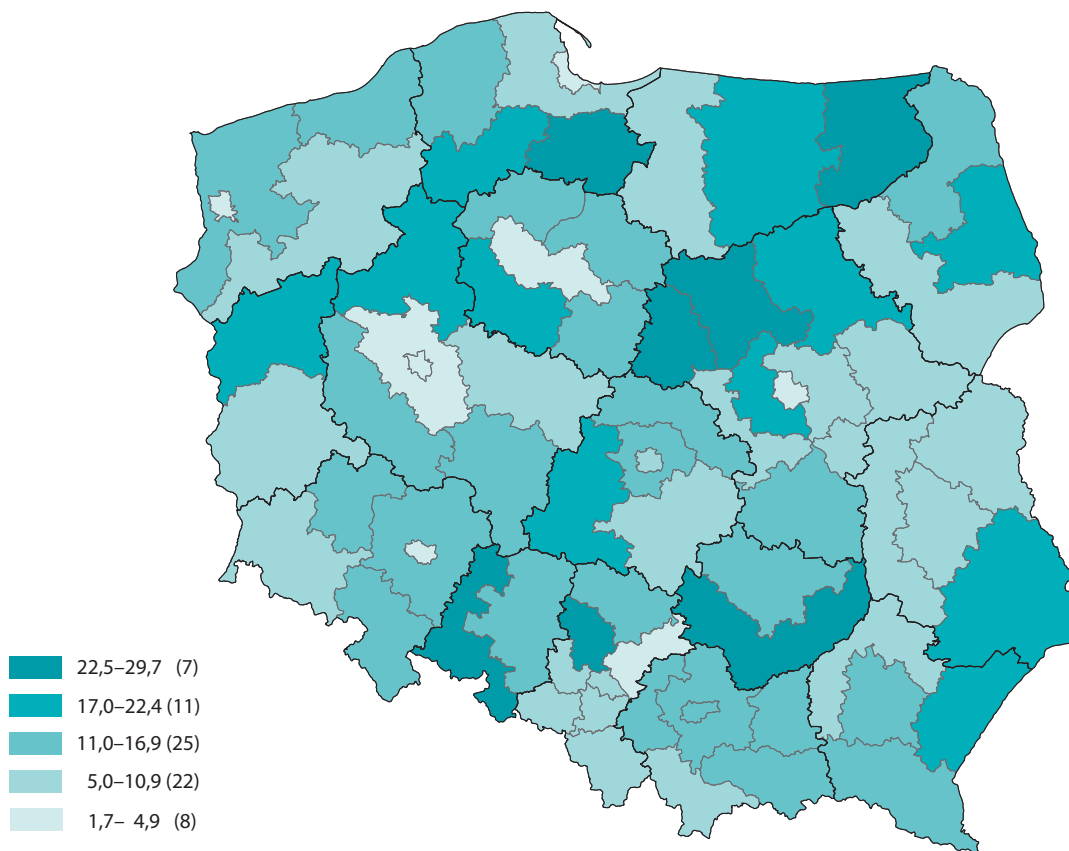
Graph 30.

Residents of stationary social welfare facilities for mentally retarded, physically handicapped, and chronically mentally ill in 2017

Liczba mieszkańców zakładów stacjonarnych pomocy społecznej dla osób niepełnosprawnych (intelektualnie, fizycznie i przewlekle psychicznie chorych) na 10 tys. ludności była w poszczególnych podregionach zróżnicowana (mapa 10). W dużych miastach Polski, tj. Szczecinie, Poznaniu, Trójmieście, Warszawie i Wrocławiu oraz podregionach: poznańskim, sosnowieckim i bydgosko-toruńskim liczba ta kształtowała się poniżej trzech osób. Najwięcej osób na 10 tys. mieszkańców przebywało w tego typu placówkach w podregionach: bytomskim, sandomiersko-jędrzejowskim, ciechanowskim, starogardzkim, płockim, ełckim i nyskim (odpowiednio: 22,5; 23,9; 25,7; 26,3; 27,6; 28,9 i 29,7).

Mapa 10.**Mieszkańcy zakładów stacjonarnej pomocy społecznej dla osób niepełnosprawnych intelektualnie i fizycznie oraz przewlekle psychicznie chorych na 10 tys. ludności w 2017 r.**

Mapa 10.

Residents of stationary welfare facilities for mentally retarded, physically handicapped, and chronically mentally ill persons per 10 thousand population in 2017

7.2 Świadczenia pieniężne i niepieniężne w ramach systemu pomocy społecznej⁷

7.2 Monetary and non-monetary benefits in social assistance system

Oprócz stacjonarnych form pomocy społecznej realizowana jest również **pomoc środowiskowa**⁸ polegająca na udzielaniu świadczeń pieniężnych i niepieniężnych osobom spełniającym określone kryteria i zakwalifikowanym do otrzymania takiej pomocy w miejscu ich zamieszkania. Zmiany w prawodawstwie dokonane w 2004 r. stworzyły dwa nowe, uzupełniające się, ale odrębne systemy wsparcia, tj. system pomocy społecznej i system świadczeń rodzinnych. Prezentowane dalej dane o formach pomocy dotyczą systemu pomocy społecznej.

W 2017 r. świadczenia społeczne w ramach zadań własnych i zadań zleconych jednostkom samorządu terytorialnego przyznano na podstawie decyzji 1,4 mln osób bez względu na liczbę pobieranych świadczeń, ich rodzaj, formę oraz źródło finansowania (o 171,0 tys. osób mniej niż w 2016 r.). Osoby te wchodziły w skład 1,0 mln rodzin, w których łącznie było 2,3 mln osób.

⁷ Począwszy od 2012 r. zmienił się zakres prezentowanych danych poprzez wyłączenie informacji na temat pomocy społecznej dla rodzin zastępczych oraz rodzinnych i socjalizacyjnych placówek opiekuńczo-wychowawczych, która jest od 2012 r. regulowana przez ustawę o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

⁸ Na podstawie wyników badania MRPIPS-03, „Sprawozdanie roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za styczeń – grudzień 2017 r.” prowadzonego przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

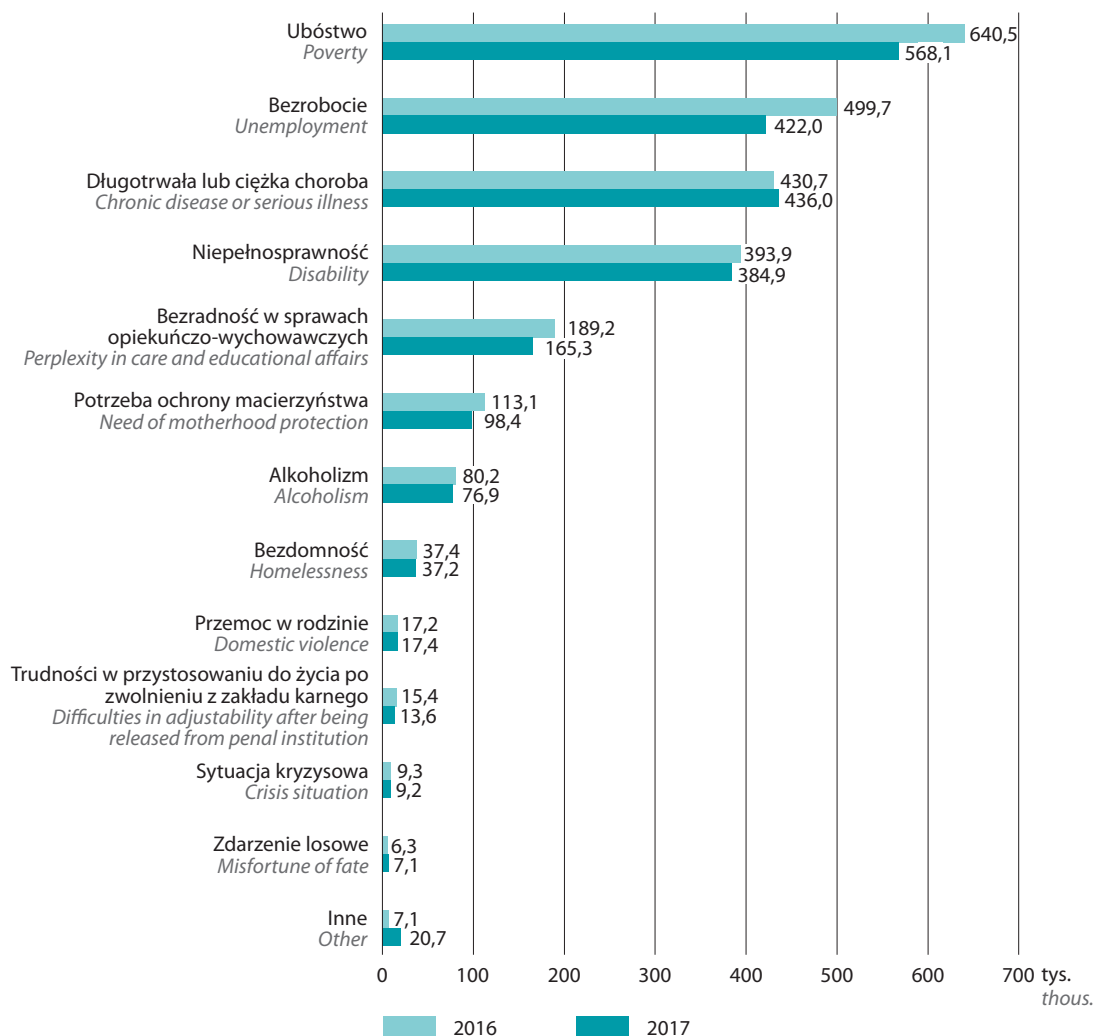
Wskaźnik osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej wyniósł w skali kraju 373 osób na 10 tys. ludności (w 2016 r. – 417), a wszystkie osoby w rodzinach uzyskujących pomoc wyniosły 590 osób na 10 tys. ludności co stanowiło 5,9% ludności Polski (w 2016 r. – 6,7%).

W jednej rodzinie mogło wystąpić kilka przyczyn udzielenia pomocy środowiskowej. W 2017 roku, tak jak w roku poprzednim, najczęściej pomocy udzielano z powodu:

- ubóstwa – było ono przyczyną przyznania świadczenia dla 568,1 tys. rodzin (o 72,4 tys. mniej niż w 2016 r.), które łącznie liczyły 1,3 mln osób;
- długotrwałej lub ciężkiej choroby – 436,0 tys. rodzin (0 5,3 tys. więcej niż w roku poprzednim) liczących łącznie 0,8 mln osób;
- bezrobocia – 422,0 tys. rodzin (mniej o 78 tys.), które łącznie liczyły 1,1 mln osób.
- niepełnosprawności – 384,9 tys. rodzin (mniej o 8,9 tys.), które łącznie liczyły 0,7 mln osób;
- bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego – 165,3 tys. rodzin (mniej o 24 tys.), w skład których wchodziło łącznie 0,6 mln osób;
- potrzeby ochrony macierzyństwa – 98,4 tys. rodzin (mniej o 14,7 tys.), w skład których wchodziło łącznie 0,5 mln osób).

Wykres 31. Liczba rodzin korzystających, na podstawie decyzji, z pomocy środowiskowej według powodów przyznania tej pomocy (w tys.) w 2017 r.

Graph 31. Number of families receiving benefits (based on decision) by reasons (in thousands) in 2017

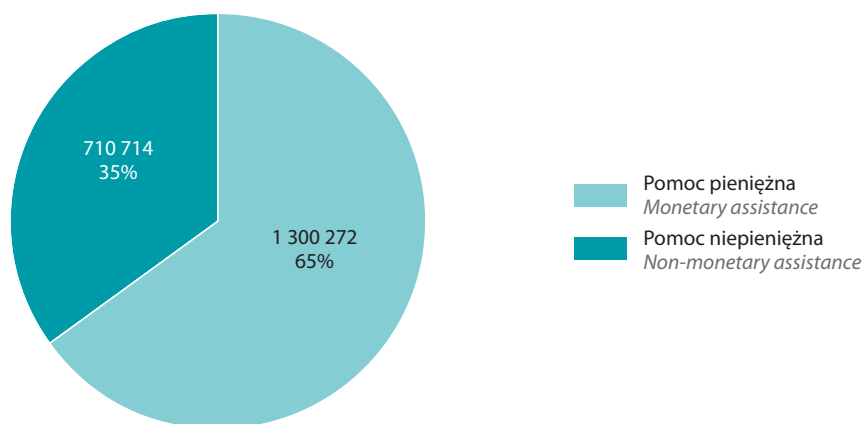
Źródło: sprawozdanie MRPiPS-03.

Na wykresie 31 przedstawiono liczbę rodzin korzystających z pomocy, według powodów jej przyznania. W kategorii „inne” powody uwzględniono m.in. narkomanię, sieroctwo, klęskę żywiołową lub ekologiczną. W 2017 roku odnotowano znaczny wzrost liczby rodzin korzystających z pomocy przyznanej z powodu klęski żywiołowej lub ekologicznej – wzrost o 13,7 tys. rodzin w porównaniu z rokiem ubiegłym (676 rodzin w 2016 roku – 14,4 tys. w 2017 roku).

Środowiskową pomoc pieniężną stanowią między innymi różnego rodzaju zasiłki np.: stałe, okresowe, celowe, pomoc na usamodzielnienie i kontynuowanie nauki, pomoc dla cudzoziemców, natomiast pomoc niepieniężna obejmuje m.in: posiłek, schronienie w placówkach dla bezdomnych, ubranie, sprawienie pogrzebu, usługi opiekuńcze, pomoc na zagospodarowanie w formie rzeczowej. Osoby potrzebujące mogły otrzymać pomoc zarówno w formie pieniężnej, jak i niepieniężnej. Zsumowana liczba osób korzystających z obu form pomocy społecznej (wykres 32) wyniosła w 2017 r. – 2,0 mln⁹ tj. o 0,2 mln mniej niż w 2016 roku (2,2 mln).

Wykres 32. Liczba osób korzystających według rodzaju pomocy środowiskowej (na podstawie decyzji) w 2017 r.

Graph 32. Number of persons receiving benefits by type of assistance (based on decision) in 2017

Źródło: opracowanie własne GUS na podstawie sprawozdania MRPIPS-03.

W 2017 r. świadczenia w formie pieniężnej otrzymało na podstawie decyzji 1 300,3 tys. osób (w 2016 r. – 1 397,6 tys.). Zasiłki stałe wypłacane osobom całkowicie niezdolnym do pracy z powodu wieku lub niepełnosprawności przyznano 213,9 tys. osób, zasiłki okresowe – 364,9 tys. osób. Około 68,8% zasiłków okresowych stanowiły te przyznane z powodu braku możliwości zatrudnienia (251,2 tys. osób), ok. 14,6% – z powodu niepełnosprawności (53,3 tys. osób), oraz 14,6% świadczeń udzielono z powodu długotrwałej choroby (53,3 tys. osób). Dużą grupę beneficjentów (714,0 tys.) stanowiły osoby korzystające z różnych zasiłków celowych. Były one przyznawane z tytułu zaspokojenia niezbędnej potrzeby bytowej, pokrycia części lub całości wydatków na świadczenia zdrowotne, zakup żywności, opału, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, wykonania drobnych remontów i napraw w mieszkaniu, pokrycia kosztów pogrzebu. Zasiłki były również przyznawane osobie lub rodzinie, która poniosła straty w wyniku zdarzenia losowego, klęski żywiołowej lub ekologicznej. Pozostałe osoby (8,0 tys.) otrzymały pomoc pieniężną w innych formach.

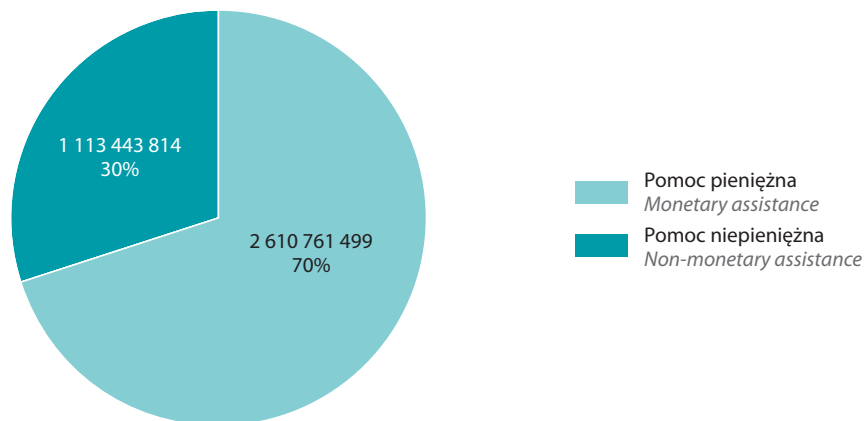
Świadczenia w formie niepieniężnej przyznano na podstawie decyzji 710,7 tys. osób (w 2016 r. – 812,6 tys.). Był to głównie codzienny gorący posiłek (562,4 tys. osób), zaopatrzenie w bieliznę, odzież i obuwie (3,6 tys. osób), zapewnienie schronienia w noclegowniach, schroniskach i domach dla bezdomnych (17,3 tys. osób), sprawienie pogrzebu zgodnie z wyznaniem zmarłego (5,1 tys. osób), usługi opiekuńcze obejmujące zaspokajanie codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, pielęgnację, zapewnienie kontaktów z otoczeniem oraz specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi (120,4 tys. osób). Pozostałe osoby (1,9 tys.) otrzymały pomoc niepieniężną w innych formach.

⁹ W przypadku, gdy osoba otrzymała pomoc w formie pieniężnej i niepieniężnej, była liczona podwójnie.

W ramach pomocy społecznej organizowanej i świadczonej przez jednostki samorządu terytorialnego (zadania własne i zlecone), a także realizowanej przez powiatowe centra pomocy rodzinie (zadania własne oraz z zakresu administracji rządowej), na pomoc społeczną w 2017 r. wydano łącznie 3,7 mld zł (o 66,8 mln zł więcej niż w 2016 r.).

Wykres 33. Kwota świadczeń przyznanych na podstawie decyzji według rodzaju pomocy środowiskowej w 2017 r.

Graph 33. Amount of benefits (based on decision) by type of assistance in 2017

Źródło: opracowanie własne GUS na podstawie sprawozdania MRPIPS-03.

Pomoc pieniężna w 2017 r. wyniosła 2,6 mld zł (o 21,7 mln zł mniej niż w 2016 r.), co stanowiło 70,1% wydatkowanej kwoty ogółem. Z tego na zasiłki stałe przeznaczono 1,1 mld zł (o 12,4 mln zł mniej niż w 2016 r.), na zasiłki okresowe – 701,5 mln zł (o 137,1 mln zł mniej niż w 2016 r.), na zasiłki celowe – 824,3 mln zł (o 125,7 mln zł więcej niż w roku 2016), a na pozostałe formy pomocy pieniężnej – 27,9 mln zł (o 2,1 mln zł więcej niż w 2016 r.).

W ramach pomocy niepieniężnej na świadczenia wydano ok. 1,1 mld zł, tj. 29,9% kwoty ogółem (o 88,5 mln zł więcej niż w 2016 r.). Na zapewnienie posiłków przeznaczono 31,2% kwoty wydatkowanej na pomoc niepieniężną (o 44,2 mln zł mniej niż w 2016 r.). Podobną kwotę jak w roku poprzednim wydano na ubranie (0,5 mln zł – o 2,5 tys. zł mniej niż w 2016 r.), schronienie (71,1 mln zł – o 7,5 mln zł więcej niż w 2016 r.) oraz sprawienie pogrzebu 12,7 mln zł (o 0,3 mln zł więcej niż w 2016 r.). Na usługi opiekuńcze wraz ze specjalistycznymi usługami opiekuńczymi wydatkowano kwotę 672,9 mln zł (o 125,2 mln zł więcej niż w 2016 r.). Na pozostałe formy pomocy niepieniężnej – 0,5 mln zł (o 1,0 mln zł mniej niż w 2016 r.).

7.2.1 Porównania międzywojewódzkie świadczeń pomocy społecznej¹⁰

7.2.1 Interoivodship comparison of social assistance benefits

Celem niniejszego rozdziału jest charakterystyka województw pod względem pomocy społecznej, udzielonej w 2017 r. przez zlokalizowane na ich terenie ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie. Wyniki analiz skali poniesionych wydatków oraz rozmieszczenia beneficjentów zostały wzbogacone o porównania z sytuacją w latach 2010–2016.

W 2017 r. w Polsce osoby uprawnione otrzymały pomoc (łącznie w formie pieniężnej i niepieniężnej) o średniej rocznej wartości równej 2 598 zł (2 279 zł w 2016 r.). W przeliczeniu na jednego mieszkańca na pomoc społeczną wydano 97 zł (95 zł w 2016 r.). Wyliczone kwoty w poszczególnych województwach przedstawiono na wykresie 34.

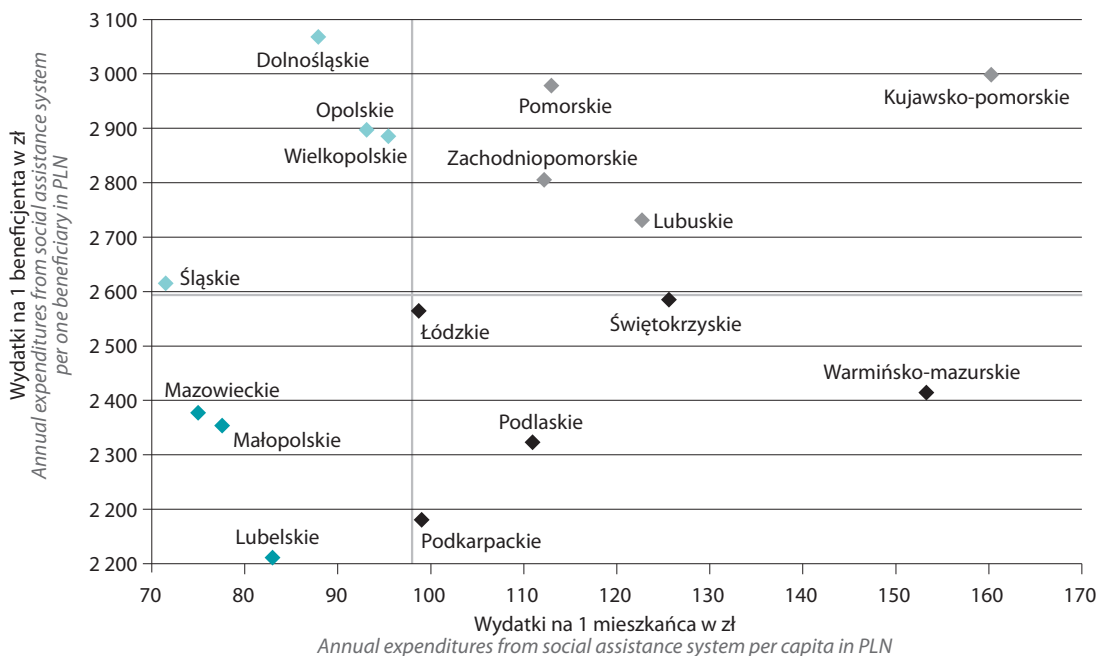
¹⁰ Niniejsza analiza została opracowana na podstawie danych zbiorczych ze sprawozdań resortowych MRPIPS-03 za okres I-XII 2016 r., które sporządzają ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie. Ludność wg faktycznego miejsca zamieszkania i stanu w dniu 30 VI 2016 r. została ustalona **na podstawie danych zamieszczonych** w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego.

Wykres 34.

Wydatki roczne z systemu pomocy społecznej na jednego beneficjenta i na jednego mieszkańca według województw w 2017 r.

Graph 34.

Annual expenditures from social assistance system per one beneficiary and per capita by voivodships in 2017

Uwaga. Bez odpłatności gmin za pobyt w domach pomocy społecznej.

Note. Excluding payment of gminas for staying in social welfare houses.

Źródło: opracowanie US w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Source: developed by the Statistical Office in Cracow based on data from the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

Województwa podzielono na cztery grupy, porównując wyniki ze średnią krajową. Trzy województwa należące do pierwszej z nich (lubelskie, małopolskie, mazowieckie) charakteryzowały niższe niż przeciętne w Polsce kwoty udzielonej pomocy zarówno na jednego mieszkańca (od 75 zł w województwie mazowieckim do 83 zł w województwie lubelskim), jak i na jednego beneficjenta (od 2 111 zł w województwie lubelskim do 2 377 zł w województwie mazowieckim).

Drugą grupę utworzyło 5 województw: łódzkie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie, podlaskie i podkarpackie, w których średnie kwoty przypadające na jednego mieszkańca były wyższe od średniej dla Polski, ale beneficjenci otrzymali pomoc o wartości niższej niż przeciętna dla całego kraju. Najbardziej wyróżniały się w tej grupie województwa: podkarpackie i łódzkie ze względu na najniższą w tej grupie średnią kwotę wydatków przypadającą na jednego mieszkańca, równą 99 zł, przy średniej wartości wsparcia udzielonego jednemu beneficjentowi wynoszącej odpowiednio 2 180 i 2 564 zł. W odmiernej sytuacji znalazło się województwo warmińsko-mazurskie, w którym wskaźnik wydatków w odniesieniu do jednego mieszkańca był jednym z najwyższych (153 zł), natomiast średnia wartość świadczeń przyznanych jednemu beneficjentowi wyniosła 2 414 zł. W pozostałych województwach: podlaskim i świętokrzyskim kwoty wyniosły odpowiednio: 111 i 126 zł w przeliczeniu na jednego mieszkańca oraz 2 323 i 2 585 zł na jednego beneficjenta.

W 4 województwach, które utworzyły trzecią grupę (dolnośląskim, opolskim, śląskim, wielkopolskim) kwoty pomocy społecznej na jednego mieszkańca były niskie (między 72 zł w województwie śląskim a 95 zł w województwie wielkopolskim). Z drugiej strony osoby uprawnione, mieszkające w tych województwach, otrzymały pomoc o przeciętnej wartości powyżej średniej dla Polski: od 2 615 zł w województwie śląskim do 3 068 zł w województwie dolnośląskim.

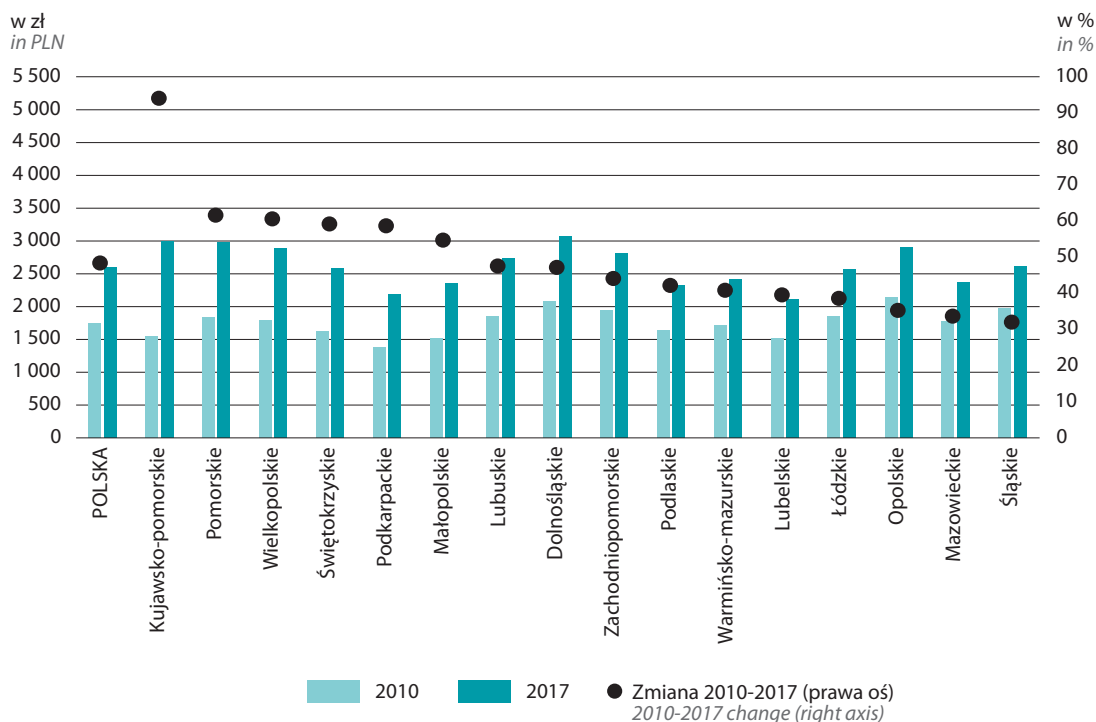
Czwarta grupa odznaczała się najwyższymi wartościami obu wskaźników. Należały do niej 4 województwa: kujawsko-pomorskie, lubuskie, pomorskie i zachodniopomorskie. W tej grupie województwo lubuskie charakteryzowało się najniższą kwotą pomocy w przeliczeniu na jednego beneficjenta (2 731 zł), a woje-

wództwo kujawsko-pomorskie – kwotą najwyższą (2 998 zł). W przypadku wydatków na jednego mieszkańca wartości skrajne osiągały województwa: zachodniopomorskie (112 zł) oraz kujawsko-pomorskie (160 zł).

W latach 2010–2017 we wszystkich województwach nastąpił wzrost rocznych wydatków z systemu pomocy społecznej w przeliczeniu na jednego beneficjenta (wykres 35, prawa oś). Powyżej średniej krajowej, która w tym okresie wyniosła 48,5%, znalazło się 6 województw, a wśród nich wyróżniało się województwo kujawsko-pomorskie z najwyższym wzrostem wydatków (o 94,1%). Na drugim miejscu znalazło się województwo pomorskie (wzrost o 61,7%), a na trzecim – województwo wielkopolskie (o 60,7%).

Wykres 35.
Graph 35.

Wydatki roczne z systemu pomocy społecznej na jednego beneficjenta według województw
Annual expenditures from the social assistance system per one beneficiary by voivodships

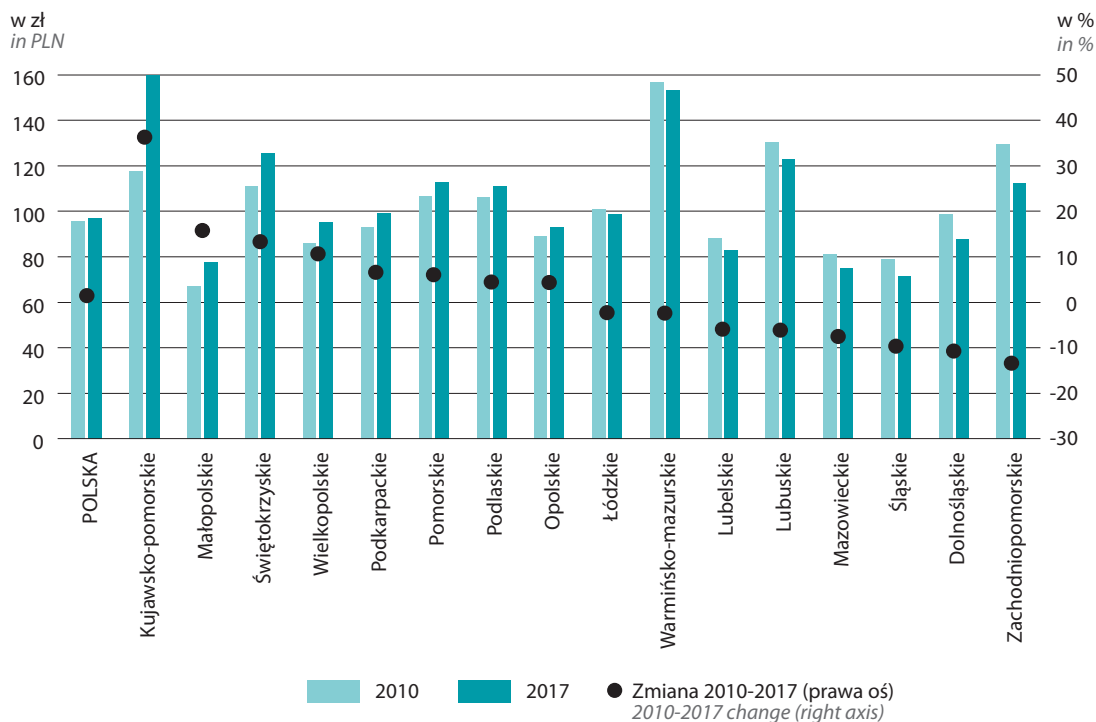

W okresie od 2010 r. do 2017 r. roczne wydatki z systemu pomocy społecznej w przeliczeniu na jednego mieszkańca w Polsce wzrosły o 1,4% (wykres 36, prawa oś). Sytuacja w województwach była zróżnicowana. Powyżej średniej krajowej usytuowało się 8 województw, w tym województwa: kujawsko-pomorskie (największy wzrost wskaźnika – o 36,3%), małopolskie (o 15,8%) i świętokrzyskie (o 13,3%). Odwrotna sytuacja miała miejsce w pozostałych 8 województwach, w tym w zachodniopomorskim, dolnośląskim i śląskim – najwyższy spadek wskaźnika, odpowiednio o 13,4%, 10,7%, 9,7%).

Widoczne jest bardzo silne zróżnicowanie zmian wysokości wydatków na świadczenia pomocy społecznej w województwach w stosunku do roku 2016 (wykres nr 37). W 2017 r. w 10 województwach suma wydatków była niższa niż w roku poprzednim, a największy spadek odnotowano w województwach: warmińsko-mazurskim – o 12,7 mln zł, śląskim – o 11,0 mln zł oraz podlaskim – o 9,0 mln zł. W pozostałych 6 województwach kwoty wydatków w 2017 r. przewyższyły analogiczne kwoty z 2016 r. Największe wzrosty wystąpiły w województwach: kujawsko-pomorskim, wielkopolskim i pomorskim (odpowiednio o 50,2 mln zł, 37,4 mln zł i 24,6 mln zł). W 2017 r. w Polsce wydano 126,3 mln zł na zasiłki celowe związane z kłeską żywiolową lub ekologiczną, a ponad 90% tej kwoty we wspomnianych województwach: 56,1 mln zł w kujawsko-pomorskim, 36,6 mln zł w wielkopolskim i 21,9 mln zł w pomorskim. Wydatki obrazują skalę zaistniałych kłesek żywiolowych. W sierpniu 2017 r. wystąpiły gwałtowne burze, przebiegające z bardzo silnym wiatrem i trąbami powietrznymi, które okazały się siłą niszczącą, głównie w tych 3 województwach.

Wykres 36.
Graph 36.

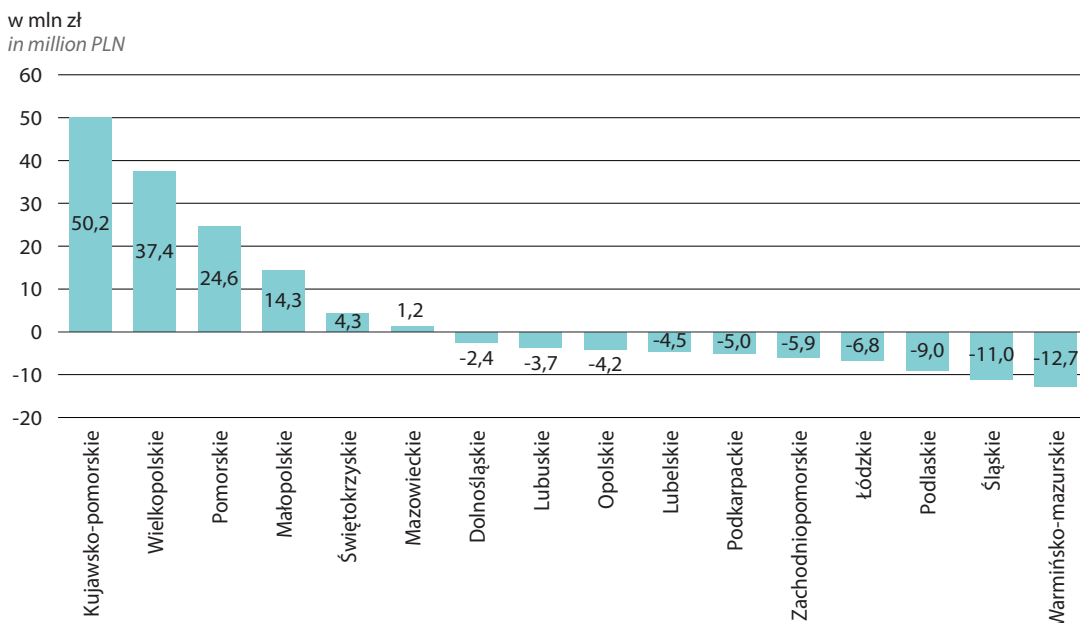
Wydatki roczne z systemu pomocy społecznej na jednego mieszkańca według województw
Annual expenditures from social assistance system per capita by voivodships

Wykres 37.

Różnice bezwzględne w wysokości wydatków z systemu pomocy społecznej między 2017 r. a 2016 r. według województw
Absolute differences in amounts of expenditures from social assistance system between 2017 and 2016 by voivodships

Graph 37.

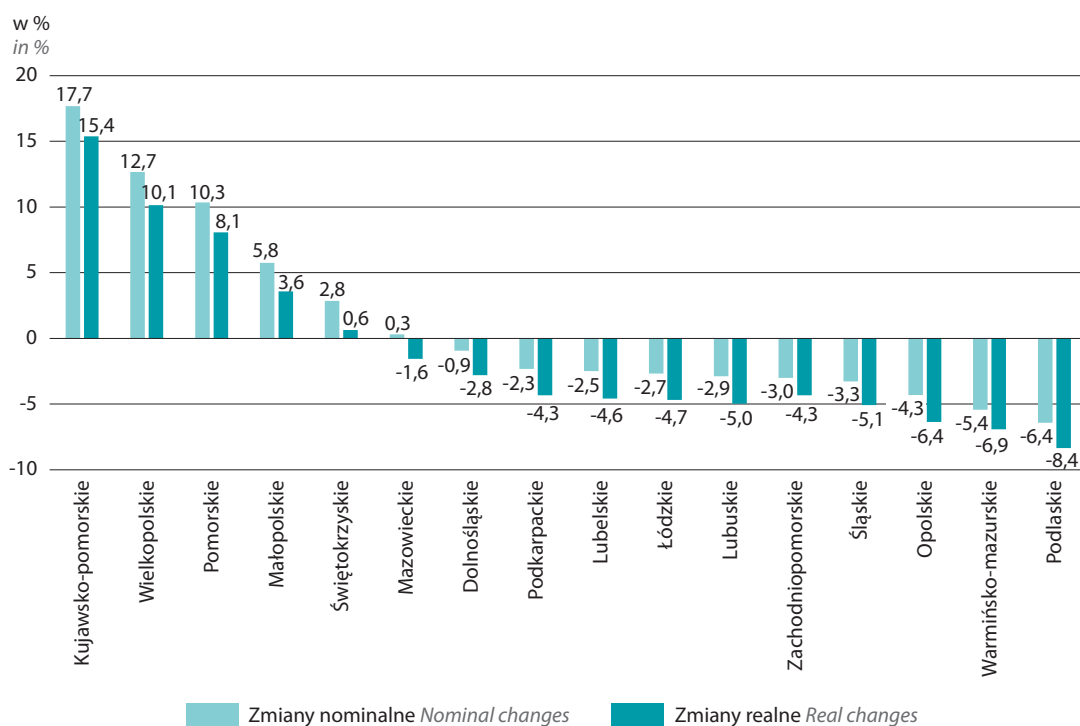

Źródło: opracowanie US w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
Source: developed by the Statistical Office in Cracow based on data from the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

Uwzględnienie wskaźnika cen towarów i usług konsumpcyjnych, który w 2017 r. wyniósł w Polsce 102,0 – natomiast w województwach wahał się między 101,4 a 102,3 – prowadzi do wyników zbliżonych do powyższych. Wskazują one na realny spadek wydatków w jedenastu województwach. Największy realny spadek wydatków charakteryzował województwa: podlaskie (o 8,4%), warmińsko-mazurskie (o 6,9%) i opolskie (o 6,4%). W województwie mazowieckim nastąpił niewielki realny spadek wydatków (o 1,6%), pomimo wyższych nominalnych kwot świadczeń w 2017 r. w porównaniu z rokiem poprzednim. Natomiast wysoki realny wzrost wydatków cechował województwa: kujawsko-pomorskie (o 15,4%), wielkopolskie (o 10,1%) i pomorskie (o 8,1%) czyli województwa, które w 2017 r. w największym stopniu zmagaly się ze skutkami klęsk żywiołowych. Z kolei w województwach małopolskim i świętokrzyskim również zanotowano realny wzrost wydatków, choć nie tak wysoki (odpowiednio o 3,6% i 0,6%).

Wykres 38. Nominalne i realne zmiany wydatków z systemu pomocy społecznej między 2017 r. a 2016 r. według województw

Graph 38. Nominal and real changes of expenditures from social assistance system between 2017 and 2016 by voivodships

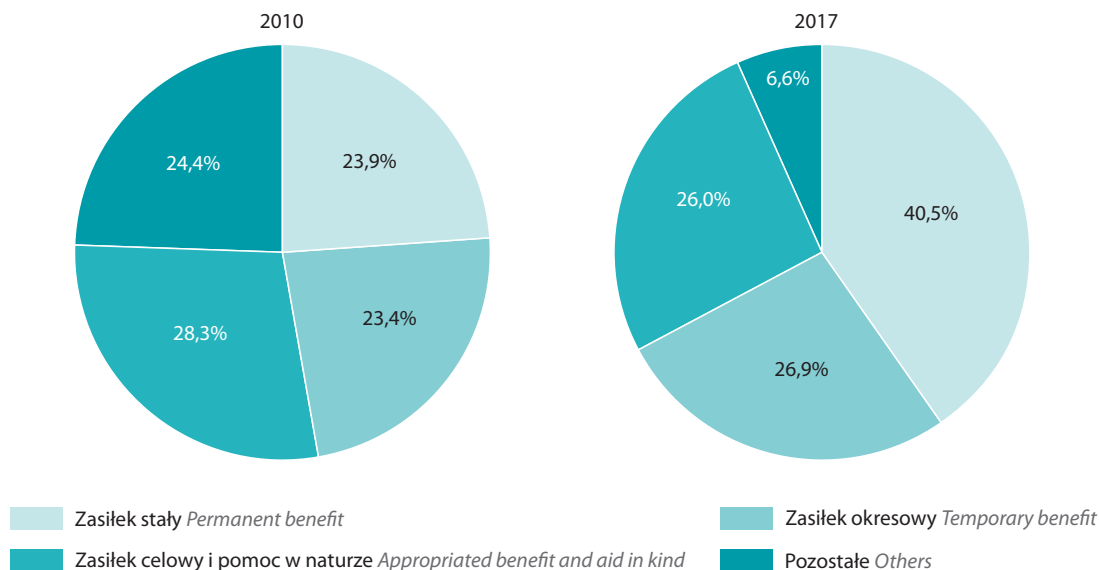

Źródło: opracowanie US w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
Source: developed by the Statistical Office in Cracow based on data from the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

W latach 2010–2017 struktura wydatków na świadczenia pieniężne zmieniała się. Początkowo zasiłki (stałe, okresowe, celowe i w naturze) stanowiły około ¼ wszystkich świadczeń pieniężnych, a od 2012 r. ich udział zwiększył się do ponad 90%. W 2017 r. w Polsce przeznaczono na nie 93,4% kwoty wydanej na wszystkie świadczenia pieniężne, a ich udział w województwach wahał się od 76,9% w województwie kujawsko-pomorskim do 99,0% w województwie świętokrzyskim. Zaobserwowano, że począwszy od 2013 r. udział zasiłków okresowych spadał przy jednoczesnym wzroście udziału zasiłków stałych. W konsekwencji to właśnie zasiłki stałe zajmuje największą część środków finansowych, przeznaczonych na świadczenia pieniężne (od 2015 r.).

Wykres 39
Graph 39.

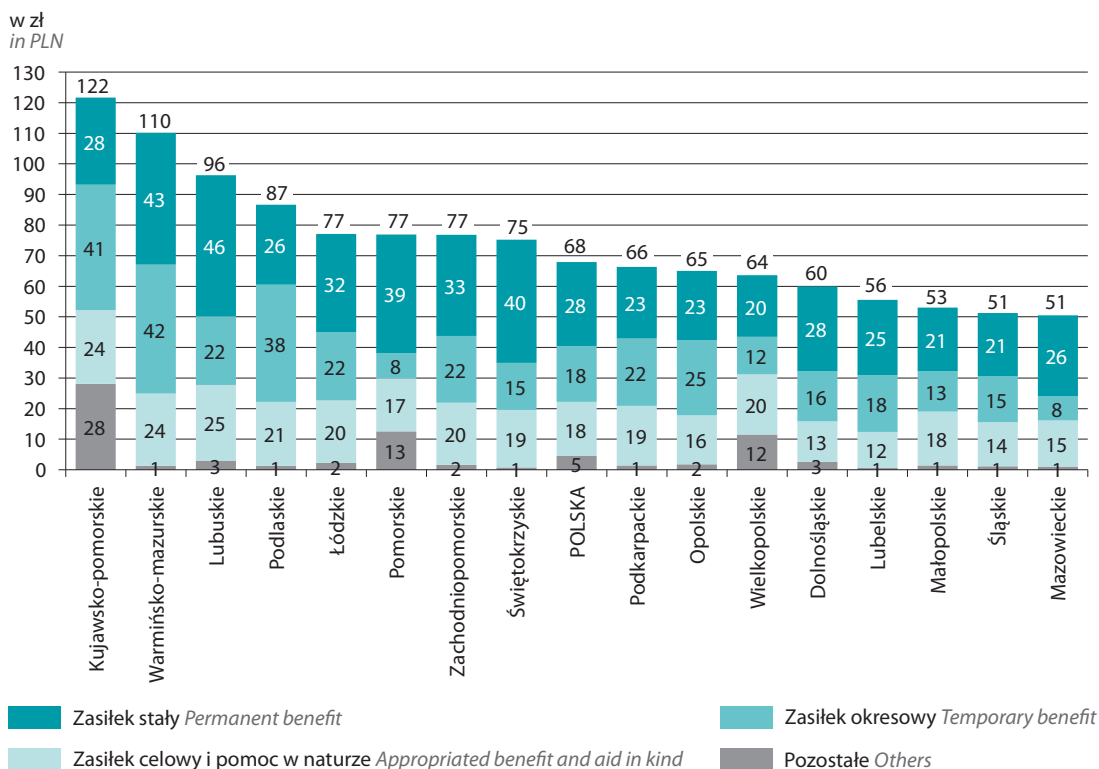
Struktura wydatków na świadczenia pieniężne
Structure of expenditures on monetary benefits

Źródło: opracowanie US w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
Source: developed by the Statistical Office in Cracow based on data from the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

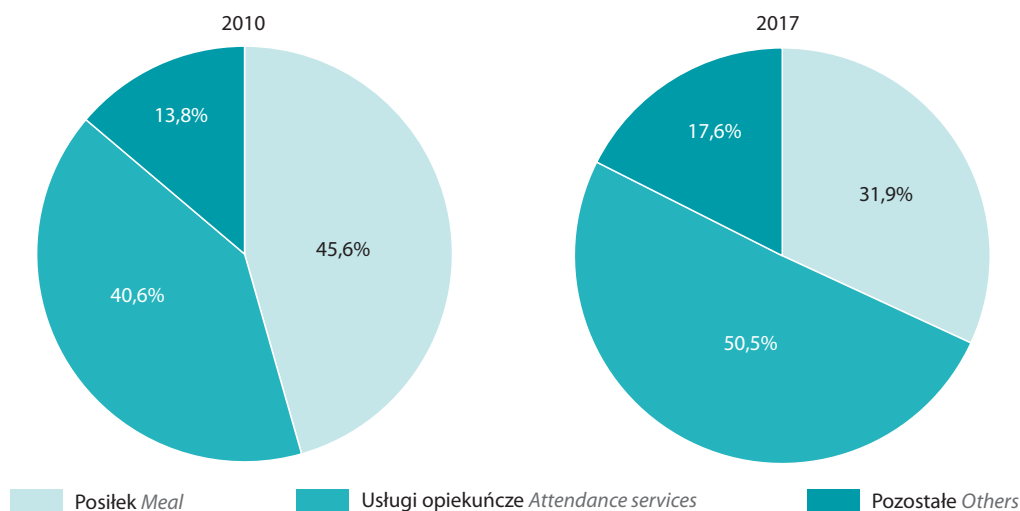
W 2017 r. w przeliczeniu na jednego mieszkańca wydatki na świadczenia w formie pieniężnej były najwyższe w województwie kujawsko-pomorskim i wyniosły średnio 122 zł, natomiast najniższe w województwach mazowieckim i śląskim – po 51 zł. Najwyższe wydatki na pozostałe świadczenia pieniężne w przeliczeniu na jednego mieszkańca odnotowano w województwach: kujawsko-pomorskim (28 zł), pomorskim (13 zł) i wielkopolskim (12 zł), a więc w województwach najbardziej dotkniętych przez ulewy i trąby powietrzne, przechodzące przez Polskę w sierpniu 2017 r. W tych trzech województwach przeznaczono łącznie 114,6 mln zł na zasiłki celowe dla poszkodowanych, a kwota ta stanowiła 66,1% wszystkich wydatków na pozostałe świadczenia pieniężne.

Wykres 40. Wydatki na świadczenia pieniężne na jednego mieszkańca według województw w 2017 r.
Graph 40. Expenditures on monetary benefits per capita by voivodships in 2017

Źródło: opracowanie US w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
Source: developed by the Statistical Office in Cracow based on data from the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

Wykres 41. Struktura wydatków na świadczenia niepieniężne
Graph 41. Structure of expenditures on non-monetary benefits

Źródło: opracowanie US w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
Source: developed by the Statistical Office in Cracow based on data from the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

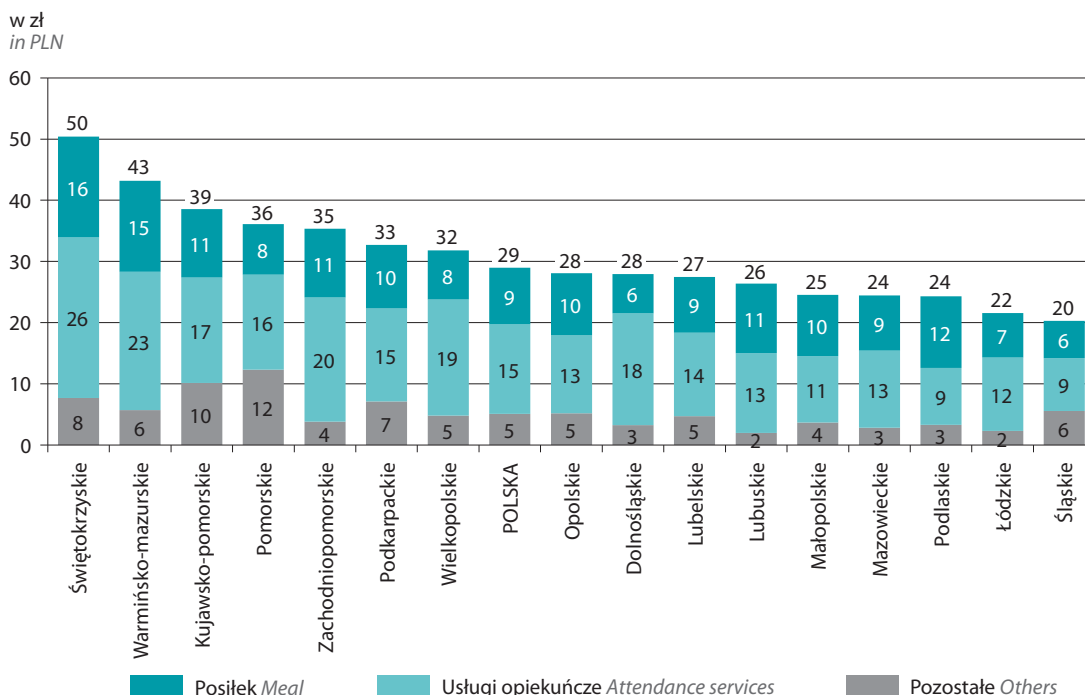
Na pomoc niepieniężną składają się przede wszystkim posiłki i usługi opiekuńcze (wykres 41). W 2017 r. pochłonęły one łącznie 82,4% krajowych wydatków na świadczenia niepieniężne, a ich udział w woje-

wódtwach wahał się od blisko 66% do ponad 92%. W okresie 2013–2017 systematycznie spadał odsetek wydatków na posiłki, podczas gdy stale zwiększała się część przeznaczona na usługi opiekuńcze. W ostatnich dwóch latach wydatki na usługi opiekuńcze stanowią najważniejszą pozycję w strukturze wydatków na świadczenia niepieniężne.

W przypadku świadczeń niepieniężnych najwyższe kwoty w przeliczeniu na jednego mieszkańca – przedstawione na wykresie 42 – odnotowano w województwach: świętokrzyskim (50 zł) i warmińsko-mazurskim (43 zł). Na drugim krańcu osi wydatków znalazło się województwo śląskie, w którym analogiczna kwota była ponad dwa razy niższa (20 zł).

Wykres 42.
Graph 42.

Wydatki na świadczenia niepieniężne na jednego mieszkańca według województw w 2017 r.
Expenditures on non-monetary benefits per capita by voivodships in 2017

Źródło: opracowanie US w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
Source: developed by the Statistical Office in Cracow based on data from the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

Posiłki przyznawano przede wszystkim dzieciom, które stanowiły od blisko 70% wszystkich beneficjentów posiłków w województwie opolskim do 94,4% w województwie podkarpackim.

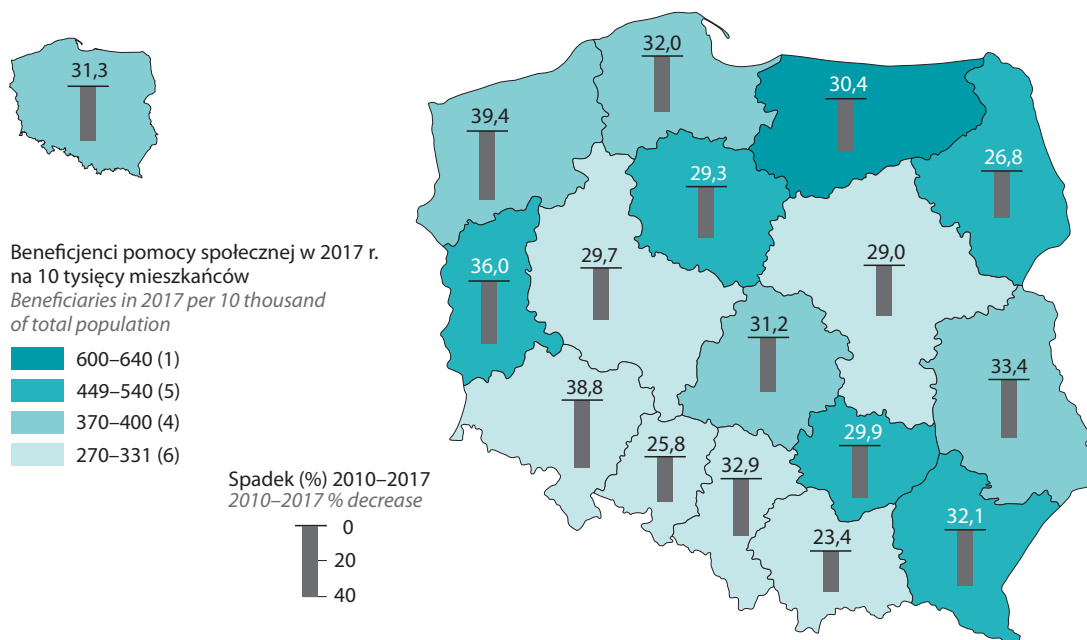
Liczba osób, którym przyznano świadczenia z pomocy społecznej, systematycznie malała w latach 2010–2017 (z wyjątkiem 2013 r.). Tempo spadku było największe w ostatnich dwóch z analizowanych lat. W 2017 r. liczba beneficjentów wyniosła 1 433,7 tys. osób i była niższa o 10,7% w porównaniu z rokiem poprzednim. Z kolei w 2016 r. liczba świadczeniobiorców wyniosła 1 604,7 tys. osób i była niższa o 9,3% w stosunku do 2015 r. (1 769,4 tys. osób). W poprzednich latach spadek liczby beneficjentów nie był tak znaczący i mieścił się w przedziale od 3,3% do 5,7% (porównując rok do roku). W analizowanym okresie 2010–2017 blisko dwukrotnie spadła w Polsce stopa bezrobocia rejestrowanego i systematycznie zwiększało się przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto.

W 2017 r. w Polsce ze świadczeń o charakterze pieniężnym skorzystało 852,4 tys. beneficjentów, a ze świadczeń w formie niepieniężnej 703,6 tys. (w 2016 r. odpowiednio 928,6 tys. i 810,4 tys.). Przedstawione na mapie 11 rozmieszczenie świadczeniobiorców w województwach w 2017 r. było istotnie zróżnicowane. Liczba beneficjentów przypadających na 10 tys. mieszkańców przekroczyła 600 osób w województwie warmińsko-mazurskim (635 osób) oraz 500 osób w województwie kujawsko-pomorskim (534 osoby). Najniższa wartość tego wskaźnika wystąpiła w województwie śląskim (274 osoby), relatywnie niska była

również w województwach: dolnośląskim (287 osób), mazowieckim (316 osób) i opolskim (321 osób). W latach 2010–2017 we wszystkich województwach zaobserwowano spadek liczby beneficjentów korzystających z pomocy społecznej, największy w województwie zachodniopomorskim (o 39,4%), dolnośląskim (o 38,8%) i lubuskim (o 36,0%). Najmniejszą zmianę odnotowano w województwach: małopolskim (o 23,4%), opolskim (o 25,8%) i podlaskim (o 26,8%). W konsekwencji rozpiętość pomiędzy województwami o największej i najmniejszej wartości wskaźnika w omawianym okresie zmniejszyła się z 516 osób na 10 tys. mieszkańców (od 400 osób na 10 tys. mieszkańców w województwie śląskim do 917 osób na 10 tys. mieszkańców w województwie warmińsko-mazurskim) do 362 osób (od 274 osób na 10 tys. mieszkańców w województwie śląskim do 635 osób w województwie warmińsko-mazurskim).

Mapa 11.
Map 11.

Beneficjenci pomocy społecznej
Social assistance beneficiaries

Źródło: opracowanie US w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
Source: elaboration of Statistical Office in Cracow based on data from Ministry of Family, Labour and Social Policy.

Łączna liczba beneficjentów może być rozumiana dwojako. Po pierwsze, jako liczba osób, którym przyznano świadczenie. W drugim przypadku uwzględnia się również wszystkich członków rodzin osób, do których była adresowana pomoc. Wynika to z faktu, że świadczenia pomocy społecznej przyznawane są – między innymi – w oparciu o analizę sytuacji materialnej wnioskodawcy i osób mu najbliższych. Tym samym zakłada się, że wsparcie społeczne wpływa na sytuację bytową wszystkich członków rodziny.

Według powyższej definicji liczba świadczeniobiorców ujmowanych jako liczba osób w rodzinach wyniosła w 2017 r. blisko 2 271,9 tys. osób (w 2016 r. – 2 574,2 tys. osób). Ze świadczeń pieniężnych skorzystało 1 626,1 tys. beneficjentów, a ze świadczeń niepieniężnych 1 354,9 tys. beneficjentów (w 2016 r. odpowiednio: 1 875,2 tys. i 1 595,0 tys.). Najwyższy wskaźnik świadczeniobiorców przypadających na 10 tys. mieszkańców (mapa 12) odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim, gdzie wyniósł on 1 016. Oznacza to, że z pomocy skorzystał co dziesiąty mieszkaniec. Wartość tego wskaźnika przekraczającą 800 odnotowano również w województwach: kujawsko-pomorskim (829), podkarpackim (810) oraz świętokrzyskim (801). Najniższy wskaźnik charakteryzował województwo śląskie (389) a także województwa: dolnośląskie i opolskie (odpowiednio 418 i 481).

W latach 2010–2017, podobnie jak w przypadku liczby beneficjentów, zaobserwowano systematyczny spadek liczby beneficjentów wraz z członkami rodzin we wszystkich województwach, największy w województwie dolnośląskim (o 46,7%), zachodniopomorskim (o 44,4%) i lubuskim (o 42,2%). Najmniejszą zmianę cechowały województwa: małopolskie (o 32,6%), podlaskie (o 33,7%) i kujawsko-pomorskie (o

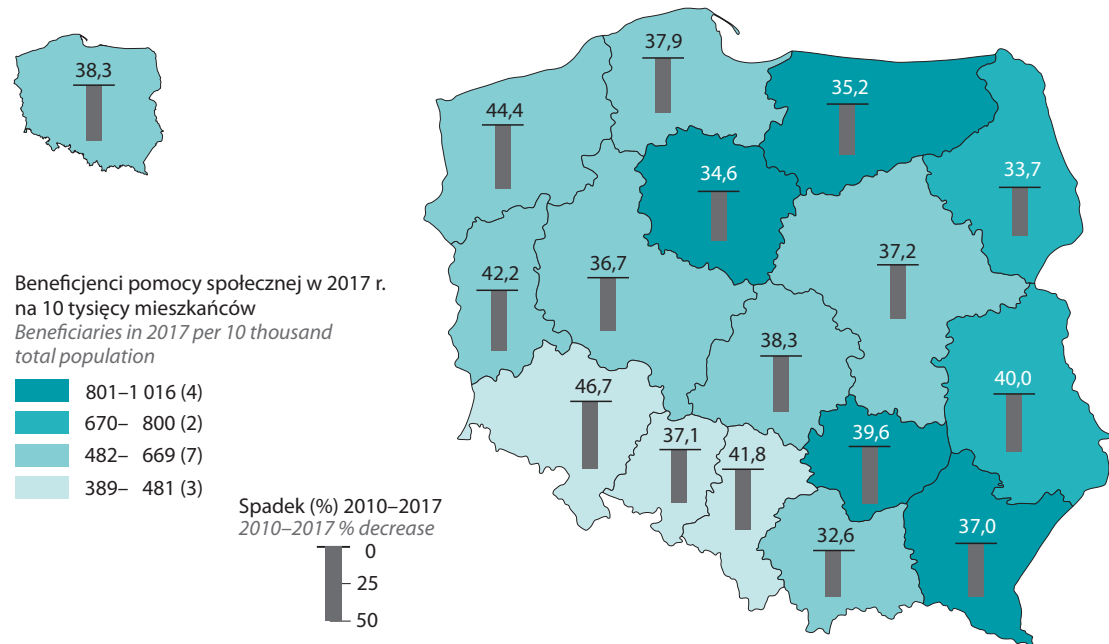
34,6%). W latach 2010–2017 rozpiętość wskaźnika liczby beneficjentów wraz z członkami rodzin na 10 tys. mieszkańców zmniejszyła się z 919 osób na 10 tys. mieszkańców (od 657 osób na 10 tys. mieszkańców w województwie śląskim do 1 576 osób na 10 tys. mieszkańców w województwie warmińsko-mazurskim) do 626 osób (od 389 osób na 10 tys. mieszkańców w województwie śląskim do 1 016 osób w województwie warmińsko-mazurskim).

Mapa 12.

Beneficjenci pomocy społecznej wraz z członkami ich rodzin

Mapa 12.

Social assistance beneficiaries with family members

Źródło: opracowanie US w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.
Source: elaboration of Statistical Office in Cracow based on data from Ministry of Family, Labour and Social Policy.

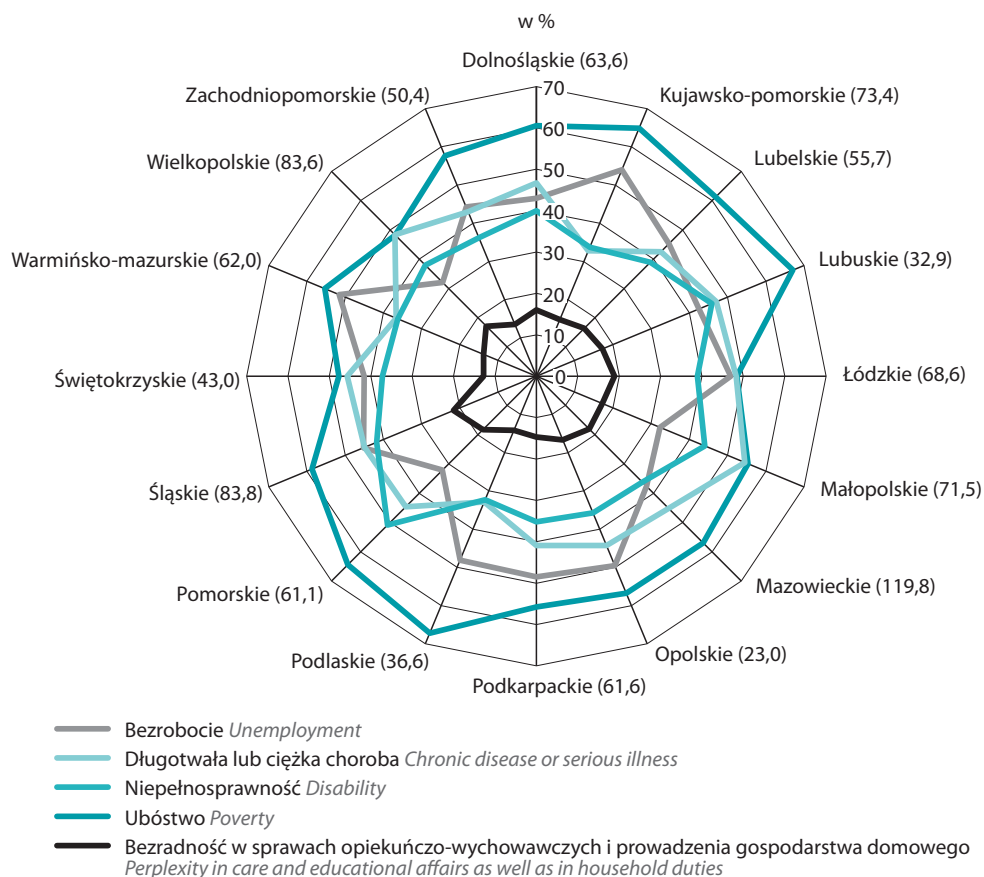
W 2017 r. ogólna liczba rodzin, które skorzystały z pomocy społecznej wyniosła 990,8 tys. (w 2016 r. – 1 063,8 tys.). Rodziny beneficjentów deklarowały najczęściej¹¹ – podobnie jak w poprzednich latach – że ich trudna sytuacja wynika głównie z: ubóstwa – 57,3%, długotrwałej lub ciężkiej choroby – 44,0%, bezrobocia – 42,6%, niepełnosprawności – 38,8% oraz bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i w zakresie prowadzenia gospodarstwa domowego – 16,7%, przy czym bezrobocie spadło na 3 pozycję wśród wymienionych przyczyn. Procentowy udział rodzin otrzymujących pomoc według najczęściej występujących przyczyn w ogólnej liczbie rodzin beneficjentów każdego województwa zaprezentowano na wykresie 43.

W większości województw ubóstwo było najczęstszą przyczyną ubiegania się o pomoc. Wyjątek stanowiło województwo wielkopolskie, w którym największa część rodzin beneficjentów deklarowała, że powodem, dla którego potrzebują pomocy, była w 2017 r. długotrwała lub ciężka choroba. Warto zwrócić uwagę na województwo łódzkie, w którym niewiele więcej rodzin wskazało bezrobocie niż ubóstwo jako przyczynę ubiegania się o pomoc społeczną (różnica wyniosła 1,5 pkt proc.). W pozostałych województwach różnica między liczbą wskazań obu przyczyn była znacznie większa lub zdecydowanie częściej deklarowano ubóstwo. Należy zauważyć, że w stosunku do 2016 r. znaczenie bezrobocia jako przyczyny korzystania z pomocy społecznej spadło o około 4 pkt proc. Podobnie jako przyczynę ubiegania się o pomoc coraz częściej niż brak pracy podawano długotrwałą lub ciężką chorobę. Taką sytuację zaobserwowano w 9 województwach, a największa różnica wskazań wystąpiła w województwie małopolskim (22,2 pkt proc.). Dodatkowo niepełnosprawność była deklarowana częściej niż bezrobocie w województwach: pomorskim (różnica o 18,8 pkt proc.), małopolskim (różnica o 11,8 pkt proc.), wielkopolskim (różnica o 5,9 pkt proc.) i lubuskim (różnica o 3,4 pkt proc.).

¹¹ Jedna rodzina mogła wskazać więcej niż jedną przyczynę ubiegania się o pomoc.

Wykres 43. Rodziny beneficjentów pomocy społecznej według przyczyn ubiegania się o pomoc oraz według województw w 2017 r.

Graph 43. Families of beneficiaries of social assistance by causes of applying for help in voivodships in 2017

Uwaga. W nawiasach podano ogólną liczbę rodzin w tysiącach.

Note. Total number of families in brackets in thousand.

Źródło: opracowanie US w Krakowie na podstawie danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Source: developed by the Statistical Office in Cracow based on data from the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

7.2.2 Wydatki budżetu państwa w działach klasyfikacji budżetowej: „852 Pomoc społeczna” i „853 Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej”

7.2.2 Expenditures of local government budget in budget classification: 852 and 853

W 2017 r. wystąpiły istotne zmiany¹² w ewidencji wydatków budżetu państwa w działach związanych z pomocą społeczną i wsparciem rodzin, czyli w działach: „852 Pomoc społeczna” i „853 Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej”. Zmiany polegały na uchyleniu w tych działach szeregu rozdziałów budżetowych, które pod zmienionym numerem zostały umieszczone w nowym dziale „855 Rodzina”. Stworzenie nowej jednostki klasyfikacji budżetowej miało na celu jednolite ewidencjonowanie środków związanych ze wsparciem rodziny, zwłaszcza rodziny z dziećmi. Stąd też do omawiania wydatków przeznaczonych w 2017 r. na pomoc społeczną oraz wsparcie rodzin ujęto ich wykonanie w trzech działach: 852, 853 i 855. W wyniku zmian świadczenie wychowawcze Rodzina 500+ znalazło się w nowym dziale „855 Rodzina” jako rozdział 85501 (w roku poprzednim umieszczone było w dziale „852 Pomoc społeczna” rozdział 85211).

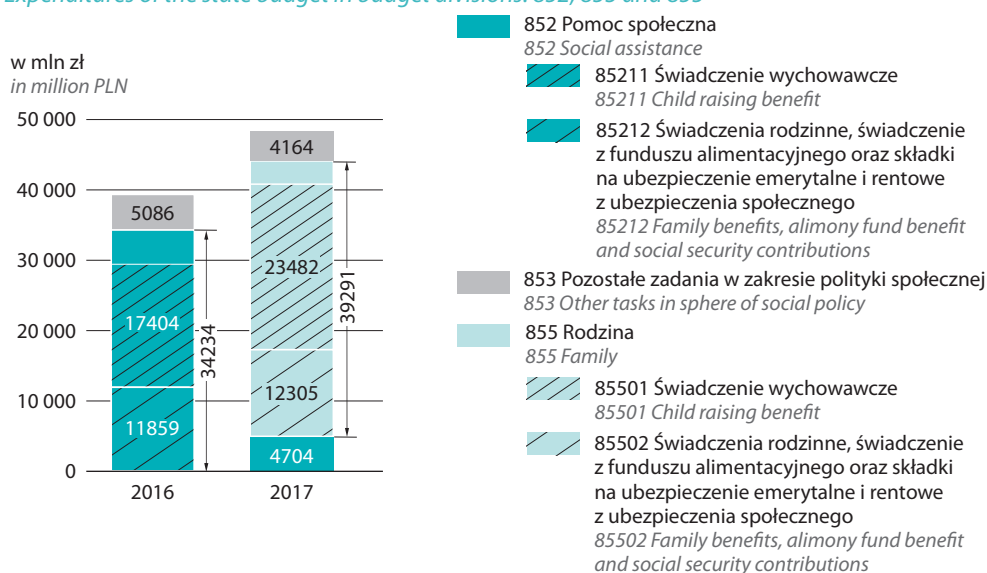
Łączna kwota wydatków z budżetu państwa w działach 852, 853 i 855 wyniosła 48 159 mln zł, czyli 12,8% ogółu wydatków budżetu (10,9% w 2016 r.). Rozdysponowano o 8 838 mln zł (o 22,5%) więcej

¹² Dz. U. z 2016 r. poz. 1121.

niż w 2016 r., a zwiększone środki przeznaczone były głównie na realizację świadczenia wychowawczego Rodzina 500+.

Wykres 44.
Graph 44.

Wydatki z budżetu państwa w dziale 852, 853 i 855
Expenditures of the state budget in budget divisions: 852, 853 and 855

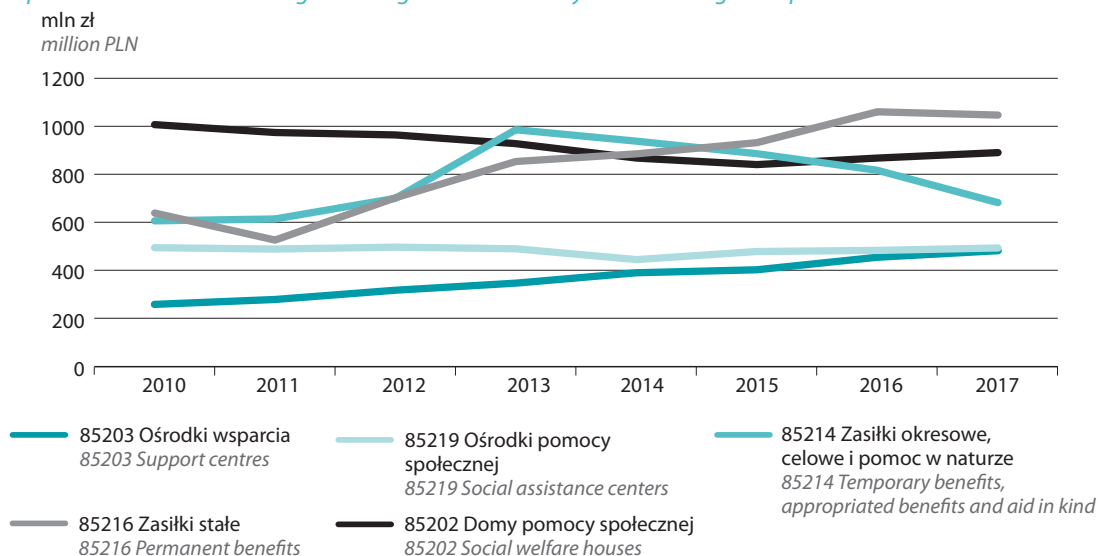

Źródło: dane Ministerstwa Finansów.
Source: data of the Ministry of Finance.

Wydatki w dziale „852 Pomoc społeczna” zrealizowane w kwocie 4 704 mln zł były o 56 mln zł wyższe niż w 2016 r. po wyłączeniu rozdziałów, które od 2017 r. zostały przeniesione do nowego działu „855 Rodzina” (m. in. program „Rodzina 500 plus” i wypłaty świadczeń rodzinnych). Podobnie jak w latach poprzednich, wydatki zrealizowano w pięciu częściach budżetowych¹³: 34 Rozwój regionalny, 42 Sprawy wewnętrzne, 44 Zabezpieczenie społeczne, 63 Rodzina i 85 Województwa.

Wykres 45.
Graph 45.

Wydatki z budżetu państwa w dziale 852 według wybranych rozdziałów budżetowych
Expenditures of the state budget in budget division 852 by selected budget chapters

Źródło: dane Ministerstwa Finansów.
Source: data of the Ministry of Finance.

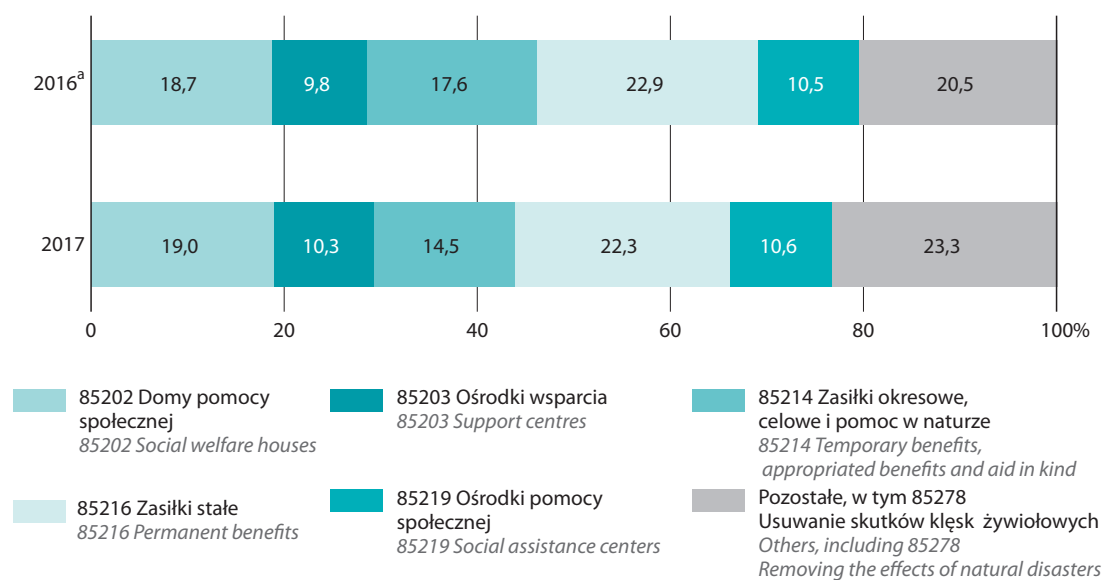
¹³ Dz. U. z 2009 r. Nr 211, poz.1633 z późn. zm.

Rok 2017 był kolejnym, w którym więcej środków wydatkowano w zakresie pomocy stacjonarnej i instytucjonalnej. Na wydatki w rozdziale „85202 Domy pomocy społecznej” przekazano 893 mln zł (o 23 mln zł więcej, niż w 2016 r.), a w rozdziale „85203 Ośrodki wsparcia” – 484 mln zł (o 27 mln zł więcej). Natomiast spadek wydatków widoczny był w zakresie świadczeń w formie pieniężnej i dotyczył zarówno zasiłków celowych i okresowych, jak i zasiłków stałych. W rozdziale „85214 Zasiłki okresowe, celowe i pomoc w naturze oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe” (za osoby, które rezygnują z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny) zrealizowano wydatki w wysokości 684 mln zł (o 135 mln zł mniej, niż w 2016 r.). Na wydatki w rozdziale „85216 Zasiłki stałe” przekazano 1 049 mln zł (o 13 mln zł mniej, niż w ub. roku) i był to pierwszy od 2011 r. spadek w relacji do roku poprzedniego. Wyraźnie wyższe, niż w 2016 r. były wydatki w rozdziale „85278 Usuwanie skutków klęsk żywiołowych”, na które przeznaczono 127 mln zł (wobec 4 mln zł w ub. roku). Środki w formie dotacji zostały skierowane głównie do trzech województw: kujawsko-pomorskiego, wielkopolskiego i pomorskiego.

Struktura wydatków budżetu państwa w 2017 r. w dziale 852 nie różni się istotnie od struktury z roku 2016, po wyłączeniu rozdziałów, które zostały uchylone i umieszczone w nowym dziale 855. W takim ujęciu kwota 4 704 mln zł wydatkowana w 2017 r. była wyższa o 56 mln zł (o 1,2%) od kwoty z 2016 r.

Wykres 46.
Graph 46.

Struktura wydatków z budżetu państwa w dziale 852
Structure of state budget expenditures in budget division 852

a Bez wydatków, które przeniesiono do działu 855 Rodzina.
Excluding expenditures moved to budget division 855 Family.

Źródło: dane Ministerstwa Finansów.
Source: data of the Ministry of Finance.

W 2016 r. z wydatków w dziale 853 na 1 mieszkańca Polski przypadało średnio 132 zł (w 2015 r. – 101 zł).

W 2017 r. z wydatków w dziale „852 Pomoc społeczna” na 1 mieszkańca Polski przypadało 122 zł, wobec 121 zł w 2016 r. po wyłączeniu rozdziałów przeniesionych do działu „855 Rodzina”.

Wydatki w dziale „853 Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej” zamknęły się kwotą 4 164 mln zł i były niższe o 783 mln zł od wydatków z 2016 r. (po wyłączeniu rozdziałów, które zostały uchylone i umieszczone w nowym dziale „855 Rodzina”, a obejmowały wydatki związane z opieką nad dziećmi do lat 3, czyli finansowanie żłobków, klubów dziecięcych i zatrudnienie dziennych opiekunów). Niższe wydatki spowodowane były przede wszystkim faktem wypłaty w roku 2016 przez ZUS i KRUS w łącznej kwocie 1183 mln zł jednorazowego dodatku pieniężnego dla emerytów, rencistów i osób pobierających świadczenia przedemerytalne, zasiłki przedemerytalne, emerytury pomostowe

albo nauczycielskie świadczenia kompensacyjne – w 2017 r. takie dodatki nie były wypłacane. Jeżeli od wydatków w 2016 r. oprócz wyłączenia rozdziałów umieszczonych w dziale "855 Rodzina" odejmiemy także jednorazową wypłatę ww. dodatku pieniężnego, to okaże się, że w 2017 r. wydatki w dziale 853 były o 400 mln zł wyższe niż w roku poprzednim.

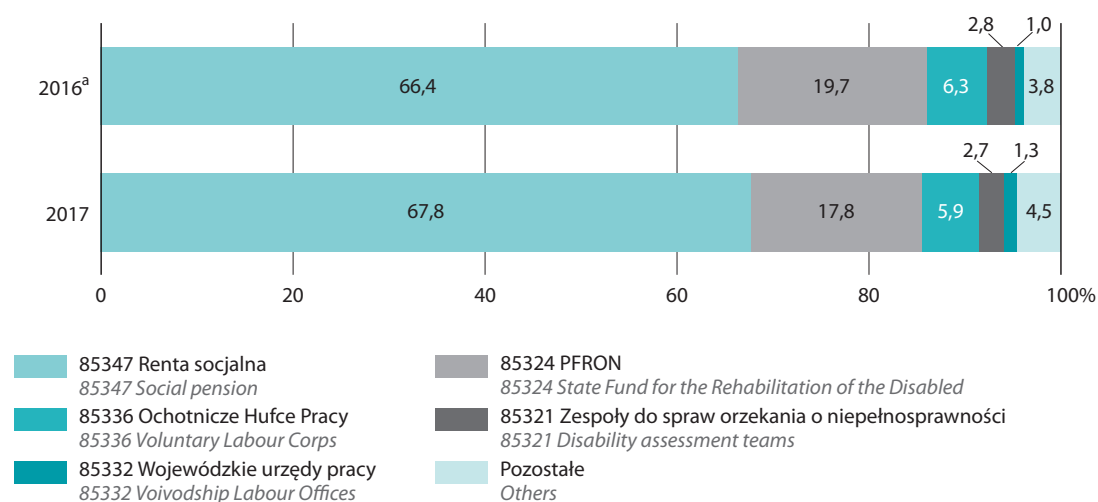
Wydatki w dziale 853 zostały wykazane w dziesięciu częściach budżetowych: 30 Oświata i wychowanie, 31 Praca, 34 Rozwój regionalny, 42 Sprawy wewnętrzne, 44 Zabezpieczenie społeczne, 45 Sprawy zagraniczne, 54 Urząd do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych, 72 Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, 73 Zakład Ubezpieczeń Społecznych i 85 Województwa.

Wśród wydatków w dziale 853 najwyższy udział miały wypłaty w rozdziale „85347 Renta socjalna” zrealizowane przez ZUS. Osiągnęły one kwotę 2 822 mln zł (o 320 mln zł wyższą od wypłat w 2016 r.). Istotną pozycję w wydatkach tego działu stanowiły również dotacje zrealizowane w ramach rozdziału „85324 Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych”, chociaż kwota 742 mln zł pozostała na poziomie z roku poprzedniego.

W 2017 r. z wydatków w dziale „853 Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej” na 1 mieszkańca Polski przypadają średnio 108 zł, wobec 98 zł w 2016 r. po wyłączeniu rozdziałów przeniesionych do działu „855 Rodzina” ww. jednorazowego dodatku pieniężnego.

Wykres 47.
Graph 47.

Struktura wydatków z budżetu państwa w dziale 853
Structure of state budget expenditures in budget division 853

a Bez wydatków, które przeniesiono do działu 855 Rodzina i bez jednorazowego dodatku pieniężnego.
a Excluding expenditures moved to budget division 855 Family and one-off monetary supplement.

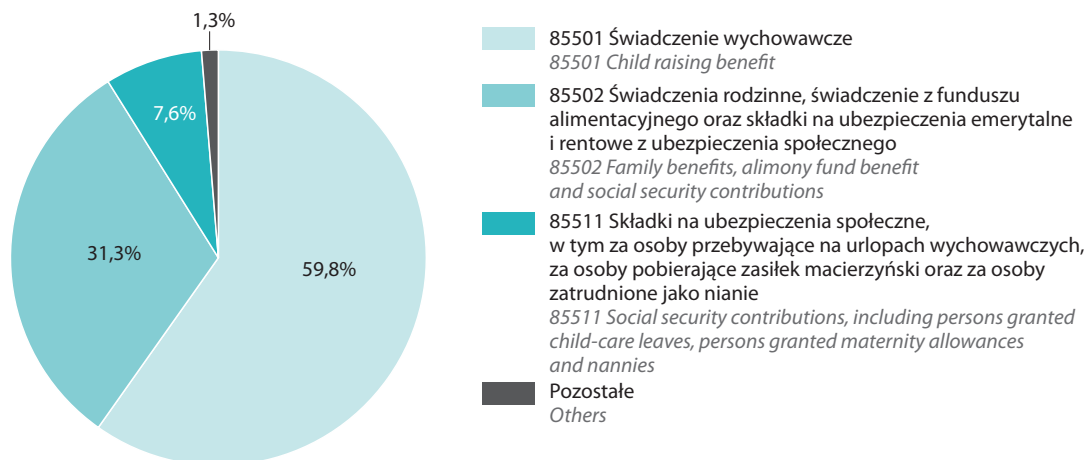
Źródło: dane Ministerstwa Finansów.
Source: data of the Ministry of Finance.

Wydatki w dziale „855 Rodzina”, w którym skumulowane zostały środki przeznaczone na wsparcie rodzin z dziećmi wyniosły 39 291 mln zł, co stanowiło 10,5% łącznych wydatków budżetu państwa w 2017 r. Najwięcej środków zrealizowano w rozdziale „85501 Świadczenie wychowawcze” – 23 482 mln zł¹⁴ (59,8% wydatków działu). Było to o 6 079 mln zł więcej niż w 2016 r., gdyż wypłaty obejmowały cały rok, a w roku poprzednim – 3 kwartały. Z kolei w rozdziale „85502 Świadczenia rodzinne, świadczenie z funduszu alimentacyjnego oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego” za osoby otrzymujące świadczenie pielęgnacyjne, specjalny zasiłek opiekuńczy oraz zasiłek dla opiekuna wydatkowano 12 305 mln zł (31,3% wydatków działu), czyli o 446 mln zł więcej, niż w 2016 r.

¹⁴ Świadczenie łącznie z kosztami obsługi.

Wykres 48.
Graph 48.

Struktura wydatków z budżetu państwa w dziale 855^a
Structure of state budget expenditures in budget division 855^a

^a Dział 855 wprowadzony od 1 stycznia 2017 r. (Dz. U. z 2016 r. poz. 1121).

^o Since January 1, 2017 new budget division 855 (Journal of Laws 2016, item 1121).

Źródło: dane Ministerstwa Finansów.
Source: data of the Ministry of Finance.

Wykazano również wydatki w rozdziale „85511 Składki na ubezpieczenia społeczne, w tym za osoby przebywające na urloпах wychowawczych, za osoby pobierające zasiłek macierzyński oraz za osoby zatrudnione jako nianie” w kwocie 3 000 mln zł (7,6% wydatków działu), od 2017 r. przeniesione z działu „753 Obowiązkowe ubezpieczenia społeczne”. Pozostałe środki przeznaczone były m. in. na finansowanie żłobków (102 mln zł), rodzin zastępczych (305 mln zł) i placówek opiekuńczo-wychowawczych (10 mln zł).

Wydatki jednostek samorządu terytorialnego w działach klasyfikacji budżetowej: „852 Pomoc społeczna”, „853 Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej” oraz „855 Rodzina”.

Finansowanie zadań w zakresie pomocy społecznej oraz opieki nad dzieckiem i rodziną na poziomie jednostek samorządowych realizowane było, podobnie jak w budżecie państwa, w ramach działów: „852 Pomoc społeczna”, „853 Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej” oraz „855 Rodzina”. Realizowane zadania wynikają głównie z ustawy o pomocy społecznej i są prowadzone w ramach zadań własnych oraz zadań zleconych. Zadania własne finansowane są z własnych środków jednostek (możliwe jest otrzymanie dotacji celowych z budżetu państwa na ich dofinansowanie), natomiast środki na realizację zadań zleconych zapewnia budżet państwa w formie dotacji. W 2016 r. zakres zadań w tym obszarze został rozszerzony o wypłaty świadczenia wychowawczego wprowadzonego ustawą z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci¹⁵ oraz o wypłaty dodatku wychowawczego i dodatku do zryczałowanej kwoty, zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, których realizację powierzono samorządom.

W 2017 r. na finansowanie zadań w ramach działów 852, 853 i 855 z budżetów jednostek samorządowych wszystkich kategorii (gmin, miast na prawach powiatu, powiatów i województw samorządowych) przekazano (wraz ze środkami otrzymanymi z budżetu państwa) łącznie 55 682 mln zł, czyli o 8 234 mln zł (o 17,4%) więcej, niż przed rokiem. Udział wydatków z tych działów w strukturze wydatków budżetowych jednostek samorządowych ogółem zwiększył się do 24,2% (23,0% w 2016 r.). Zaznaczyć należy, że na finansowanie i dofinansowanie zadań z zakresu pomocy społecznej oraz opieki nad dzieckiem i rodziną w 2017 r. do jednostek samorządowych zostały przekazane przez ministrów, wojewodów oraz dysponentów innych części budżetowych dotacje w kwocie 40 884 mln zł, czyli o 6 652 mln zł wyższe od ubiegłorocznych.

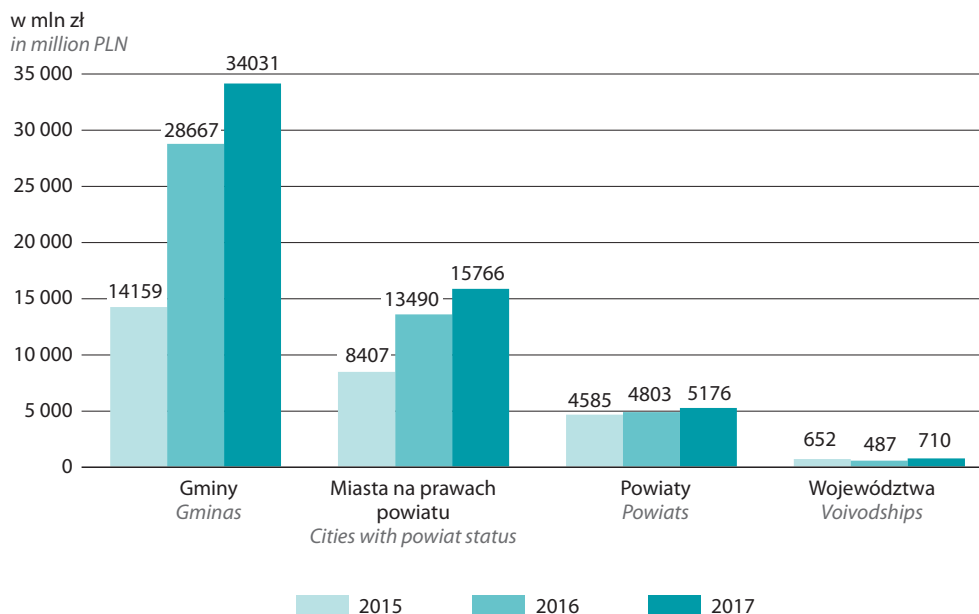
Uchylenie szeregu rozdziałów w działach 852 i 853 i przeniesienie ich do nowego działu 855 zasadniczo zmieniło zarówno wielkość, jak i strukturę wydatków w obu tych działach. W dziale 852 zrealizowano 13 282 mln zł, czyli o 739 mln zł (o 5,9%) więcej, niż w ub. roku (po wyłączeniu rozdziałów, które od

¹⁵ Dz. U. z 2016 r. poz.195.

2017 r. zostały przeniesione do nowego działu „855 Rodzina”), w dziale 853 – 2 509 mln zł, czyli o 632 mln zł (o 33,7%), więcej niż w 2016 r. (po wyłączeniu rozdziałów, które od 2017 r. zostały przeniesione do nowego działu „855 Rodzina”) a w dziale 855 – 39 891 mln zł.

Wykres 49.
Graph 49.

Wydatki jednostek samorządu terytorialnego w działach 852, 853 i 855^a
Expenditures of local government entities in budget divisions: 852, 853 and 855^a

^a Dział 855 wprowadzony od 1 stycznia 2017 r. (Dz. U. z 2016 r. poz. 1121).

^o Since January 1, 2017 includes budget division 855 (Journal of Laws 2016, item 1121).

Źródło: dane Ministerstwa Finansów.
Source: data of the Ministry of Finance.

Na 1 mieszkańca Polski, z wydatków w działach 852, 853 i 855 poniesionych przez jednostki samorządowe w 2017 r. przypadają przeciętnie 1 449 zł (w 2016 r. w działach 852 i 853 – 1 235 zł), przy czym w ramach działu 852 wydatkowano średnio 346 zł, działu 853 średnio 65 zł a działu 855 – 1 038 zł (w 2016 r. po wyłączeniu rozdziałów, które od 2017 r. zostały przeniesione do nowego działu „855 Rodzina” w dziale 852 – 326 zł, a w dziale 853 – 49 zł).

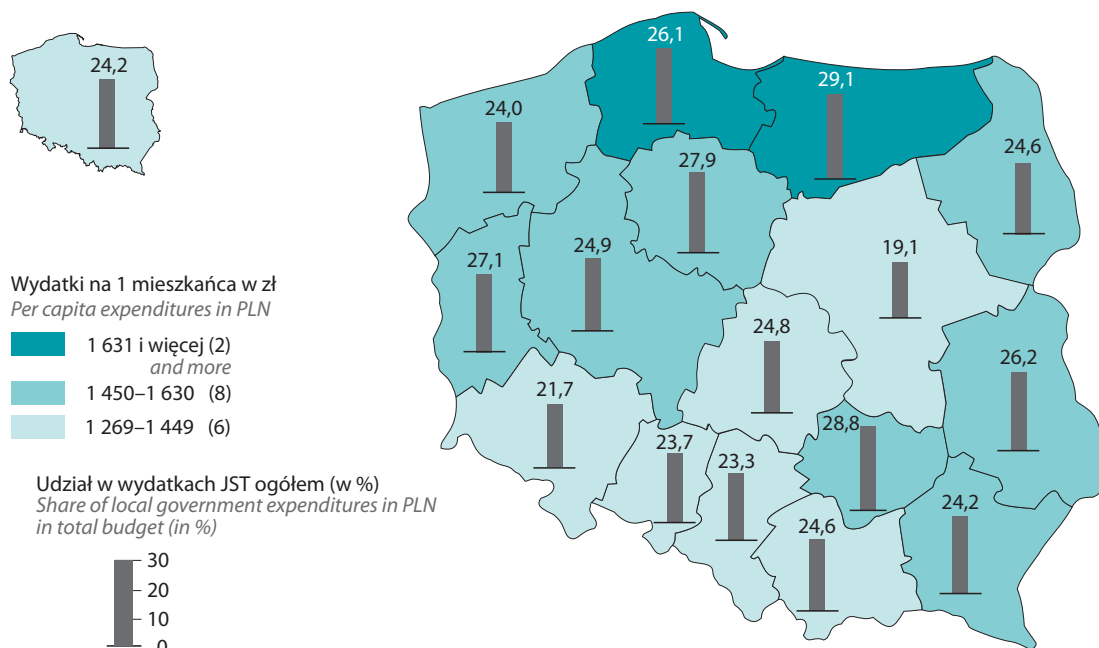
Nie zmienił się rozkład województw, w których na finansowanie zadań z zakresu pomocy społecznej i wsparcia rodzin przeznaczono w przeliczeniu na 1 mieszkańca najwięcej środków. Były to nadal województwa północno-zachodniej, północnej i wschodniej Polski. Podobnie, jak w latach poprzednich, najwyższą kwotę przypadającą na osobę wydatkowano w województwie warmińsko-mazurskim (1 736 zł), a kwoty przekraczające średnią dla kraju (1 449 zł) odnotowano również w tych samych, co przed rokiem dziewięciu województwach, wykazanych według wartości malejących: pomorskim, świętokrzyskim, kujawsko-pomorskim, lubuskim, podkarpackim, lubelskim, wielkopolskim, podlaskim i zachodniopomorskim. Najniższą kwotę w przeliczeniu na 1 mieszkańca wydatkowano w województwie śląskim (1 269 zł). Dystans między województwami o krańcowych kwotach zwiększył się nieznacznie do 467 zł (w 2016 r. stanowił 453 zł).

Trzeba jednak podkreślić, że przeciętna dla Polski kwota wydatków przypadająca na 1 mieszkańca (w relacji do roku poprzedniego) była wyższa o 214 zł, a zmiany w poszczególnych województwach oscylowały w granicach od 179 zł (województwo dolnośląskie) do 313 zł (województwo pomorskie).

W 2017 r., podobnie jak w latach poprzednich, wydatki zrealizowane w działach 852, 853 i 855 miały największy udział w budżetach jednostek samorządowych województwa warmińsko-mazurskiego (29,1%), a najmniejszy województwa mazowieckiego (19,1%). Udział wydatków w działach: 852, 853 i 855 w wydatkach ogółem jednostek samorządowych ilustruje poniższa mapa.

Mapa 13.
Map 13.

Wydatki jednostek samorządu terytorialnego w działach 852, 853 i 855^a na 1 mieszkańca w 2017 r.
Expenditures of local government entities in the budget divisions: 852, 853 and 855ª per capita in 2017

^a Dział 855 wprowadzony od 1 stycznia 2017 r. (Dz. U. z 2016 r. poz. 1121).
a Since January 1, 2017 new budget division 855 (Journal of Laws 2016, item 1121).

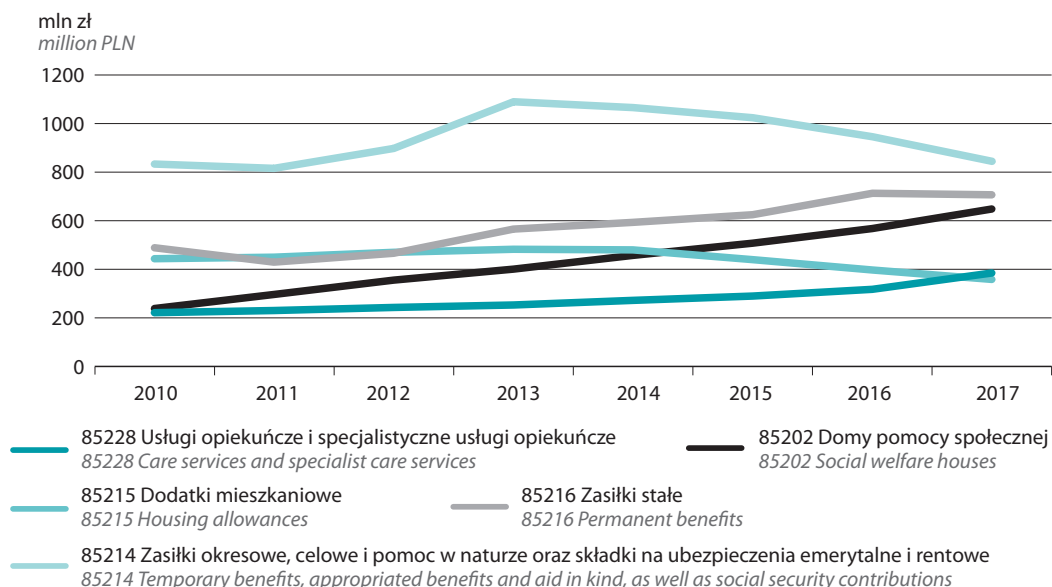
Źródło: dane Ministerstwa Finansów.
Source: data of the Ministry of Finance.

Z budżetów gmin w 2017 r. wydatkowano łącznie 34 031 mln zł (dział 852 – 6 118 mln zł, dział 853 – 285 mln zł, dział 855 – 27 628 mln zł), czyli 61,1% wszystkich środków przekazanych z budżetów jednostek samorządowych na zadania w tym zakresie. W porównaniu z 2016 r. oznaczało to wzrost o 5 363 mln zł (o 18,7%). Ponad 79% łącznej kwoty wydatków w tych trzech działach przekazano na realizację dwóch świadczeń pieniężnych: świadczenia wychowawczego Rodzina 500+ i świadczeń rodzinnych. Wydatki w rozdziale „85501 Świadczenie wychowawcze” wyniosły 17 502 mln zł¹⁶, czyli 51,4% łącznych wydatków gmin w działach 852, 853 i 855, (w 2016 r. – 13 040 mln zł – 45,5% z działów 852 i 853). Najwyższe wydatki w rozdziale 85501 odnotowano w gminach województw: mazowieckiego – 2 329 mln zł (57,4% ich wydatków w trzech działach), wielkopolskiego – 1 951 mln zł (53,8%) i małopolskiego – 1 808 mln zł (57,2%). W rozdziale „85502 Świadczenia rodzinne, świadczenie z funduszu alimentacyjnego oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego” zrealizowano wydatki w wysokości 9 454 mln zł, czyli 27,8% łącznej kwoty gminnych wydatków z tych trzech działów (w 2016 r. – 9 164 mln zł i 32,0% z działów 852 i 853). Równocześnie obniżyły się wydatki gmin na zasiłki, zarówno okresowe jak i stałe, a wzrosły środki zaangażowane w finansowanie infrastruktury pomocy społecznej, czyli domów pomocy społecznej i rodzin zastępczych. Wydatki gmin według wybranych rozdziałów budżetowych przedstawia poniższy wykres.

¹⁶ Świadczenie łącznie z kosztami obsługi ponoszonymi przez gminy.

Wykres 50.
Graph 50.

Wydatki gmin w dziale 852 według wybranych rozdziałów budżetowych
Expenditures of gminas enteties in budget division 852 by selected budget chapters

Źródło: dane Ministerstwa Finansów.
Source: data of the Ministry of Finance.

Po raz pierwszy w wydatkach gmin za 2017 r. wyodrębnione zostały środki związane z finansowaniem dożywiania (rozdział „85230 Pomoc w zakresie dożywiania”), w tym m.in. na program wieloletni „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”. Do 31 grudnia 2016 r. zadania te klasyfikowane były w rozdziale „85295 Pozostała działalność”, co nie zapewniało wystarczającej przejrzystości budżetu. W skali kraju wydatki gmin w rozdziale 85230 wyniosły łącznie 487 mln zł, przy czym najwyższe wykazały gminy województwa podkarpackiego (45 mln zł), a najniższe województwa opolskiego (14 mln zł). Wyodrębniono również środki związane z finansowaniem wydatków wynikających z ustawy o Karcie Dużej Rodziny¹⁷ (rozdział „85503 Karta Dużej Rodziny”). W tym rozdziale gminy wykazały wydatki w kwocie 2 mln zł (bez wydatków na finansowanie ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego), z czego najwyższe w województwie mazowieckim (605 tys. zł), a najniższe w województwie warmińsko-mazurskim – 30 tys. zł.

Z budżetów miast na prawach powiatu (zobowiązanych do realizacji zadań w zakresie pomocy społecznej i wsparcia rodzin, nałożonych zarówno na gminy jak i na powiaty) wydatki w działach 852, 853 i 855 w 2017 r. wyniosły łącznie 15 766 mln zł (dział 852 – 4 508 mln zł, dział 853 – 600 mln zł, dział 855 – 10 657 mln zł), czyli 28,3% środków wydatkowanych przez jednostki samorządowe na zadania w tym zakresie. W porównaniu z 2016 r. oznaczało to wzrost o 2 276 mln zł (o 16,9%). W rozdziale „85501 Świadczenie wychowawcze” zrealizowano 5 976 mln zł¹⁸, czyli 37,9% wydatków w działach 852, 853 i 855 (najwięcej w miastach województw: śląskiego – 1 216 mln zł i mazowieckiego – 1 073 mln zł). Na wypłaty w rozdziale „8502 Świadczenia rodzinne, świadczenie z funduszu alimentacyjnego oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego” przekazano 2 964 mln zł (18,8% wydatków miast w trzech działach), czyli o 162 mln zł więcej, niż przed rokiem. Wyższe środki zaangażowano także na finansowanie infrastruktury pomocy społecznej, czyli domów pomocy społecznej i rodzin zastępczych.

W 2017 r. również w tej kategorii jednostek wykazano wydatki związane z finansowaniem dożywiania (rozdział „85230 Pomoc w zakresie dożywiania”) oraz finansowaniem wydatków wynikających z ustawy o Karcie Dużej Rodziny (rozdział „85503 Karta Dużej Rodziny”). Wydatki w rozdziale 85230 wyniosły łącznie 217 mln zł, przy czym najwyższe odnotowano w miastach województwa śląskiego (41 mln zł), a najniższe – województwa opolskiego (1 mln zł). Z kolei w rozdziale 85503 miasta wykazały wydatki w kwocie 1,4 mln zł (bez wydatków na finansowanie ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego).

¹⁷ Dz. U. z 2016 r. poz. 785.

¹⁸ Świadczenie łącznie z kosztami obsługi ponoszonymi przez miasta na prawach powiatu.

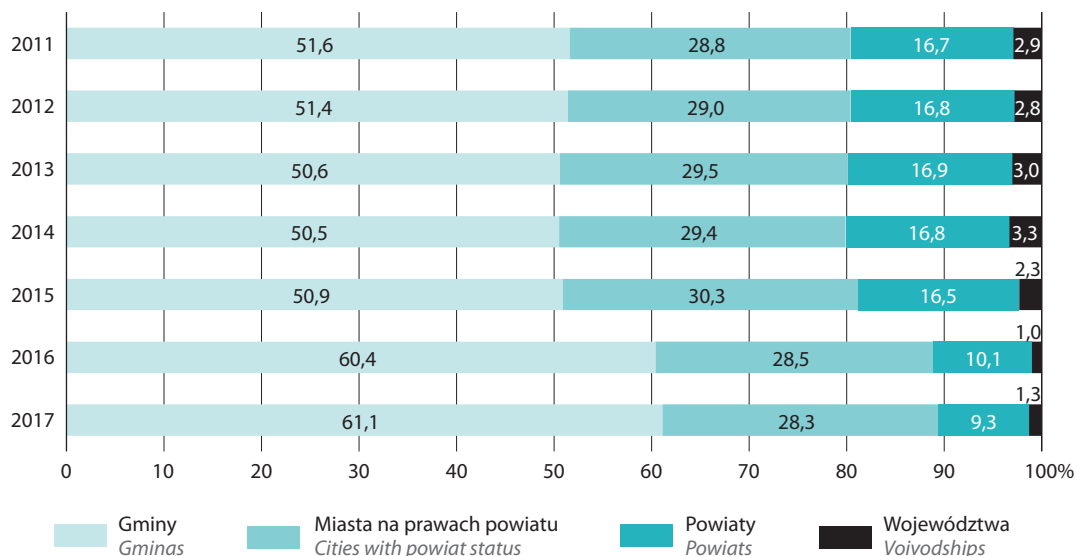
rowego), najwyższe w województwie świętokrzyskim (942 tys. zł), a najniższe w województwie opolskim (2 tys. zł).

Wydatki powiatów zrealizowane w 2017 r. w działach 852, 853 i 855 wyniosły 5 176 mln zł i były o 373 mln zł, czyli o 7,8% wyższe od ubiegłorocznych. Stanowiły 9,3 % łącznych wydatków jednostek samorządowych w obszarze pomocy społecznej (dział 852 – 2 555 mln zł, dział 853 – 1 101 mln zł, dział 855 – 1 520 mln zł). Zgodnie z zadaniami tej kategorii jednostek samorządowych zostały one przeznaczone głównie na finansowanie infrastruktury pomocy społecznej, czyli domów pomocy społecznej, placówek opiekuńczo-wychowawczych i rodzin zastępczych. W 2017 r. najwięcej środków wydatkowano w rozdziale „85202 Domy pomocy społecznej” – 2 076 mln zł (o 130 mln zł więcej, niż w 2016 r.), co stanowiło 40,1% łącznych wydatków powiatów w tych trzech działach. W rozdziale „85510 Działalność placówek opiekuńczo-wychowawczych” zrealizowano wydatki w kwocie 669 mln zł, a w rozdziale „85508 Rodziny zastępcze” – 837 mln zł (odpowiednio o: 2 mln zł i 51 mln zł więcej, niż przed rokiem). Wzrost wydatków w dwóch ostatnio wymienionych rozdziałach był spowodowany m. in. skierowaniem środków na realizację świadczenia wychowawczego, które w tych placówkach występowało jako dodatek wychowawczy i dodatek do zryczałtowanej kwoty. Na wydatki w rozdziale „85333 Powiatowe urzędy pracy” z budżetów powiatów przekazano 855 mln zł (16,5% wydatków w działach 852, 853 i 855) i była to kwota o 35 mln zł wyższa od wydatkowanej w 2016 r.

Z budżetów województw samorządowych na wydatki w działach 852, 853 i 855 w 2017 r. przeznaczono 710 mln zł (dział 852 – 101 mln zł, dział 853 – 522 mln zł, dział 855 – 86 mln zł), czyli 1,3% łącznych wydatków jednostek samorządowych w tych działach. W porównaniu z rokiem z poprzednim oznaczało to wzrost wydatków o 223 mln zł (o 45,9%), głównie w zakresie zadań finansowanych w dwóch rozdziałach „85295 i 85395 Pozostała działalność”, na które rozdysponowano kwotę 238 mln zł, podczas gdy w 2016 r. było to 80 mln zł. W pozostałych rozdziałach zmiany w finansowaniu nie były tak głębokie. Nadal najwięcej środków – 313 mln zł (44,0% wydatków województw w tych trzech działach) przypadało na rozdział „85332 Wojewódzkie urzędy pracy”. Wykazano również wydatki w rozdziale „85501 Świadczenie wychowawcze” w łącznej kwocie 15 mln zł, które były związane z koordynacją realizacji programu „Rodzina 500+”.

Wykres 51.
Graph 51.

Udział jednostek samorządu terytorialnego w wydatkach w działach 852, 853 i 855^a
Share of local government entities in expenditures in budget divisions: 852, 853 and 855^a

^a Dział 855 wprowadzony od 1 stycznia 2017 r. (Dz. U. z 2016 r. poz. 1121).
a Since January 1, 2017 includes budget division 855 (Journal of Laws 2016, item 1121).

Źródło: dane Ministerstwa Finansów.
Source: data of the Ministry of Finance

W 2017 r. w odniesieniu do roku poprzedniego, odnotowano niewielkie zmiany (poniżej 1 p. proc.) w udziale poszczególnych kategorii jednostek samorządowych w wydatkach na pomoc społeczną i wsparcie rodzin.

W dwóch kategoriach utrwały się odmienne tendencje – rosnąca w gminach i malejąca w powiatach. Udział gmin, w porównaniu z 2016 rokiem, zwiększył się o 0,7 p. proc. głównie z uwagi na realizację programu „Rodzina 500+”, równocześnie w podobnym stopniu obniżył się udział powiatów. Udział poszczególnych kategorii jednostek samorządowych w wydatkach na pomoc społeczną i wsparcie rodzin przedstawia Wykres 51.

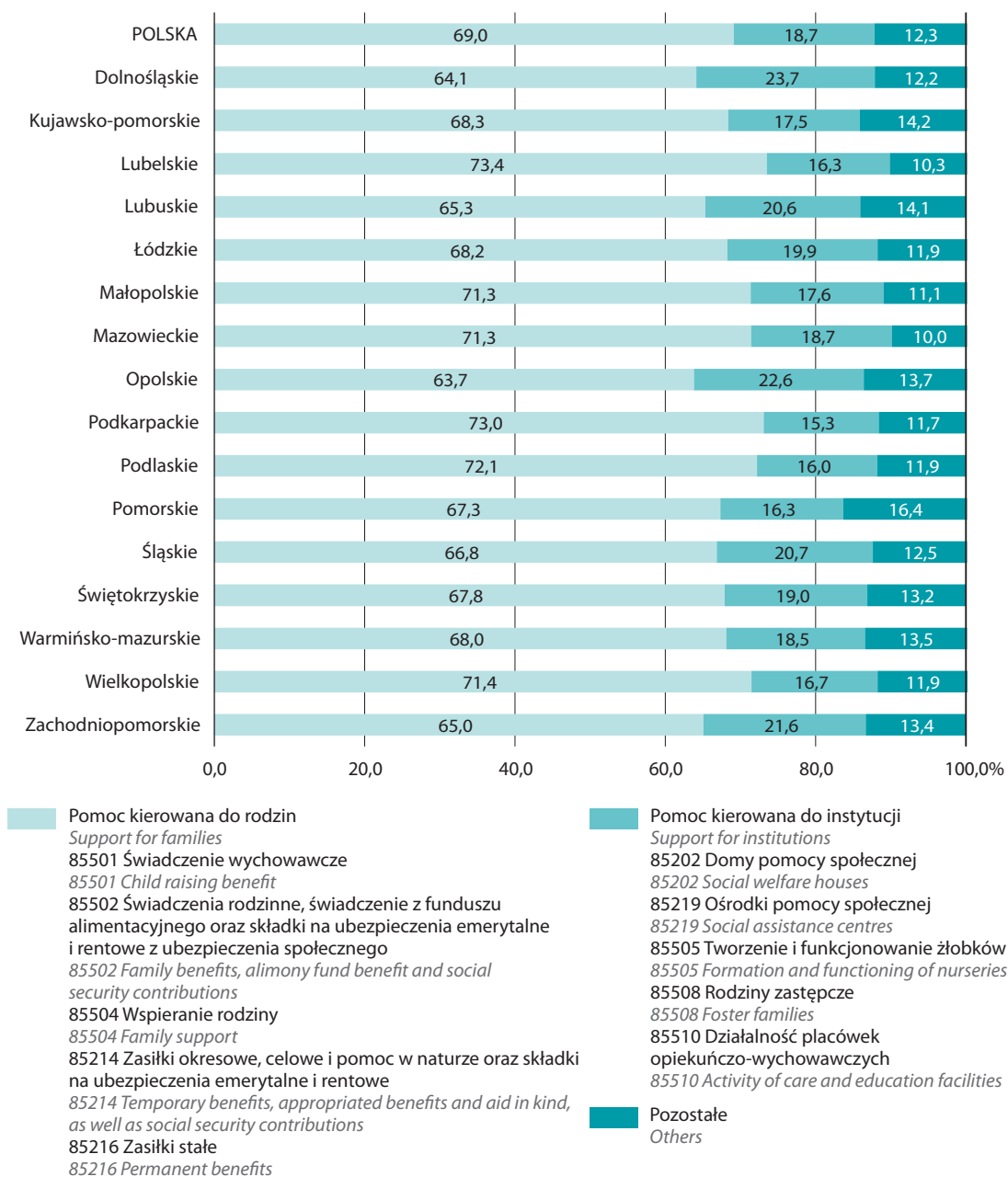
W strukturze łącznych wydatków jednostek samorządu terytorialnego zrealizowanych w działach 852, 853 i 855 w przeliczeniu na 1 mieszkańca (Wykres 52) w 2017 r. zwiększył się udział wydatków na pomoc kierowaną do rodzin¹⁹ (stanowiły średnio w skali kraju 69,0% wobec 67,6% w 2016 r.), głównie w wyniku realizacji programu „Rodzina 500+”. W relacji do 2016 r. udział tych wydatków zwiększył się średnio o 1,5 p. proc., przy czym w województwie śląskim wzrósł w granicach 2,4 p. proc. a w województwie pomorskim obniżył się o 2,0 p. proc. Zaznaczyć należy, że w województwie pomorskim nie oznacza to spadku wydatków kierowanych do rodzin w ujęciu wartościowym. W 2017 r. w przeliczeniu na 1 mieszkańca była to kwota 1 117 zł, czyli o 184 zł wyższa, od ubiegłorocznej, a o zmianie struktury zdecydował wzrost wydatków określanych jako „pozostałe”, wśród których znajdowały się wydatki związane z usuwaniem skutków klęsk żywiołowych. Najwyższy udział wydatków kierowanych do rodzin odnotowano w województwach wschodniej Polski: lubelskim, podkarpackim i podlaskim, a najniższy w województwach południowo-zachodnich i zachodnich: opolskim, dolnośląskim i zachodniopomorskim. Z kolei wydatki skierowane do instytucji²⁰ w 2017 r. stanowiły przeciętnie 18,7% (17,7% w 2016 r.). Najwyższy ich udział wystąpił w województwach: dolnośląskim i opolskim, a najniższy w województwie podkarpackim.

W 2017 r. odnotowano dalszy wzrost wydatków skierowanych na pomoc społeczną i wsparcie rodzin w wychowaniu dzieci, zarówno z budżetu państwa, jak i z budżetów jednostek samorządu terytorialnego. Szczególnie widoczne było to w budżetach gmin i miast na prawach powiatu, w których wydatki były wyższe od ubiegłorocznych łącznie o 7 639 mln zł (o 18,1%), w związku z realizacją wypłat świadczenia wychowawczego. Wyodrębnienie w nowym dziale „855 Rodzina” rozdziałów przedstawiających formy pomocy rodzinom, które w latach poprzednich ujęte były w działach 852 i 853, utworzyło wyraźny obraz skali środków wydatkowanych w tym zakresie.

W odniesieniu do 2016 r. zaznaczył się również wzrost wydatków jednostek samorządowych wszystkich kategorii na finansowanie infrastruktury społecznej, czyli placówek opiekuńczo-wychowawczych, domów pomocy społecznej, ośrodków wsparcia i rodzin zastępczych. Wyższe, niż przed rokiem, były wydatki na składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe oraz na usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze. Wyraźnie przyspieszyła dynamika wydatków na zadania nałożone przez ustawy o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3. Równocześnie tendencję spadkową wykazały wydatki na zasiłki okresowe, celowe i pomoc w naturze, dodatki mieszkaniowe oraz zasiłki stałe.

¹⁹ Łącznie w rozdziałach: 85501 – Świadczenie wychowawcze, 85502 – Świadczenia rodzinne, świadczenia z funduszu alimentacyjnego oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego, 85214 – Zasiłki i pomoc w naturze oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe, 85216 – Zasiłki stałe, 85504 – Wspieranie rodziny.

²⁰ Łącznie w rozdziałach: 85202 – Domy pomocy społecznej, 85219 – Ośrodki pomocy społecznej, 85505 – Tworzenie i funkcjonowanie żłobków, 85508 – Rodziny zastępcze, 85510 – Działalność placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Wykres 52. Struktura wydatków jednostek samorządu terytorialnego w działach 852, 853 i 855^a na 1 mieszkańca w 2017 r.
Graph 52. Structure of local government entities expenditures in budget divisions: 852, 853 and 855ª per capita in 2017

^a Dział 855 wprowadzony od 1 stycznia 2017 r. (Dz. U. z 2016 r. poz. 1121).

^a Since January 1, 2017 includes budget division 855 (Journal of Laws 2016, item 1121).

Źródło: dane Ministerstwa Finansów.

Source: data of the Ministry of Finance

Uwagi metodologiczne

1. Źródła danych statystycznych

W ramach sprawozdawczości Głównego Urzędu Statystycznego badane były: instytucjonalna piecza zastępcza (formularz PS-01), rodzinna piecza zastępcza (formularz PS-02), zakłady stacjonarne pomocy społecznej (formularz PS-03), żłobki i kluby dziecięce (formularz OD-1).

W badaniu instytucjonalnej pieczy zastępczej gromadzone są przede wszystkim dane na temat placówek opiekuńczo-wychowawczych i placówek wsparcia dziennego, ich liczbie według typu placówki, liczbie dzieci i młodzieży przebywających w placówkach według stanu w dniu 31 XII oraz w ciągu roku, a także na temat wybranych cech społeczno-demograficznych wychowanków (PS-01).

W przypadku rodzinnej pieczy zastępczej przedmiotem badania jest liczba rodzin poszczególnych typów oraz rodzinnych domów dziecka (RDD), liczba dzieci przebywających w rodzinach zastępczych i RDD według stanu na dzień 31 XII, a także wybrane cechy społeczno-demograficzne dzieci oraz osób pełniących funkcję rodziny zastępczej i RDD (PS-02). Sprawozdania sporządzane są zbiorczo dla poszczególnych typów rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka przez powiatowe centra pomocy rodzinie i miejskie ośrodki pomocy społecznej.

W sprawozdaniu dotyczącym zakładów stacjonarnych pomocy społecznej gromadzone są dane o ich liczbie i miejscach, o liczbie mieszkańców według płci i wieku oraz źródeł finansowania pobytu (np. z emerytury lub renty, zasiłku stałego pomocy społecznej, pełna odpłatność gminy/budżetu państwa itp.) w poszczególnych rodzajach i typach placówek. Ponadto zbierane są dane o liczbie osób oczekujących na umieszczenie w zakładach, jak również liczbie osób pracujących w placówkach według zawodów (PS-03).

Informacja o działalności instytucjonalnych form opieki nad dziećmi do lat 3 (liczba placówek i miejsc, liczba dzieci tam przebywających z uwzględnieniem ich wieku i płci, zatrudniony personel) pochodzi ze sprawozdania OD-1, które zastąpiło obowiązujący do 2010 r. formularz ZD-6 „Sprawozdanie żłobka”.

Dane dotyczące programu „Rodzina 500 plus” oraz niektórych innych form wspierania rodziny (asystenci rodziny, poradnictwo specjalistyczne, rodziny wspierające) pochodzą ze sprawozdań Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Źródłem wiedzy o świadczeniach pomocy społecznej jest roczne sprawozdanie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za styczeń – grudzień 2017 (MRPiPS-03). Jak zapisano w objaśnieniach do sprawozdania MRPiPS-03: „Kwota łączna świadczeń w danym okresie sprawozdawczym jest wielkością teoretyczną, tzn. nie uwzględnia sytuacji, gdy dane świadczenia z różnych przyczyn nie są wypłacone. Ponadto wielkości w sprawozdaniu nie są korygowane o refundacje ani o zwroty w wyniku nienależnie pobranych świadczeń”.

Dane na temat katolickich poradni rodzinnych zostały pozyskane z Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego SAC.

Dane na temat świadczeń rodzinnych pochodzą z „Informacji o realizacji świadczeń rodzinnych w okresie od 1 stycznia 2015 r. do 31 grudnia 2017 r.” zamieszczonej na stronie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Dane na temat liczby ubezpieczonych zgłoszonych do ubezpieczenia zdrowotnego z tytułu sprawowania opieki nad dziećmi na podstawie umowy uaktywniającej w rozumieniu ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (nianie) zostały pozyskane z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, natomiast dane o dziennych opiekunach – z Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej.

Informacje dotyczące wydatków z budżetu państwa i z budżetów samorządów terytorialnych zostały opracowane na podstawie danych Ministerstwa Finansów, pochodzących z rocznego sprawozdania z wy-

konania planu wydatków budżetu państwa (Rb-28) i rocznego sprawozdania z wykonania planu wydatków budżetowych jednostek samorządu terytorialnego – (Rb-28S).

Podstawę prawną określającą procesy związane z gromadzeniem i rozdysponowaniem środków publicznych w budżecie państwa oraz w budżetach jednostek samorządu terytorialnego (gmin, miast na prawach powiatu, powiatów, województw) dla lat 2011–2017 stanowi ustawa z dnia 27 VIII 2009 r. o finansach publicznych (tekst jednolity Dz. U. 2017 poz. 2077 z późniejszymi zmianami), a w przypadku gospodarki finansowej jednostek samorządu terytorialnego – również ustawy: o samorządzie gminnym, powiatowym, województwa (tekst jednolity Dz. U. 2017 poz. 1875, 1868 i 2096) oraz ustawa o dochodach jednostek samorządu terytorialnego z dnia 13 XI 2003 r (tekst jednolity Dz. U. 2017 poz. 1453)

Dane o wydatkach budżetowych według działów w latach 2011–2017 opracowano zgodnie z klasyfikacją dochodów i wydatków budżetowych, obowiązującą na mocy rozporządzeń Ministra Finansów z lat 2011–2017.

Rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 25 lipca 2016 r. (Dz.U. 2016, poz. 1121) z dniem 1 stycznia 2017 r. wprowadzono zmiany w zakresie klasyfikacji budżetowej w działach związanych z pomocą społeczną, czyli w działach: „852 Pomoc społeczna” i „853 Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej”. W działach 852 i 853 uchylono szereg rozdziałów budżetowych, które pod zmienionym numerem zostały umieszczone w nowym dziale „855 Rodzina”. Ponadto w dziale „852 Pomoc społeczna” dodano nowy rozdział „85230 Pomoc w zakresie dożywiania”.

Dane ze źródeł administracyjnych dotyczące beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej, w szczególności informacje o gospodarstwach domowych i członkach gospodarstw, którzy otrzymali pomoc świadczoną przez gminy w miejscu zamieszkania na podstawie ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej znajdują się w informacji sygnalnej „Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej w 2017 r.”, natomiast dane dotyczące beneficjentów świadczeń rodzinnych znajdują się w informacji sygnalnej „Świadczenia na rzecz rodziny w 2017 r.”.

2. Podstawowe wyjaśnienia metodologiczne

1. Funkcjonowanie pieczy zastępczej, w tym placówek opiekuńczo-wychowawczych, rodzin zastępczych, jak również placówek wsparcia dziennego określa ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 9 czerwca 2011 r. (tekst jednolity Dz. U. 2017 r. poz. 697, z późniejszymi zmianami).
2. Obecny system pomocy społecznej funkcjonuje od 1 maja 2004 r. w oparciu o ustawę z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity Dz. U. 2016, poz. 930, z późniejszymi zmianami), według której dokonano podziału na świadczenia pieniężne i niepieniężne. Prawo do świadczeń w tym systemie przysługuje osobom i rodzinom, które nie są w stanie same pokonać trudnych sytuacji życiowych, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Podstawowym warunkiem przyznania pomocy jest zaistnienie jednego z problemów określonych w ustawie, a w przypadku świadczeń pieniężnych – dochód, którego wysokość nie przekracza kryteriów dochodowych ustalonych w oparciu o próg interwencji socjalnej¹. W przypadku niektórych świadczeń kryterium dochodowe może być podwyższone uchwałą rady gminy.
3. Aktualny system świadczeń rodzinnych został wprowadzony 1 maja 2004 r. Podstawę prawną systemu stanowi ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (tekst jednolity Dz. U. 2017 poz. 1952 z późniejszymi zmianami). Głównym źródłem informacji o funkcjonowaniu ustawy są przygotowywane przez gminy raz na kwartał sprawozdania z realizacji zadań przewidzianych w ustawie o świadczeniach rodzinnych. Sprawozdania mają charakter rzeczowo-finansowy, a ich zakres określa rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. w sprawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu świadczeń rodzinnych.
4. Funkcjonujący od 1 kwietnia 2016 r. Program „Rodzina 500 plus” to system świadczeń uregulowany w ustawie z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowaniu dzieci (Dz.U. 2017, poz. 1851, z późniejszymi zmianami) oraz w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

¹ Progu interwencji socjalnej jest ustalany na podstawie badania przeprowadzonego z uwzględnieniem zawartości koszyka dóbr i usług zapewniających zaspokojenie potrzeb egzystencjalnie niezbędnych oraz wysokości cen towarów i usług.

5. Placówki opieki nad małym dzieckiem działają zgodnie z ustawą z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (tekst jednolity Dz. U. 2016, poz. 157 z późniejszymi zmianami).
6. Ustawa z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny reguluje wszystkie kwestie dotyczące tej tematyki (tekst jednolity Dz. U. 2017, poz. 1832, z późniejszymi zmianami).
7. Wymienione w badaniach PS-03, OD-1 poszczególne rodzaje udogodnień nie muszą spełniać wymogów zawartych w rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z 12 kwietnia 2002 r. Według realizatorów badania, w grupie „platformy/podjazdy/pochylnie” mogły znaleźć się również podjazdy dla wózków dziecięcych (szczególnie w przypadku żłobków).
8. Począwszy od 2007 r., w badaniu zakładów stacjonarnych wprowadzono zmiany metodologiczne, wynikające z przepisów ustawy o pomocy społecznej. Uwzględniono fakt, że część placówek, szczególnie domy pomocy społecznej, może świadczyć usługi dla więcej niż jednej grupy mieszkańców. W wielu przypadkach mówienie o zakładzie, np. dla osób w podeszłym wieku było nieadekwatne do sytuacji, bowiem znajdował się tam również „oddział” dla osób, np. przewlekle somatycznie chorych. Często zakład ten liczony był dwa razy. Otrzymano informację zarówno o liczbie zakładów liczonych jeden raz, tj. równej liczbie podmiotów sprawozdawczych, jak również o liczbie zakładów uwzględniającej „oddziały” w obrębie placówek. W publikacji prezentowane są obie te informacje.
9. Podziału na województwa dokonano według lokalizacji jednostek.
10. Ze względu na zaokrąglenia niektóre wartości w publikacji mogą się nie sumować.

3. Podstawowe definicje²

Instytucjonalna piecza zastępcza

1. **Instytucjonalna piecza zastępcza** – jest sprawowana w formie:
 - placówki opiekuńczo-wychowawczej;
 - regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej;
 - interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego.
2. **Placówka opiekuńczo-wychowawcza** – zapewnia dziecku pozbawionemu całkowicie lub częściowo opieki rodzicielskiej całodobową ciągłą lub okresową opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne, religijne, a także gwarantuje korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych i kształcenia na podstawie odrębnych przepisów. Placówką kieruje dyrektor. Wyróżniamy następujące typy placówek:
 - **placówka socjalizacyjna** – zapewnia dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne i religijne; realizuje przygotowany we współpracy z asystentem rodziny plan pomocy dziecku; umożliwia kontakt dziecka z rodzicami i innymi osobami bliskimi; podejmuje działania w celu powrotu dziecka do rodziny; zapewnia dziecku dostęp do kształcenia dostosowanego do jego wieku i możliwości rozwojowych; obejmuje dziecko działaniami terapeutycznymi; zapewnia korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych;
 - **placówka interwencyjna** – zapewnia doraźną opiekę nad dzieckiem w czasie trwania sytuacji kryzysowej, w szczególności placówka jest obowiązana przyjąć dziecko w przypadkach wymagających natychmiastowego zapewnienia mu opieki;
 - **placówka rodzinna** – wychowuje dzieci w różnym wieku, w tym dorastające i usamodzielniające się; umożliwia wspólne wychowanie i opiekę licznemu rodzeństwu; w tym samym czasie w placówce może przebywać nie więcej niż 8 wychowanków;
 - **placówka specjalistyczno-terapeutyczna** – sprawuje opiekę nad dzieckiem o indywidualnych potrzebach, w szczególności: legitymującym się orzeczeniem o niepełnosprawności albo orzeczeniem

² Definicje zaczerpnięto z ustaw: o pomocy społecznej, o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, o świadczeniach rodzinnych, o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3.

o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności, wymagającym stosowania specjalnych metod wychowawczych i specjalistycznej terapii; wymagającym wyrównywania opóźnień rozwojowych i edukacyjnych; placówka zapewnia zajęcia wychowawcze, socjoterapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne, logopedyczne, terapeutyczne, rekompensujące braki w wychowaniu w rodzinie i przygotowujące do życia społecznego, a dzieciom niepełnosprawnym – także odpowiednią rehabilitację i zajęcia rewalidacyjne;

- **placówka łącząca zadania placówek** – zapewnia opiekę oraz wychowanie poprzez realizację zadań przewidzianych dla placówki typu: socjalizacyjnego, interwencyjnego i specjalistyczno-terapeutycznego.

3. Regionalna placówka opiekuńczo-terapeutyczna – umieszczane są w niej dzieci, które ze względu na stan zdrowia wymagają specjalistycznej opieki i rehabilitacji i nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

W tym samym czasie można w niej umieścić nie więcej niż 30 dzieci.

4. Interwencyjny ośrodek preadopcyny – umieszcza się w nim dzieci do ukończenia pierwszego roku życia, które wymagają specjalistycznej opieki i w okresie oczekiwania na przysposobienie nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej. W ośrodku, w tym samym czasie, można umieścić nie więcej niż 20 dzieci.

Wspieranie rodziny

5. Placówka wsparcia dziennego wspiera funkcje opiekuńcze i wychowawcze rodziny. Może być prowadzona w formie:

- opiekuńczej, w tym kół zainteresowań, świetlic, klubów i ognisk wychowawczych; zapewnia dziecku opiekę i wychowanie, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań;
- specjalistycznej – organizuje zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne; realizuje indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprophylaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię;
- pracy podwórkowej – realizowanej przez wychowawcę, polegającej na działaniach animacyjnych i socjoterapeutycznych;
- w połączonych formach, tj. łączących zadania placówki opiekuńczej, specjalistycznej i pracy podwórkowej.

6. Rodzina wspierająca – rodzina, której zadaniem jest pomoc rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Przy współpracy asystenta rodziny, pomaga ona w opiece i wychowaniu dziecka, prowadzeniu gospodarstwa domowego, kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych.

7. Świadczenia z programu „Rodzina 500 plus”:

- **Świadczenie wychowawcze** – od 1 kwietnia 2016 przysługuje rodzicom lub opiekunom dzieci do 18 roku życia, niezależnie od dochodu, na drugie i kolejne dziecko, a w przypadku dochodu w wysokości nie przekraczającej 800 zł na osobę, także na pierwsze lub jedyne dziecko. Świadczenie wypłacane jest w wysokości 500 zł netto. Dla rodzin z dzieckiem niepełnosprawnym kryterium dochodowe jest wyższe i wynosi 1200 zł na osobę. Świadczenie przysługuje na mocy ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci.
- **Dodatek wychowawczy lub dodatek do zryczałtowanej kwoty** – prawo do dodatku wychowawczego posiada rodzina zastępcza i prowadzący rodzinny dom dziecka, zaś dodatku do zryczałtowanej kwoty – dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego. Oba świadczenia wypłacane są w wysokości 500 zł netto na podstawie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej i przekazywane są na każde umieszczone dziecko w wieku do ukończenia 18. roku życia.

8. Karta Dużej Rodziny – to projekt Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, który rozpoczął się w czerwcu 2014 r. Głównym celem programu jest zapewnienie posiadaczom karty bardziej korzystnego, od ogólnie obowiązującego, dostępu do towarów i usług oraz innych form aktywności. Zniżki mogą być

oferowane przez instytucje publiczne lub partnerów handlowych. Kartę mogą otrzymać, niezależnie od otrzymanego dochodu, rodziny z co najmniej trójką dzieci: poniżej 18 lat, poniżej 25 roku życia w przypadku, gdy dzieci uczą się w szkole lub w szkole wyższej lub bez względu na wiek w przypadku, gdy dzieci posiadają orzeczenie o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności.

Rodzina piecza zastępcza

9. Rodzina piecza zastępcza sprawowana jest w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców. Polega na pracy z rodziną, ukierunkowanej na umożliwienie powrotu dziecka do rodziny. W sytuacji, gdy jest to niemożliwe, prowadzone są działania pozwalające na przysposobienie dziecka lub przygotowanie go do samodzielnego i odpowiedzialnego życia poprzez zaspokojenie potrzeb bytowych, zdrowotnych, emocjonalnych, edukacyjnych, kulturalno-rekreacyjnych i religijnych.

Formami rodzinnej pieczy zastępczej są:

- rodzina zastępcza;
- rodzinny dom dziecka.

10. Rodzina zastępcza – zapewnia opiekę i wychowanie dzieciom pozbawionym całkowicie lub częściowo opieki rodzicielskiej. Wyróżniamy następujące typy rodzin zastępczych:

- **rodzina zastępcza spokrewniona** – tworzona przez wstępnych lub rodzeństwo dziecka; przysługuje jej pomoc finansowa na utrzymanie dziecka;
- **rodzina zastępcza niezawodowa** – tworzona przez osoby, które nie są wstępnymi lub rodzeństwem dziecka; przysługuje jej świadczenie pieniężne na pokrycie kosztów utrzymania każdego umieszczonego w niej dziecka; w rodzinie umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa);
- **rodzina zastępcza zawodowa** – tworzona przez osoby, które nie są wstępnymi lub rodzeństwem dziecka; oprócz świadczenia pieniężnego na pokrycie kosztów utrzymania każdego umieszczonego w niej dziecka otrzymuje ona także wynagrodzenie z tytułu pełnienia funkcji rodziny zastępczej; w rodzinie tej umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa); może działać m.in. jako:
 - **rodzina zastępcza zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego** – przyjmuje dziecko na podstawie orzeczenia sądu, w przypadku gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję lub Straż Graniczną, na wniosek rodziców dziecka lub innej osoby, w przypadku bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie³;
 - **rodzina zastępcza zawodowa specjalistyczna** – umieszcza się w niej w szczególności: dzieci legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, dzieci na podstawie art. 6 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich⁴, małoletnie matki z dziećmi.

11. Rodzinny dom dziecka (RDD) tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim. W tym samym czasie może w nim przebywać nie więcej niż 8 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa).

Opieka nad dziećmi do lat 3

12. Opieka nad dziećmi w wieku do lat 3 organizowana jest w formie żłobka, oddziału żłobkowego, klubu dziecięcego, a także sprawowana przez dziennego opiekuna oraz nianię.

13. Żłobek – instytucja wpisana do rejestru żłobków i klubów dziecięcych prowadzonego przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta, w której sprawowana jest opieka nad dziećmi w wieku od ukończenia 20 tygodnia życia, w wymiarze do 10 godzin względem każdego dziecka.

14. Klub dziecięcy – instytucja wpisana do rejestru żłobków i klubów dziecięcych prowadzonego przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta, w której sprawowana jest opieka nad dziećmi w wieku od ukończenia 1 roku życia, w wymiarze do 5 godzin względem każdego dziecka.

³ Art. 12a ustawy z dnia 29 VII 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tekst jednolity Dz.U. 2015, poz. 1390).

⁴ Ustawa z dnia 26 X 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jednolity Dz.U. 2016, poz. 1654).

15. **Inna jednostka**⁵ – podmiot inny niż żłobek i klub dziecięcy prowadzący działalność gospodarczą polegającą na sprawowaniu opieki nad dziećmi; zobowiązany w okresie do 3 lat od dnia wejścia w życie ustawy o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (od 4 kwietnia 2011 r.), do spełnienia warunków określonych w ustawie i wpisania się do rejestru żłobków i klubów dziecięcych.

16. **Dzienny opiekun** – osoba fizyczna zatrudniana przez gminę na podstawie umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego stosuje się przepisy dotyczące zlecenia. Dzienny opiekun sprawuje opiekę nad dziećmi w wieku od ukończenia 20 tygodnia życia.

17. **Niania** – osoba fizyczna sprawująca opiekę nad dziećmi na podstawie umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego stosuje się przepisy dotyczące zlecenia, zwanej „umową uaktywniającą”. Niania sprawuje opiekę nad dziećmi w wieku od ukończenia 20 tygodnia życia. Umowa uaktywniająca zawierana jest w formie pisemnej między nianią a rodzicami albo rodzicem samotnie wychowującym dziecko. ZUS opłaca składki za nianię od kwoty wynagrodzenia nie większej niż wysokość minimalnego wynagrodzenia za pracę, zaś od nadwyżki tej kwoty, składki płaci rodzic dziecka.

Świadczenia rodzinne

18. **Świadczeniami rodzinnymi** są:

- zasiłek rodzinny;
- dodatki do zasiłku rodzinnego;
- świadczenia opiekuńcze: zasiłek pielęgnacyjny, specjalny zasiłek opiekuńczy, świadczenie pielęgnacyjne;
- zapomogi związane z urodzeniem się dziecka.

Głównymi kryteriami uprawniającymi do świadczeń rodzinnych są: posiadanie dziecka na utrzymaniu oraz przeciętny miesięczny dochód, w przeliczeniu na osobę w rodzinie. Niezależnie od dochodu przyznawane są: zasiłek pielęgnacyjny i świadczenie pielęgnacyjne.

19. **Zasiłek rodzinny** – ma na celu częściowe pokrycie wydatków na utrzymanie dziecka i przysługuje: rodzicom, jednemu z rodziców albo opiekunowi prawnemu dziecka, opiekunowi faktycznemu dziecka, osobie uczącej się do ukończenia 24 roku życia. Zasiłek przysługuje na dziecko do ukończenia 18 lat. Jeżeli dziecko nie kontynuuje nauki, to z dniem osiągnięcia 18 lat, rodzic traci prawo do zasiłku rodzinnego na to dziecko. Stosowane w ustawie o świadczeniach rodzinnych określenie „do ukończenia 18 lat” odpowiada – w sporządzanym przez GUS bilansie ludności – grupie wieku do lat 17 włącznie. Przyznanie prawa do zasiłku rodzinnego uzależnione jest m.in. od spełnienia kryterium dochodowego. Osobie uprawnionej do zasiłku rodzinnego przysługują dodatki (można pobierać jednocześnie kilka dodatków) z następujących tytułów:

- urodzenia dziecka (świadczenie jednorazowe);
- opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego;
- samotnego wychowywania dziecka;
- wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej;
- kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego;
- rozpoczęcia roku szkolnego;
- podjęcia przez dziecko nauki poza miejscem zamieszkania.

20. **Świadczenia opiekuńcze** – świadczenie pielęgnacyjne, zasiłek pielęgnacyjny i specjalny zasiłek opiekuńczy.

21. **Świadczenie pielęgnacyjne** – przysługuje osobom, na których zgodnie z Kodeksem rodzinnym i opiekuńczym⁶ ciąży obowiązek alimentacyjny (rodzice dziecka, krewni w linii prostej, rodzeństwo, rodzina zastępcza spokrewniona z dzieckiem), a także opiekunowi faktycznemu dziecka (osoba, która opiekując się dzieckiem wystąpiła do sądu o przysposobienie tego dziecka), jeżeli rezygnują lub nie podejmują pracy zawodowej, by zajmować się osobą niepełnosprawną wymagającą szczególnej opieki.

⁵ Pojęcie zostało pozostawione ze względu na prezentację w tablicach danych z lat ubiegłych, w których istniały takie formy opieki nad dziećmi do lat 3.

⁶ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jednolity Dz. U. 2017, poz. 682, z późn. zm.).

22. **Zasiłek pielęgnacyjny** – przeznaczony jest dla niepełnosprawnych dzieci i niepełnosprawnych osób dorosłych oraz dla osób, które ukończyły 75 lat. Do zasiłku pielęgnacyjnego nie mają prawa osoby, które nabyły uprawnienie do dodatku pielęgnacyjnego⁷ wypłacanego przy emeryturze lub rencie z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Przyznawany jest nie na okres zasiłkowy, lecz na okres ważności orzeczenia o niepełnosprawności lub stopniu niepełnosprawności.

23. **Specjalny zasiłek opiekuńczy** – przyznawany jest osobom, na których zgodnie z przepisami ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy ciąży obowiązek alimentacyjny oraz małżonkom, jeżeli nie podejmują lub rezygnują z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania stałej opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności albo orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji.

24. **Zapomogi wypłacane w związku z urodzeniem się dziecka** – jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka tzw. „becikowe” przysługująca od 2013 r. zależnie od dochodu rodziny, finansowana ze środków budżetu państwa oraz zapomoga wypłacana przez gminę ze środków własnych, o której wypłacie decyduje sama, określając jej wysokość i kryteria otrzymania.

25. **Rodzinę**⁸ w rozumieniu ustawy o świadczeniach rodzinnych tworzą: małżonkowie, rodzice dzieci, opiekun faktyczny oraz pozostające na utrzymaniu dzieci w wieku do ukończenia 25 roku życia, a także dziecko, które ukończyło 25 rok życia i legitymuje się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności, jeżeli w związku z tą niepełnosprawnością rodzinie przysługuje świadczenie pielęgnacyjne.

26. **Rodziną wielodzietną** w rozumieniu ustawy o świadczeniach rodzinnych jest rodzina wychowująca troje lub więcej dzieci mająca prawo do zasiłku rodzinnego.

27. **Dziecko na utrzymaniu** – dziecko pozostające na utrzymaniu do ukończenia 25 roku życia – własne, małżonka, dziecko, w sprawie którego toczy się postępowanie o przysposobienie lub dziecko znajdujące się pod opieką prawną.

28. **Dziecko niepełnosprawne** – dziecko w wieku do ukończenia 16 roku życia, które posiada orzeczenie o niepełnosprawności określone w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych⁹.

29. **Osoba niepełnosprawna** – osoba w wieku 16 lat lub więcej, legitymująca się orzeczeniem o znacznym (a w określonych przypadkach umiarkowanym) stopniu niepełnosprawności określonym w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.

Pomoc społeczna

30. **Pomoc społeczna** – instytucja polityki społecznej państwa, mająca na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Pomoc społeczną organizują organy administracji rządowej i samorządowej, współpracując w tym zakresie, na zasadzie partnerstwa, z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, Kościołem Katolickim, innymi kościołami, związkami wyznaniowymi oraz osobami fizycznymi i prawnymi. Pomoc społeczna wspiera osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka.

31. **Dom pomocy społecznej** – świadczy usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i edukacyjne na poziomie obowiązującego standardu, określonego w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 23 sierpnia 2012 r. w sprawie domów pomocy społecznej (Dz. U. 2012, poz. 964) przeznaczona dla

⁷ Dodatek pielęgnacyjny przysługuje osobie uprawnionej do emerytury lub renty, jeśli uznano ją za całkowicie niezdolną do pracy oraz do samodzielnej egzystencji albo ukończyła 75 lat.

⁸ Art. 18 Konstytucji RP stanowi: „Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo, rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej”.

⁹ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. (tekst jednolity Dz. U. 2016, poz. 2046 z późn. zm.).

osób wymagających całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, niemogących samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu. Pobyt w domu jest odpłatny. Placówki przeznaczone są dla: osób w podeszłym wieku, osób przewlekle somatycznie chorych, osób przewlekle psychicznie chorych, dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie, dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, osób niepełnosprawnych fizycznie oraz osób uzależnionych od alkoholu.

Kategorie placówek badane na formularzu PS-03 „Sprawozdanie zakładu stacjonarnej pomocy społecznej” obejmują następujące placówki stacjonarne:

- domy pomocy społecznej;
- rodzinne domy pomocy;
- placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym, w podeszłym wieku, prowadzone w ramach działalności gospodarczej lub statutowej;
- środowiskowe domy samopomocy i inne ośrodki dla osób z zaburzeniami psychicznymi, które posiadają miejsca całodobowego pobytu;
- domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży;
- noclegownie;
- schroniska dla bezdomnych;
- pozostałe, tj. placówki typu centrum wsparcia rodziny oraz centrum interwencji kryzysowej, udzielające wsparcia, w tym schronienia osobom i rodzinom w stanie kryzysu.

32. Rodzinny dom pomocy – świadczy całodobowe usługi bytowe i opiekuńcze osobom wymagającym z powodu wieku lub niepełnosprawności pomocy innych osób.

33. Placówka zapewniająca całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku, działająca na podstawie przepisów o działalności gospodarczej lub statutowej – świadczy, po uzyskaniu zezwolenia wojewody, usługi opiekuńcze i bytowe.

34. Dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży – zapewnia całodobowy, okresowy pobyt matkom z małoletnimi dziećmi i kobietom w ciąży, a także ojcom z małoletnimi dziećmi i innym osobom sprawującym opiekę nad dziećmi, które są dotknięte przemocą lub znajdują się w innej sytuacji kryzysowej.

35. Osoba bezdomna – niezamieszkująca w lokalu mieszkalnym¹⁰ i niezameldowana na pobyt stały¹¹ lub zameldowana, ale w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania.

36. Schronisko dla bezdomnych – budynek lub wyodrębnione części budynku, przeznaczone do udzielania całodobowego schronienia osobom bezdomnym wraz z pomieszczeniami pomocniczymi niezbędnymi do prawidłowego funkcjonowania obiektu.

37. Noclegownia – budynek, lub wyodrębnione części budynku, przeznaczone do udzielania noclegu osobom bezdomnym, wraz z pomieszczeniami pomocniczymi niezbędnymi do prawidłowego funkcjonowania obiektu.

38. Umieszczeni (w ciągu roku) w domu/zakładzie pomocy społecznej – osoby, które trafiły do placówki po raz pierwszy w danym roku.

39. Świadczenia pomocy społecznej – przybierają formę świadczeń pieniężnych (zasilek stały, zasilek okresowy, zasilek celowy, specjalny zasilek celowy, zasilek i pożyczka na ekonomiczne usamodzielnienie, pomoc pieniężna na usamodzielnienie oraz na kontynuowanie nauki, świadczenie pieniężne na utrzymanie i pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego dla uchodźców) oraz świadczeń niepieniężnych (praca socjalna, bilet kredytowany, składki na ubezpieczenie zdrowotne, składki na ubezpieczenia społeczne, pomoc rzeczowa, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie, sprawienie pogrzebu, poradnictwo specjalistyczne, interwencja kryzysowa, schronienie, posiłek, niezbędne ubranie, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy, specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia, mieszkanie chronione, pobyt i usługi w domu pomocy społecznej, pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie – w formie

¹⁰ W rozumieniu przepisów o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy.

¹¹ W rozumieniu przepisów o ewidencji ludności.

rzeczowej dla osób usamodzielnianych, szkolenia, poradnictwo rodzinne i terapia rodzinna prowadzone przez ośrodki adopcyjno-opiekuńcze).

40. **Świadczenia pieniężne** – głównie zasiłki stałe, okresowe i celowe, ale także pomoc na usamodzielnienie i kontynuowanie nauki.

41. **Świadczenia niepieniężne** – pomoc w formie: schronienia, posiłku, ubrania, usług opiekuńczych, pracy socjalnej, poradnictwa specjalistycznego w szczególności prawnego, psychologicznego, pedagogicznego, a także w formie pobytu w ośrodkach wsparcia.

42. **Usługi opiekuńcze** – obejmują pomoc świadczoną osobie, która z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymaga pomocy innych osób, polegającą na zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiece higienicznej, zaleconej przez lekarza pielęgnacji oraz, w miarę możliwości, zapewnieniu kontaktów z otoczeniem.

43. **Pomoc na ekonomiczne usamodzielnienie** – świadczenie fakultatywne stanowiące pomoc osobie albo rodzinie przyznawaną przez gminę w formie pieniężnej (jednorazowego zasiłku celowego lub nieoprocentowanej pożyczki) lub rzeczowej (udostępnienie maszyn i narzędzi do pracy stwarzających możliwość zorganizowania własnego warsztatu pracy oraz urządzeń ułatwiających pracę niepełnosprawnym).

44. **Zasiłek celowy** – przyznawany jest w celu zaspokojenia niezbędnych potrzeb bytowych, pokrycia części lub całości wydatków na świadczenia zdrowotne, zakupu żywności, opału, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, wykonania drobnych remontów i napraw w mieszkaniu, pokrycia kosztów pogrzebu. Może być przyznany osobie lub rodzinie, które poniosły straty w wyniku zdarzenia losowego, klęski żywiołowej lub ekologicznej.

45. **Zasiłek okresowy** – przysługuje osobie lub rodzinie ze względu na długotrwałą chorobę, niepełnosprawność, bezrobocie, możliwość utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego.

46. **Zasiłek stały** – przysługuje osobie całkowicie niezdolnej do pracy z powodu wieku lub niepełnosprawności.

Methodological notes

1. Sources of statistical data

Within the frame of reporting of the Central Statistical Office, the following were examined: institutional foster care (PS-01 form), family foster care (PS-02 form), social welfare stationary facilities (PS-03 form), nurseries and children's clubs (OD-1 form).

The research of institutional foster care collects mainly data on care and education centers and day support facilities, their number by type of facility, the number of children and youth staying in facilities as of 31st of December and during the year, as well as on selected socio-demographic characteristics of residents (PS-01).

In the case of family foster care, the subject of the study is the number of families of particular types and foster homes (Polish abbreviation: RDD), the number of children residing in foster families and RDDs as of 31st of December, as well as selected socio-demographic characteristics of children and persons performing duties of foster family and RDDs (PS-02). Reports are made collectively for the various types of foster families and foster homes by the poviats family assistance centres and municipal social assistance centres.

The report on stationary social welfare facilities collects data on their number and places, number of residents by sex and age, and sources of financing of stay (e.g. from a retirement or other pensions, permanent benefit, full remuneration of the municipality/state budget, etc.) in individual types and kinds of facilities. In addition, data on the number of people awaiting placement in establishments, as well as the number of employed persons, by occupation (PS-03), are collected.

Information on the activities of institutional forms of care for children up to 3 years (the number of facilities and places, the number of children residing there, taking into account their age and gender, staff employed) comes from the report OD-1, which replaced the ZD-6 "Nursery report" form valid until 2010.

Data relating to the program "Family 500+" and some other forms of supporting families (family assistants, specialist guidance, supporting families) are obtained from the reports of the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

The source of knowledge about social assistance benefits is the annual report of the Ministry of Family, Labour and Social Policy on social assistance benefits – cash, in kind and services for the period of January – December 2017 (MRPIPS-03). As stated in the explanations to the MRPIPS-03 report: *"The total amount of the benefits in a given reporting period is a theoretical value, i.e. it does not take into account the situation when the given benefits are not paid out for various reasons. In addition, the amounts included in the report are not revised with the information on refunds or compensations as a result of unduly collected benefits."*

Data on catholic family counseling centers were obtained from the Institute for Catholic Church Statistics SAC.

Data concerning family benefits was obtained "Information on the implementation of family benefits in the period since January 1, 2015 to December 31, 2017" posted on the website of the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

Data on the number of insured persons reported for health insurance for custody of children under an activation agreement within the meaning of the Act of 4 February 2011 on the care of children under 3 years of age (nannies) were obtained from the Social Insurance Institution, while data about day carers – from the Ministry of Family, Labour and Social Policy.

Information on the expenditures of the state budget and of the budgets of local government units was prepared on the basis of data of the Ministry of Finance presented in the the annual report on the execution of the state budget expenditure plan (Rb-28) and the annual report on the execution of local government units budget expenditure plan (Rb-28S).

The legal basis defining the processes related to the collection and distribution of public funds in the state budget and in the budgets of local government units (gminas, cities with poviats status, poviats, voivodships) for the period 2011-2017 is the Act of 27 August 2009 on public finances (uniform text, Journal of Laws 2017, item 2077, with later amendments). In the case of financial management of local government units, also the following acts constitute legal basis: on municipality, poviats and voivodship self-government (uniform text, Journal of Laws 2017, item 1875, 1868 and 2096) and the act on revenues of local government units dated November 13, 2003 (uniform text, Journal of Laws 2017, item 1453).

Data on budget expenditures by divisions in 2011-2017 were prepared in accordance with the classification of budget revenue and expenditure in force on the basis of regulations of the Minister of Finance from the years 2011-2017.

Under Regulation of the Minister of Finance of July 25, 2016 (Journal of Laws 2016, item 1121) since January 1, 2017, changes have been made in the field of budget classification in divisions related to social assistance: 852 – "Social assistance" and 853 – "Other tasks in sphere of social policy". In division 852 and 853 a number of budget chapters have been repealed, which were placed under the new number in the new division "855 Family". In addition, a new chapter 85230 – "Assistance for nutrition" has been added to 852 – "Social assistance".

Data from administrative sources concerning beneficiaries of environmental social assistance, in particular information on households and members of households who received aid provided by gminas in the place of residence under the Act of 12 March 2004 on social assistance will be included in the signal information "Beneficiaries of social assistance in 2017", while data on the beneficiaries of family benefits can be found in the signal information "Benefits for the family in 2017".

2. Basic methodological explanations

1. The functioning of foster care, including care and education centres, foster families, as well as day-support centres, is specified in the Act of 9th June 2011 concerning Family Support and Foster Care System. (uniform text, Journal of Laws 2017, item 697, with later amendments).

2. The current social assistance system has been in operation since May 1, 2004, based on the Act of March 12, 2004, on social assistance (uniform text, Journal of Laws 2016, item 930), according to which the division into monetary and non-monetary benefits was made. The right to benefits under this system is granted to persons and families who are unable to overcome difficult life situations by themselves, using their own rights, resources and abilities. The basic condition for granting aid is the occurrence of one of the problems specified in the Act, and in the case of monetary benefits – income, the amount of which does not exceed the income criteria set based on the threshold of social intervention¹. In the case of some benefits, the income criterion may be increased by resolution of the gminas council.

3. The current system of family benefits was introduced on May 1, 2004. The legal basis of the system is the Act of 28 November 2003 on family benefits (uniform text, Journal of Laws 2017, item 1952, with later amendments). The main source of information on the functioning of the law is constituted by the quarterly reports on tasks provided for in the law on family benefits prepared by the gminas. The reports are material and financial in character, and their scope is defined by the Regulation of the Minister of Family, Labor and Social Policy on material and financial reports on the performance of family benefits.

4. The "Family 500 +" program, which is in operation since 1 April 2016, is a system of benefits regulated in the Act of 11 February 2016 on State aid in raising children (Journal of Laws 2017, item 1851, with later amendments) and in the Act of family support and foster care system.

5. Care facilities for small children operate in accordance with the Act of February 4, 2011 on the childcare for children up to the age of 3 (uniform text, Journal of Laws 2016, item 157, with later amendments).

¹ The threshold of social intervention is determined on the basis of a study carried out taking into account the contents of the goods and services ensuring the fulfillment of existential necessities and the prices of goods and services.

6. The Act of 5 December 2014 on the Large Family Card regulates all issues related to this subject (uniform text, Journal of Laws 2017, item 1832 with later amendments).

7. Different types of adaptations for disabled people listed in surveys PS-03, OD-1 are not obliged to meet the requirements of the Regulation of the Minister of Infrastructure of April 12, 2002. According to the authors of the survey, the group of "entry ramp" could also include ramps for prams (especially in case of nurseries).

8. Since 2007, methodological changes resulting from the provisions of the Social Assistance Act have been introduced in the survey of stationary social welfare facilities. It has been taken into account that some facilities, especially social assistance house, can provide services to more than one group of residents. In many cases, referring to a facility, for example for the elderly, was inadequate to the situation, because there was also a "branch" for chronically ill people with somatic disorders. Often, such facility was counted twice. Information was received both on the number of establishments counted once, i.e. equal to the number of reporting entities, as well as on number of establishments including "branches" within establishments. The publication presents both of these information.

9. The division into voivodships was made according to the location of the units.

10. Due to rounding, some values in the publication may not add up.

3. Basic definitions²

Institutional foster care

1. **Institutional foster care** shall be exercised in the form of:

- Care and education centre;
- regional care and therapy centre;
- pre-adoptive intervention centre.

2. **Care and education centre** – provides a child who is deprived of full or partial parental care with full-time or periodic care and education, and fulfil its needs, especially emotional, development, health, living, social and religious needs; provides access to eligible healthcare services and education. Centre is managed by director. A care and education centre shall be run as:

- **socialization centre** – provides a child with full-time care and education, and fulfil its needs, especially emotional, development, health, living, social and religious needs; implements a child assistance plan prepared in cooperation with a family assistant; enables contact with parents and other close persons; unless otherwise decided by a court, takes actions aimed at the child's return to a family; provides a child with access to education adjusted to his/her age and development skills; provides a child with therapeutic actions, provides access to eligible healthcare services;
- **intervention centre** – provides immediate care for a child in the crisis situation, especially if it is required for the centre to place the child under immediate care;
- **family centre** – educates children of various age groups, including adolescents and those becoming independent; enables common education and care for numerous siblings; cooperate with a family foster care coordinator and a family assistant;
- **specialist therapy centre** – provides care for a child with individual needs, in particular: a child with a disability certificate or a certificate of high or moderate level of disability; a child requiring the application of special education methods and specialist therapy; a child requiring dealing with their developmental and emotional retardation. The centre provides educational, sociotherapeutic, corrective, compensating, speech therapy, and therapeutic activities compensating for lacks in upbringing in a family and preparing for social life, as well as proper rehabilitation for disabled children;
- **combining tasks centre** – provides care and education through the implementation of the tasks specified for the socialization, intervention and specialist therapy centres.

² The definitions were taken from the following acts: on social assistance, on family support and foster care system, on family benefits, on the childcare for children up to the age of 3.

3. Regional care and therapy centre – a centre where children shall be placed, due to their health condition requiring specialist care and rehabilitation and cannot be placed in family foster care or a care and education centre. The total number of 30 children at most may be placed in a regional care and therapy centre at the same time.

4. Pre-adoptive intervention centre – a centre where shall be placed children up to the 1 year old, requiring special care who, waiting for adoption, cannot be covered by family foster care. The total number of 20 children at most may be placed in a pre-adoptive intervention centre at the same time.

Family support

5. Day-support centre supports the family in its care and education functions. It may be operated in the form of:

- general care centre, including interest circles, day-rooms, clubs, educational centres; provides a child with: care and education, assistance in learning, organisation of leisure time, entertainment and sport classes and development of interests;
- specialized centre – organises sociotherapeutic, therapeutic, corrective, compensating and speech therapy classes, implement an individual corrective programme, a psychocorrective or psychopreventive programme, in particular pedagogic, psychological and sociotherapy;
- street work – carries out motivating and sociotherapeutic activities, conducted by a streetworker;
- in a combination of the forms i.e. combining tasks of the general care, specialized and street work centres.

6. Supporting family – a family, whose task is to help families in difficulty in carrying out its care and education functions. In the cooperation with family assistant, it helps in the care and upbringing of the child, running a household, formulating and fulfilling the primary social roles.

7. Child-raising benefit is paid under the “Family 500+” programme. It allows parents or carers children up to 18 years of age, regardless of income, for the second and the next child, and in the case of income up to 800 zł per person, including the first or only child. The benefit is paid in the amount of 500 PLN net. For families with children with disabilities the income criterion is higher and is 1200 PLN per person. Similar benefit – child-raising supplement is received by foster families and foster homes. Lump sum supplement is directed to care and education centres family type. The amount of both supplements is PLN 500 as well.

8. Large Family Card – is a project of the Ministry of Family, Labour and Social Policy, which began in June 2014. The main objective of the program is to provide card holders more favorable, from the generally applicable, access to goods and services and other activities. Discounts can be offered by public institutions or business partners. The card can receive, regardless of the resulting income families with at least three children: under 18, under 25 years of age when children learn at school or college or whatever the age when children have a decision on moderate or severe disability.

Family foster care

9. Family foster care shall be exercised in case when it is impossible for the parents to provide care and education for a child. It guarantees a work with a family to make possibility for a child to return to its family, or when it is impossible – efforts aimed at child’s adoption or preparation of a child to live an independent and responsible life, satisfaction of children’s emotional needs, in particular the needs related to welfare, healthcare, education, culture, recreation and religious.

The forms of family foster care are the following:

- foster family;
- foster home.

10. **Foster family** – provides a child who is deprived of full or partial parental care with full-time or periodic care and education. We distinguish the following types of foster families:

- related foster family – established by ascendants or siblings; a family is entitled to receive a payment for each entrusted child to cover the cost of its maintenance.
- not-professional foster family – established by persons other than ascendants or siblings; a family is entitled to receive a payment for each entrusted child to cover the cost of its maintenance; placed in it may be not more than 3 children (except for numerous siblings);
- professional foster family – established by persons other than ascendants or siblings; in addition to a payment for each entrusted child to cover the cost of its maintenance, a family is entitled to remuneration on the account of performance of a foster family function; placed in it may be not more than 3 children (except for numerous siblings); may operate for example as:
 - **professional foster family that performs the function of a family emergency house** – shall receive a child on the basis of a court ruling, case when a child was escorted by Police or Border Guard, upon consent of parents, child or another person in case of immediate threat to the life or health of the child in connection with domestic violence.
 - **professional specialized foster family** – shall receive in particular: children with a disability certificate or a certificate of high or moderate level of disability, children on the basis of the Law on Proceedings Involving Juveniles, underage mothers with children.

11. **Foster home** is formed by a married couple or a unmarried person; placed in it may be not more than 8 children (except for numerous siblings).

Childcare for children up to the age of 3

12. Childcare for children up to the age of 3 is organized in the form of a nursery school, a branch of nursery, children's club, and exercised by the daily caregiver and nanny.

13. Nursery – the institution entered into the Register of nurseries and children's clubs run by the mayor, the mayor or president of the city, which cared for the children aged from 20 weeks of age, for up to 10 hours with respect to each child.

14. The children's club – the institution entered into the Register of nurseries and children's clubs run by the mayor, the mayor or president of the city, which cared for the children aged from 1 year old, for up to five hours with respect to each child.

15. Other facilities – an entity other than a nursery and children's club conducting economic activity in the care of children; required during the period of 3 years from the date of entry into force of the law on the care of children under the age of 3 (4 April 2011), to fulfill the conditions set out in the Act and entered into the register of nurseries and children's clubs.

16. Day carers – a person employed by the municipality on the basis of a service contract, which according to the provisions of the Civil Code, the provisions relating to the order. Daily guardian takes care of children aged from 20 weeks of age.

17. Nanny – a natural person having the care of children on the basis of a service contract, which according to the provisions of the Civil Code, the provisions relating to the order, known as "the activating agreement." Nanny takes care of children aged from 20 weeks of age. Activates the agreement is concluded in writing between the nanny and the parents or a single parent. ZUS pays contributions for a nanny on the amount of remuneration is not greater than the amount of the minimum wage, and the excess of this amount, contributions paid parent of a child.

Family benefits

18. **Family benefits** include:

- family allowance,
- family allowance supplements,

- attendance benefits: nursing allowance, special attendance allowance and nursing benefit,
- single payment birth grant;

The main criteria for entitlement to family benefits are: having a dependent child and average monthly income, per family member. Regardless of income, you will receive: nursing allowance and nursing benefit.

19. Family allowance – is designed to partially cover childcare expenses; the allowance is granted to: parents, one parent or legal guardian of the child, the child's actual guardian, a person up to the age of 24 who is learning. Family allowance is granted for a child until the age of 18. If a child does not continue education, when the child reaches 18 years old, the parent loses the right to family allowance for the child. Granting the right to family allowance is dependent, among others from fulfilling the income criteria. A person eligible for family allowance is entitled to the following benefits (it is possible to receive several supplements simultaneously) due to:

- giving birth to a child (one-time benefit);
- taking care of a child during child-care leave;
- single parenthood;
- multi-children parenthood;
- education and rehabilitation of a disabled child;
- beginning of the school year;
- undertaking education outside the place of residence by a child.

20. Attendance benefits – nursing benefit, nursing allowance, special attendance allowance

21. Nursing benefit – granted to a persons who have a maintenance obligation (parents of children, straight relatives, siblings, related foster family), as well as the child's actual guardian (person who takes care of the child in the court of adoption of the child) if they resign or do not take up occupational work to handle a person with a disability requiring special care.

22. Nursing allowance – designed for disabled children and adults with disabilities and for those who are over 75 years old. Allowance is not granted to persons who have acquired entitlement to a nursing supplement paid with retirement or pension from the Social Insurance Fund. It is granted not for the benefit period but for the duration of validity of the decision on disability or degree of disability.

23. Special attendance allowance – granted to persons who, under the provisions of the Law of February 25, 1964 – The Family and Guardianship Code (Journal of Laws 2017, item 682 with later amendments), are obliged to pay maintenance and spouses if they do not work or resign from employment or other gainful employment in order to have permanent custody of a person with certificate of high level of disability or a disability certificate including the indication of the need for permanent or prolonged care or assistance of another person due to the greatly reduced possibility of independent existence and the need for constant participation of the child's guardian in the process of his treatment, rehabilitation and education.

24. Subsidy paid due to giving birth to a child – one-of subsidy available since 2013, depending on family income, financed by the state budget, as well the subsidy paid by the municipality from its own resources, which it decides by itself, determining the amount and criteria of receipt.

25. Family (within the meaning of the Law on Family Benefits) consists of: spouses, parents of children, guardian and dependent children up to the age of 25 or a child, who has reached the age of 25 years, with a disability certificate or a certificate of high or moderate level of disability if the family is entitled to nursing benefit.

26. Multi-children family (within the meaning of the Law on Family Benefits) – a family with three or more children, and entitled to receiving family allowance.

27. Dependent child – dependent child up to the age of 25 – his/her spouse, child undergoing adoption proceedings or child under legal guardian

28. Disabled child – a child up to the age of 16 with a disability certificate as defined in the Law on Vocational and Social Rehabilitation and Employment of Persons with Disabilities.

29. **Disabled person** – a person at the age of 16 and more with certificate of high level of disability (or in specific cases moderate level of disability) as defined in the Law on Vocational and Social Rehabilitation and Employment of Persons with Disabilities.

Social assistance

30. **Social assistance** – the institution of state social policy, aimed at enabling individuals and families to overcome difficult situations, where they are not able to overcome using their own powers, resources and capabilities. Social assistance organizing government administration and local government, working in this area, in partnership with civil society organizations and non-governmental organizations, the Catholic Church, other churches, religious organizations, and natural and legal persons. Social supports individuals and families in their efforts to meet the needs and enables them to live in conditions appropriate for human dignity.

31. **Social assistance house** – A centre providing welfare, nursing, support and educational services at a level conforming to the standard in force, designed for people requiring full-time care due to their age, illness or disability, unable to live independently in everyday life. Staying at home is for a fee. These facilities are aimed at: the elderly, chronically ill with somatic disorders, chronically mentally ill, mentally retarded adults, children and young mentally retarded, physically handicapped, dependent on alcohol people.

Categories of facilities surveyed on PS-03 form " Stationary social welfare facilities " include the following units:

- social assistance house,
- family-based assistance house,
- centre ensuring 24-hour care to disabled persons, chronically ill patients, or the elderly within the scope of economic activity or their statutory activity,
- community self-help house or other support centre for persons with mental disorders, which have places of twenty-four-hour stay;
- house for mothers with under age children and pregnant women,
- night shelter,
- shelter for homeless persons,
- other.

32. **Family-based assistance house** – A form of care and well-being services provided full-time for persons who, due to old age, illness or disability, require this form of support.

33. **Centre ensuring 24-hour care to disabled persons, chronically ill patients, or the elderly within the scope of economic activity or their statutory activity** – and after receipt of the Voivode's permission, provides care and welfare services.

34. **House for mothers with under age children and pregnant women** – provides round-the-clock, temporary residence for: mothers with under age children, pregnant women, fathers with under age children and other persons taking care of children, who are affected by violence or are in another crisis situation.

35. **Homeless person** – a person not living in a dwelling apartment³ and not registered for the permanent stay⁴, or a person not being registered for the permanent stay in an apartment in which living is not possible.

36. **Shelter for homeless persons** – building or separate parts of the building, intended to provide round-the-clock homeless people shelter together with auxiliary rooms necessary for the proper functioning of the facility.

37. **Night shelter** – building or separate parts of the building, intended to provide overnight accommodation to the homeless people, along with auxiliary rooms necessary for the proper functioning of the facility.

³ As defined in the provisions on the protection of tenants and housing resources of a commune.

⁴ According to the provisions on population records and identity cards.

38. **Placed** (during the year) at the home/social welfare facility – persons who have been admitted to the facility for the first time in a given year.

39. **Social assistance benefits** – take the form of cash benefits (permanent benefit, periodic benefit, special purpose allowance, allowance and loan for economic self-emancipation, financial aid for self-reliance and continuing education, cash benefit for maintenance and covering expenses related to learning Polish non-monetary benefits (social work, credit card, health insurance contributions, social security contributions, material aid, including economic self-employment, funeral, specialist counseling, crisis intervention, shelter, meal, necessary clothing, caring in the place of residence, in support centers and in family support homes, specialist care services in the place of residence and in support centers, sheltered accommodation, stay and home welfare services, assistance in obtaining appropriate Housing, including sheltered housing, help with getting a job, development aid – in-kind for self-employed persons, training, family counseling and family therapy led by adoption centers).

40. **Monetary assistance** – mainly benefits permanent, temporary and targeted, but also help to become independent and continue their education.

41. **Non-monetary assistance** – assistance in the form of: shelter, food, clothing, care, social work, counseling, specialized in particular legal, psychological, pedagogical, as well as stay in the support centers.

42. **Care services** – include assistance provided to a person who due to age, illness or other reasons require the help of others, consisting in satisfying everyday needs, hygienic care, care prescribed by your doctor and, if possible, to ensure contact with the environment.

43. **Assistance for gaining economic independence** – optional assistance to help a person or a family in in cash (one-off special-purpose or non-interest-bearing loan) or support in-kind (providing machines and tools for working with their own work facilities and facilities to facilitate disabled work) granted by the commune (gmina)

44. **Appropriated benefit** – is awarded in order to meet essential living needs, to pay part or all of the expenses for health care services, the purchase of food, fuel, clothing, essential household items, to perform minor renovations and repairs in the apartment, to cover funeral costs. It can be given to a person or family who have suffered losses as a result of a random event, natural or ecological disaster.

45. **Temporary benefit** – granted to a person or family because of long illness, disability, unemployment, the possibility of maintaining or acquiring the rights to benefits from other social security systems.

46. **Permanent benefit** – granted to a person totally unable to work due to age or disability.